

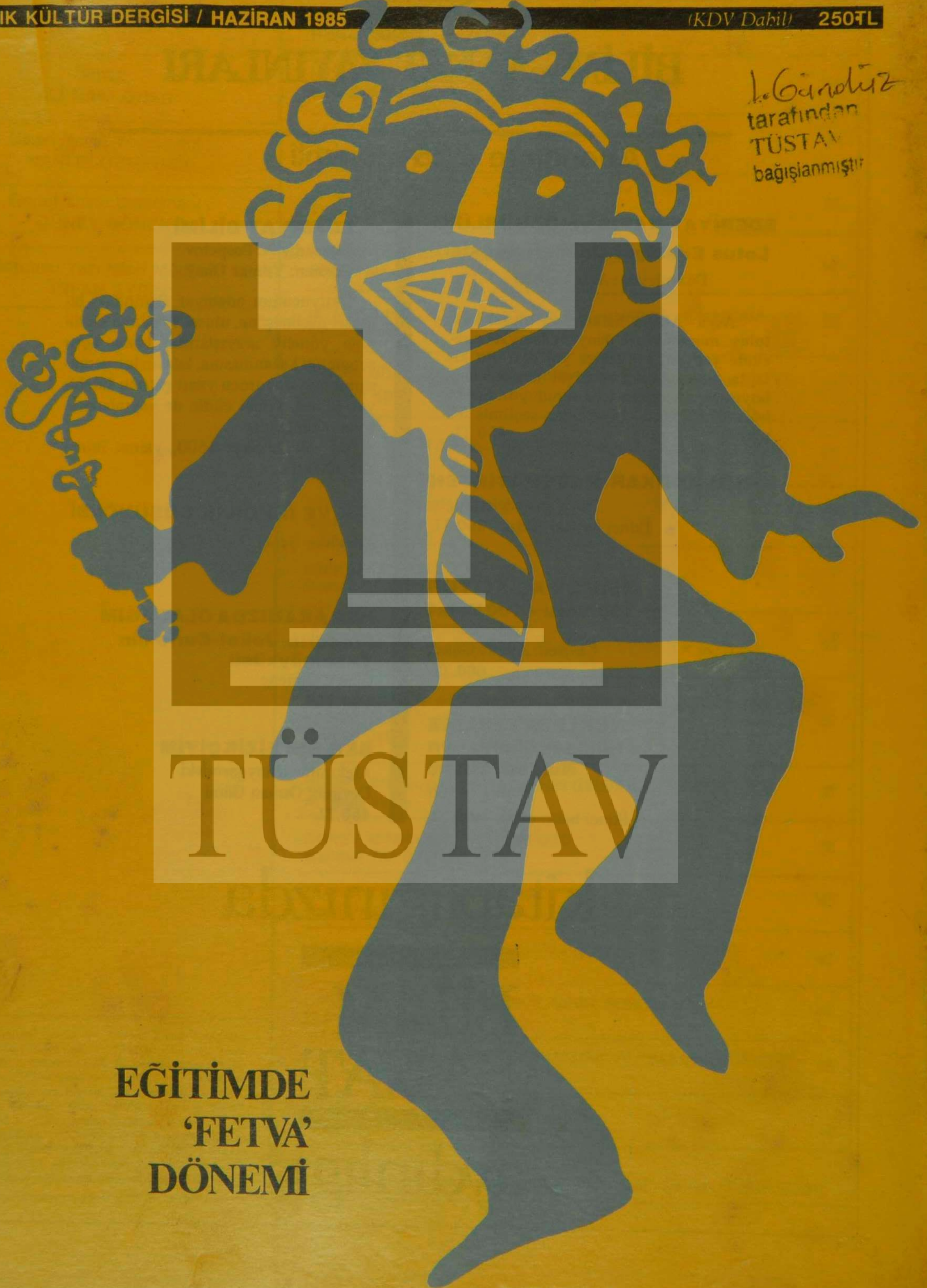
BİLİM ve SANAT

54

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ / HAZİRAN 1985

(KDV Dahil) 250TL

Le Gündüz
tarafından
TÜSTAV
bağışlanmıştır

TÜSTAV

EĞİTİMDE
'FETVA'
DÖNEMİ

BİLİM ve SANAT YAYINLARI

Abonelere %25 indirimli

EDEBİYAT BARIŞ ve ÖZGÜRLÜK

Lotus Edebiyat Ödülleri Seçkisi

Düzenleyen: Aziz Çalışlar

Asya - Afrika halklarının ulusal kuruluş mücadeleleri dünya edebiyat sürecinde yepyeni bir çığıra yol açtı. Bu kitapta Asya - Afrika edebiyat hareketi tüm boyutlarıyla okuyucuya sunuluyor. Seçki bölümünde 45 edebiyatçıdan seçilmiş 54 parça. 650 TL

KİM KORKAR MATEMATİKTE

Nazif Tepedelenlioğlu

İkinci baskısı çıktı. 300 TL

ASIMOV AÇIKLIYOR

100 Soru - 100 Yanıt

Isaac Asimov

Çeviren: Aykut Göker

600 TL

NÜKLEER TEHLİKE

Nükleer Silahlar ve

Nükleer Savaş

Haluk Gerger

İkinci baskı çıktı. 400 TL

EDEBİYAT BİLİMİ

Gennadiy N. Pospelov

Çeviren: Yılmaz Onay

Okuyucunun edebiyat alanındaki bilimsel düşüncesine, ulusal ve dünya kültürüne yönelik arayışlarına, bakış açısına zenginliği kazanmasına, kılavuzluk gereksinmesine doyurucu yanıt getiren Edebiyat Bilimi, ikinci cildin de yayınlanmasıyla bütünlendi.

İki cilt birlikte 1500, yalnız ikinci cilt 900.- TL.

IRK VE IRKÇILIK DÜŞÜNCESİ

Alâeddin Şenel

450 TL

HEP ARANIZDA OLACAĞIM

Frederic Joliot-Curie'nin

Yaşamöyküsü

Güney Gönenc

500 TL

BEN BİR FİZİKÇİYİM

Aleksandr Kitaygorodski

Çeviren: Osman Gürel

450 TL

kitaplığınızda

BİLİM ve
SANAT

aydınlığı

BİLİM ve SANAT

Sahibi :
ALİ NAKİ ÖNER

Genel Yayın Yönetmeni :
VARLIK ÖZMENEK

Genel Yayın Danışmanı :
GÜNEY GÖNENC

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
İRFAN AYDIN

40 YIL ÖNCE 40 YIL SONRA
Bilim ve Sanat

4

EĞİTİMDE FETVA DÖNEMİ
Güney Gönenc

5

KARŞI-EVRİMCİ KAMPANYA ÜZERİNE NOTLAR
Hasan Caner

8

ÜSTÜN İRK ÖZLEMİ: ÖJENİZM NEDİR?
Marcel Blanc / Çeviren: Selçuk Alsan

12

PARLAMENTO YA DA ULUSUN KADERİNE SAHİP ÇIKMA
Hasan Esat Işık

14

İŞTE SİZE KATILIMI
Türker Alkan

17

SERBEST PİYASA VE DEVLET MÜDAHALESİ
Gürel Tüzün

18

İSTİKRAR MODELİNİN ANA HEDEFİ VE ANAP'IN AÇMAZLARI
Oğuz Oyan

20

BUNALIMDAN ÇIKIŞ ÇABALARI VE TÜRK-İŞ'İN SIKINTILARI
Yıldırım Koç

23

SANATIN DEMOKRATİKLEŞMESİNDE ORHAN TAYLAN GERÇEĞİ
Gazi Güneş

26

"MÜNHASIRAN HASRET" RESİMLERİ
Önder Şenyapılı

27

BİLİM BİLİM DEDİKLERİ
Osman Gürel

28

"IRK VE İRKÇILIK" ÜZERİNE ALAETTİN ŞENEL'LE SÖYLEŞİ

29

POLİTİK STRATEJİ VE EKONOMİK ÇIKAR ARACI OLARAK İRKÇILIK
ÖRNEK: GÜNEY AFRIKA CUMHURİYETİ
Gürhan Uçkan

32

GÜNEY AFRIKA'DA MÜCADELENİN GELDİĞİ YENİ AŞAMA
A.Tufan Aydın

37

GÜNEY AFRIKA'DA KİTLE İLETİŞİMİ
Mahmut Tali Öngören

38

DÜNYAYI BEKLEYEN TEHLİKE
Kaya Umut

40

ULUSLARARASI İSTANBUL SINEMA GÜNLERİ 85
İbrahim Karamemet

43

ÇİKOLATAYI BİR YANA BIRAKIP TARİHİ SORGULAMAK
Haldun Armağan

46

GENÇLİK YILINA GELECEKTEN BAKMAK VE "YAŞASIN TÜRKİYE"
Nergis Algün - Vahit Afşar

48

KİTAPLAR
Cengiz Gürsu - Mümtaz İdil

50

KARİKATÜRLER
Nezih Danyal, Ferruh Doğan, Hakan Eken, Emin Bebek Faruk Çağla

Yazışma Adresi: Sumer Sk. 36/1-A Kızılay-ANKARA.
Tel: 30 28 16 • Posta Çeki No. 12526 1 • İstanbul Temsilcisi: Dikna S. ERDEN • İzmir Temsilcisi: Taner ÜNLÜ, Tibaş İşhanı 5/506 Konak, Tel: 14 86 08 • İsveç Temsilcisi: Gürhan UÇKAN, Box 38 045, 10064 Stockholm • F. Almanya Temsilcisi: Duran TASTAN, Franken Str. 47 4040 Neuss • Dizgi: DEMA, Telefon: 30 06 44 • Film: REPROMAT, Tel: 34 33 50 • Baskı: SANEM Matbaacılık A.Ş. • Dağıtım: ETKİN Tel: 527 60 11 (İst.) • Abone: Yıllık 2200, Altı Aylık 1200 TL / Avrupa Yıllık 40 DM, ABD (Uçakla) 30 Dolar, Avustralya 35 Avust. Dolar

"- O vakitler, eğitimin bir hastalık olduğunu kavramış değillerdi daha. İnsanı okutursan, köle yerine, etrafa özgürlük hastalığı yayan bir mikrop olacağını kavramamışlardı, anlıyor musun?"

"Biraz bir şey öğrenmek için canımı veririm" dedi. Gideon.

"- Bilgi ve özgürlük... Sabır Gideon. Bunları bir-birinden ayıramazsın..."

(Howard Fast, Hürriyet Yolu, Oda Yayınları, 1982, s.43)

40 YIL ÖNCE 40 YIL SONRA

Yıl: 1946

Yeni Üniversiteler Yasası ile üniversite özerkliği getirilirken Ankara Üniversitesi'nin ilk rektörü seçimle belirleniyordu. Yeni rektör uluslararası değeri olan bir bilim adamıydı: Prof. Şevket Aziz Kansu...

Seçim çekişmeli geçmişti. Zamanın "Milli Şef"inin adayı emekli general doktor Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Abdülkadir Noyan'dı. Seçim turları sürerken "Milli Şef"in özel hekimi Prof. Zeki Hakkı Pamir, Kansu'ya Noyan lehine adaylıktan çekilmesinin iyi olacağını usulünce duyurmuştu. Ama sonuçta Kansu seçilmişti. Yani seçimle işbaşına gelmiş bir Üniversite Rektörü!...

Hemen o günlerde Rektör Kansu'ya iktidar çevrelerinden sorulmuştu: "Yani şimdi senin atanmanın herhangi bir makamca onayı falan söz konusu değil mi?"

Hayır değildi; yeni yasaya göre seçim mazbatasını almış olmak yeterliydi...

Yıl: 1947 (Üniversiteye özerklik getiren yasadaki 1 yıl sonra)

"Rektör Kansu'nun çevresindeki fırtına, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nden üç öğretim üyesinin M.Eğitim Bakanı Sırrı Tarafından işten çıkartılmak istenmesi üzerine patladı..."

"Bakan baskı yapıyor, Üniversite Senatosu ise direniyordu. Rektör haklı olarak, bu kişilerin işlerine son vermeyi gerektirecek hiçbir yasal ve geçerli gerekçe bulunmadığını söylüyor, üniversite özerkliğini savunuyordu..."

"Baskı ve yazılı saldırılar bir sonuç vermeyince, o günlerin deyimi ile 'gençliğin ulvi heyecanı galeyana geldi.' 27 Aralık 1947'de Ulus Alanı'nda Kıbrıs için yapılan miting yön değiştirdi. 'Komünist hocaları istemeyiz' sloganlarıyla Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ne gelen 'gençlik' içeri girdi, Rektörün odası işgal edildi... Rektör ve yanındakiler makam odasından itilip kakılarak bir masanın üzerine çıkarıldılar. Odayı doldurmuş bir kalabalık avaz avaz bağırıyordu: 'Rektör istifa!' Oracıkta yazdırılan bir istifa mektubu, eğilen bir dekanın, raslantıyla bakın, rektörlük seçimlerindeki rakibi Emekli Gnr. Ord. Prof. Abdülkadir Noyan'ın sırtında Rektöre zorla imza ettirildi. Sonra Rektör ve yanındakiler dışarı çıkarıldılar..."

"Yüzlerce kişinin gözleri önünde geçmiş bir olayın bir tek tanığı bulunamadı. Kimseye de ceza verilmedi. Kansu, mahkemede son olarak şöyle dedi: 'Anlaşılan böyle bir olay olmamış ve ben rüya görmüşüm! Yaşamı boyunca bu olayın etkilerini üzerinden atamayacaktı. Ama asıl onulmaz yarayı alan üniversite idi..."

40 yıl önceye ilişkin bu çarpıcı görüntüleri, Dr. Engin Tonguç'un bu yakında yayımlanan UMUTYOLU -Anılar- adlı kitabından alıyoruz.

40 yıl önce ve 40 yıl sonra... Demokrasi ve bilim yaşamı...

Bu görüntüler, bilim yaşamımızda tersten mehter marşı adımlarının gözlemlendiği günümüzde, demokrasiye ancak bilinçli, istençli, birleşen insan emeği ve donanımlarıyla ulaşılabilirdiği gerçeğinin bilinmesine bir parça katkısı olur belki de...

Dostlukla ve Sevgiyle...

BİLİM ve SANAT

Eğitimde Fetva Dönemi

Güney Gönenç

Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanı Sayın Dinçerler müjdesi 9 ay önce vermişti. Geçen yılın 22 Ağustosunda verdiği demeçte şöyle diyordu: "Müfredat programları hala düzeltilmemiştir. Programın milli bünyemize, Anayasa'da ve temel eğitim kanununda kaydedilen hükümlere, milli töre ve ahlakımıza uygun Türk insanının yetiştirilmesine uymayan yerleri bulunmaktadır. Bunların yeniden düzenlenmesi kolay iş değil... Önümüzdeki yıllar köklü değişiklikler düşünüyoruz. Buna eğitim reformu diyebilirsiniz." İki aydır evrim kuramı konusunda yapılanlara, söylenenlere bakılınca sayın bakanın bu zor işin, yani eğitimi ortaçağ karanlığına gömmeye işinin yavaş yavaş üstesinden gelmeye başladığı anlaşılıyor.

Bilimsel düşünceyle dinsel dogmalar arasında yüzlerce yıldan beri sürüp giden savaşta evrim kuramının özel ve çok önemli bir yeri var. İki nedenle. Biri şu: Bilimin bütün öteki bulgularını kutsal kitaplarla şöyle ya da böyle uzlaştırmamanın bir yolu bulunabilmiş. Başlangıçta şiddetle karşı çıkan bilimsel gerçekler karşısında sonradan gerilemek zorunda kalındığında işi kitabına uydurmak, daha doğrusu kitabı duruma uygun biçimde yorumlamak az çok mümkün olabilmiş. Konu canlıların evrimine gelince iş değişiyor. Bu konuda kutsal kitapların yazdıkları ne yazık ki çok belirli, çok kesin. Ne yaparsanız yapın tevîl götürmüyor. Bilimsel bulgularla dinsel inanç, iki sinden ancak birinin doğru olması mümkün olan iki karşıt "görüş" oluşturuyorlar ve artık gözlerden kaçırılmıyor. İkinci olarak Darwin'in doğal ayıklanma kuramı, Tanrı'nın varlığını ispatlamak için binlerce yıldan bu yana kullanılagelen (ve "ereksel kanıt" diye bilinen) "evrenin bütün gerçekleri ve olgularının hep bir amaca yönelmiş olarak bir düzen içinde geçtiği, böyle bir amacı izlemenin ve böyle bir düzeni sağlamanın da ancak bir düzenleyicinin varlığıyla olanaklı olabileceği" savını kökünden yıkıyor. Rasgele de-

şimlerin yol açtığı bir mekanizma olarak canlıların evrimi, evrenin belirli bir amacının olmadığını kesinlikle ortaya koyuyor.

Sayın bakanın Darwin'e karşı açtığı cihatta en yakın destekçileri Diyanet İşleri Başkanı Sayın T. Altıkulaç ile yardımcısı Sayın H. Mert. Bu iki görevlinin demeçleri, yapılmak istenenin aslında ne olduğunu hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde, net olarak ve açıkca gözler önüne seriyor: "Teori olmaktan öteye geçmemiş, aksine yapılan ilmi araştırmalarla teori olmak değerini dahi kaybetmiş bir görüşün ilmi gerçekmiş gibi öğretilmek istenmesindeki ısrarı anlamak güçtür. Kaldı ki bu teorinin Kuran-ı Kerim'in açık hükümleriyle bağdaştırılması imkansızdır. Nisa Suresi'nin birinci ayeti şöyledir: "Sizi tek bir nefisten (Adem'den) yaratan, eşini (Havva'yı) da ondan var eden... Rabbinize hürmetsizlikten sakının"... O halde evrim teorisi ile Müslümanlığı telif etmek mümkün değildir. Ancak çocuklarımızı Kuran'a aykırı olan Darwin'in evrim teorisiyle şartlandırmaya, onların inançlarını devlet gücüyle yıkmaya kimsenin hakkı yoktur" (Altıkulaç, Tercüman, 2.4.85). "... bir tarafta İslamiyet'in hilkat (yaratılış) ile ilgili açık hükümleri, diğer yanda resmi okulların resmi ders kitaplarında, resmi bir yetki ile okutulan Darwinizm veya "evrim teorisi". Diri, her gördüğünü kapan genç dimağlarda "müspet ilim" diye sunulan bir nevezuhur görüşü ile "iman"ı arasında şüphe ve tereddütler içerisinde kalmışlardır. Sadece Darwin nazariyesi mi? Felsefe ve sosyoloji kitaplarına buna benzer ne tahrip kalıpları, ne dinamitler yerleştirilmiştir. Bir neslin iflâsı işte böyle sergilenmiştir. Türk çocuklarının ortak bir kıymet hükmü etrafında birleştirilememesinin, milli yapımızda her gelenin bir taş koparmayı başarmasının sebebi budur... Sayın M. Vehbi Dinçerler konuya el atmış bulunuyor... Din görevlileri de artık rahatlamışlardır. "Bir tarafta dini inançlarımız ve dinin söyledikleri, diğer yanda resmi müfredat, resmi kitap, res-

mi görüş... Ne yapalım? diye sıkıntıya düşmeyeceklerdir" (Mert, Doğu, 15.4.85). Bu arada Anayasa'nın 136. maddesinin Diyanet İşleri Başkanlığına "laiklik ilkesi doğrultusunda" görev yapmayı emrettiğini de hatırlatalım. Eğer ülkede kimi kamu görevlileri fetva veren şeyhülislam edasıyla bu sözleri söylemek cüretini kendilerinde bulabiliyorlarsa işin rengi, tartışmanın niteliği tümüyle değişmiş demektir. Kimi bilim adamlarının evrim kuramının geçerliğini savunan ve saptayan yazıları son günlerde basında yer aldı (R. Canbeyli, Cumhuriyet, 30.3.85; A. Kence, Cumhuriyet ve Milliyet, 24.4.85; A. Tolun, Cumhuriyet, 13.5.85). Günümüzün YÖK'lü Türkiye'sinde başlıbaşına bir yüreklilik örneği olan bu çabalara elbette büyük saygı duyuyoruz. Ne var ki gündemdeki sorun artık evrim kuramını savunmanın çok ötesine geçmiş, tüm eğitim sisteminin, giderek Cumhuriyet'in Anayasa'da sayılan niteliklerinin tartışılması boyutuna gelmiştir.

KİM DARWIN'İN YANINDA?

Sayın Dinçerler şöyle diyor: "Ders kitaplarının hepsi Darwin'in yanında... Biz dedik ki Darwin'in bir tezi var. Bir de Darwin'e karşı olan tez var... İkisi beraber okutulsun diyoruz, başka bir şey demiyoruz... Okullarda okutulmuyor biri" (Cum., 29.3. ve 8.4.85). Şimdi İlkokul 4. sınıftan lise son sınıfa kadar zorunlu olarak okutulan, toplam hacmi: 882 sayfa tutan, hepsi devlet yayını olan ve adları "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" olan 8 kitaptan birkaç alıntı yapalım. "Allah ilk insanı yarattığı zaman meleklerle onu selamlamalarını söyledi... Şeytan ise selamlamadı, Allah sebebiyle sorunca o şöyle dedi: Ben ondan üstünüm. Sen onu çamurdan, beni ise ateşten yarattın" (İlk 5, s.25). "İnsanlık Hz. Adem ile Hz. Havva'dan gelmiş, Adem ise topraktan yaratılmıştır" (L.1.66). "Darwin'in evrim teorisi, önce pek ilgi çekmesine rağmen, zamanla çok tenkitlere uğradı. Benzerlik ile akrabalığın aynı şeyler olmadığı anlaşıldı... Yapılan kan muayenelerinde kurbağa, fare ve yılanın kanlarının, evrimcilerin iddialarının aksine, muymununkinden insana daha yakın olduğu tesbit edildi... Bunun hayatın birdenbire başladığını ve çeşitli canlıların doğrudan doğruya ortaya çıktıklarını, giderek bir evrimin konu olmadığını gösterdiği savunuldu. Bunun yaratılışı ispat ettiği belirtildi... Yine Darwin'e göre kuvvetliler yaşayacak, kuvvetsizler silinip gidecekti. Halbuki mamut, dinazor gibi dev hayvanların nesli tükenirken kuvvetsiz bazı canlılar hayatta kalabilmişlerdir... Din ilk insanla başla-

miştir. Sonra insanlar çoğaldıkça ... doğru yoldan uzaklaşmışlardır... Bunun üzerine Yüce Allah elçiler göndererek onları uyarmıştır. Böylece "hak din" ... insanlara bildirilmiştir... "Her doğan, İslam yaratılışı üzere dünyaya getirilir. Bundan sonra onun anası, babası Yahudi ise onu da Yahudi, Nasrani ise Nasrani, Mecusi ise Mecusi yaparlar". (L.1,12-14). "Buraya kadar yaptığımız açıklamalarda birkaç kez yaratma'dan, yaratılma'dan, Yaratıcı'dan bahsettik. Bu kelimeler dinimizin evrenin varoluşu ile ilgili görüşünün anahtar terimleridir. Kuran'a göre, bütünüyle evren varolanların toplamı- bilen, ilim, hikmet, irade ve kudret sahibi olan, aynı zamanda eğiten, esirgeyen ve bağışlayan bir Yaratıcı tarafından yaratılmıştır. Bunu böylece kabul etmek, mümin olmanın ilk ve zorunlu şartıdır... Evren'in Allah tarafından yaratıldığı fikri kabul edilince, bu fikirle aynı çizgi üzerinde bulunmayan bazı görüşlerin reddedilmesi gerekir. Söz gelişi, bir müslüman evrenin tesadüf sonucu kendiliğinden varolduğunu söyleyemez, böyle bir görüşe inanamaz... Demek oluyor ki, yaratılmışlık düşüncesini benimsemekle evren hakkında öne sürülen bir dizi açıklamaları dışarda tutuyoruz. Merkezini yaratıcı Allah inancının oluşturduğu bir dünya görüşüne bağlanmış oluyoruz... Furkan Suresinin 54. ayetinde ise şöyle buyrulur: "İnsanı sudan yaratarak ona soy sop veren Allah'tır". Bir başka ayette ise Cenab-ı Hak "insanı yaratmaya çamurdan başladığını" ifade eder. Yaratmanın "süzme çamur'dan, "kuru balçık"tan olduğuna işaret eden baska ayetlere de tesadüf etmekteyiz. Bütün bu ilahi ifadelerden, insan varlığının biyolojik yapının su ve toprak karışımına dayandığını söyleyebiliriz" (L.3,8-18)

Sayın Dinçerler'in "okullarda okutulmuyor" dediği "tez" okullarda işte böyle okutuluyor. Şimdi bir de evrim kuramı nasıl veriliyor onu örnekleyelim. Devlet yayını orta 3 Fen bilgisi kitabında şu utangaç ifade yer alıyor (hepsi bu kadar): "Bütün canlıların ortak bir atadan oluştuğu sanılmaktadır... Darwin bu fikri savunan en büyük bilginlerden biridir. Evrim teorisini kurmuştur. Evrim teorisini destekleyen birçok deliller vardır. Fakat henüz bu teori tam olarak kanıtlanamamıştır" (s.66,70). Binal ve Tardu'nun yazdıkları ve Remzi'den yayımlanan lise 2 biyoloji kitabı ise konu üzerinde genişçe duruyor, evrimin kanıtlarını sıralıyor, hatta şunu bile söyleyebiliyor: "Buna göre insanlarla insanımsıların bir kökten geldikleri akla gelmektedir" (s.184).

Buraya kadar aktardıklarımız ders kitaplarının bugünkü durumunu

göstüyor. Sayın bakan'ın topladığı 91 kişilik "Darwin Konseyi" (!) ne karar aldı, henüz bilemiyoruz. Martin Luther 400 yıl önce Kopernik hakkında "Dünya'nın döndüğünü göstermeye çalışan zıppıktı bir astrolog" deyimini kullanmıştı. Geçenlerde de F. Şahin adında bir milletvekili "Darwin denen züppeye mi inanayım, yoksa Allah'a mı? " diye demec vermiş (Nokta, 14.4.85). Doksanbirlerin ki-me inandığını da yakında görür, öğreniriz.

ANAYASAYA AYKIRI

1982 Anayasası'nı beğeniriz, beğenmeyiz. Anayasa'nın (175. maddesine göre) değiştirilmesini istemek de hakkımızdır. Ne var ki yürürlükte olduğu sürece ona uymak zorundayız. Bu zorunluluk yalnızca kişiler için değil, 11. maddeye göre özellikle yasama, yürütme ve yargı organları ile idare makamları için de geçerlidir. Bu açıdan bugün ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu olarak verilmekte olan din eğitiminin Anayasa'ya aykırı olduğunu iddia ediyoruz. Anayasa'nın bu konuyu düzenleyen hükümleri şöyle: "Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır" (m.24). Bu üç tümceyi dikkatle incelersek ve yasa koyucusunun sözcükleri bilinçsiz ya da amaçsız olarak seçmiş olamayacağını göz önünde tutarsak şunu görürüz: "Din ve ahlak eğitim ve öğretimi" diye bir kavram getirilmiştir. Bu ikiye ayrılıyor: Birincisi "Din kültürü ve ahlak öğretimi"dir ki okullarda zorunlu olarak verilecek olan budur. İkincisi ise "bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi"dir ki, bu kişilerin isteğine bağlı olacaktır. Kısacası "din kültürü öğretimi" zorunlu, "bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi" isteğe bağlıdır. O halde "din kültürü öğretimi" dışındaki din eğitimi ve öğretimi" zorunlu olamaz. Şimdi okullarımızdaki bu eğitimin niteliğine bir bakalım, bu eğitim "din kültürü öğretimi" midir, yoksa "din eğitim ve öğretimi" midir? Yerimiz sınırlı olduğundan örnekleri de sınırlı tutacağız. (Okurlarımıza bu 8 din kitabını alıp okumalarını salık verimiz. Üstelik ucuz da 882 sayfa, toplam fiyatı 570 lira).

İlk olarak şunu saptıyoruz: Bu kitaplar bir şeyi öğretmek değil, bir inancı aşlamak amacını güdüyor. Yani bilim değildir söz konusu olan, inançtır. İşte örnekler: "Biliyorsunuz biz müslümanız. Dinimiz İslam, kıta-

bımız Kuran'dır. Bizim ilk görevimiz Allah'a inanmak ve O'nu her zaman anmaktır" (İlk 4,5) "Allah katında insanlığın gerçek dini İslam dinidir" (İlk 4,16). "Kitabımız Kuran'dır, okuruz onu her an / Çok şükür Allah'a müslümanız müslüman" (ilk 4,17). "Şu münafık karanlık / Sona erecek artık / Sabah olacak sabah / La ilahe illallah / Her türlü nimet bunda / Beklenen cennet bunda / Yalnız bir din bir Allah / La ilahe illallah" (İlk 5, 13). "Meleklerle iman etmek, müslümanlığın inanç esaslarından ikincisidir. Melek, Allah tarafından nurdan (ışık-tan) yaratılmış, insan gibi bir vücudu bulunmadığından gözle görülmesi mümkün olmayan varlıktır... Yemeleri, içmeleri, erkeklik ve dişilikleri yoktur" (Orta 2,20). "Allah'ın bu haber ve öğütlerinin yazılı olduğu kitaplara Kutsal Kitaplar denir. İnanılması gereken kitaplar bunlardır. Bu sebeple biz kutsal kitapların hepsine inanırız, fakat sadece Kuran-ı Kerim'e uyarız" (ilk 5,35-37). "Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanmamış... kimseler ise o gün horlanacaklardır... Böyle kimselerin, acılar içinde yaşayacakları yere cehennem denilmektedir. Cehennemin de dereceleri vardır..." (İlk 5,63-64). "Ahiret'e inanmak, bu dünyadakinden daha üstün ve önemli bir hayata inanmak demektir... "inandım" demek yeterli olmuyor. İnancını davranışında göstermek gerekiyor" (İlk 5,68-69). "Eğer yal-

Nezih Danyal

nız duygular yetseydi din için de kalp ile inanmak yeterdi. Namaz, oruç gibi ibadetler gerekmezdi" (İlk 5,94). "Bu olaya insanlık tarihinde Nuh Tufanı denir" (Orta 3,18). "Mesela İngiliz bilgini Ceymiş Cins'i Allah inancına şu tesbiti götürmüştür: Atom çekirdeğindeki aynı yüke sahip protonlar birbirlerini iteceği yerde itmeyip sıkıca bir arada bulunmaktadır" (Lise 2,3). "Herkes komşusunu gözetir, onunla iyi geçinirse... ne huzursuzluk olur, ne açlık, ne fakirlik kalır, ne de ahlaksızlık olur. İslam'ın hedefi de böyle bir sosyal barış kurmak ve devamlı yaşatmaktır. Bunun için bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: ... (Lise 2,18). "İslam toplumu temelde bir "kardeşlik toplumu" dur... Böyle bir toplum düzeni kurmak, teker teker her inanmış insanın da, bütünüyle toplumun da gayesi ve ödevidir. Bir dünya görüşü ve gaye farklılığı söz konusu olmayınca, fert-toplum çatışmasının da meşru bir zemini kalmaz" (Lise 3,25).

İkinci olarak şu var: Bu din kitapları İslam'da ibadetin nasıl yapılacağını ayrıntılarıyla içeren birer "namaz hocası-mızraklı ilmihal" kitabıdır. Bu nedenle de "din kültürü öğretimi" değil, "din eğitimi ve öğretimi" amacını taşımaktadır. Bu kitaplarda her konu, her görüş, her sav ya Kuran'dan ayetlerle, ya da hadislerle desteklenmekte; abdest nasıl alınır, namaz nasıl kılınır gibi konular ayrıntılarıyla ve resimlerle verilmekte, bunlarla ilgili dualar, sureler belletilmektedir. İşlenen "ahlak" konuları ise tümüyle din açısından ele alınmakta, örneğin temiz olmamız gerektiği "temizlik Allah'ın bize Peygamberimiz aracılığıyla verdiği öğütlerin başında gelir. Peygamberimize gelen ikinci vahiy "... temizliğe önem ver" anlamındadır. sözleriyle; vatan savunmasının kutsallığı "Allah yolunda öldürülmüş olanlar için ölümler demeyin. Onlar diridirler. Fakat sizin aklınız buna ermez" ayetiyle ve daha buna benzer birçok ayetle açıklanmaktadır. Kısacası, verilmek istenen ahlak, tümüyle bir "mümin ahlakı"; önerilen ya da öngörülen toplumsal kurumlar ise İslam'dan kaynaklanan bir toplum düzeninin kurumlardır. Bu kitaplardaki bölüm başlıklarından bir kaç tanesi bu konuda aydınlatıcı olabilir: Ahirete inanmanın yaşayışımız üzerindeki etkileri - İbadetin bize kazandırdıkları - Toplumsal hayatta din ve ahlak bütünleşmesi - Kaza ve Kadere İman - Hayır ve şer Allah'tandır - Bira alkollü içki değilmiş!... - Evrensel bir din olarak İslam - İslam hızla yayılıyor - Sosyal bir yarlık olarak insanın ödevi: İslamın ahlakı.

Bu kitaplar din kültürü kitapları değildir, din kitaplarıdır (1). Bu ne-

denle de bu kitaplara dayalı zorunlu eğitim Anayasaya'ya aykırıdır.

DİN EĞİTİMİ ATATÜRK - DARWIN

Bu kitapların hemen göze çarpan bir ilginç özelliği daha var. Sekizinin de kapağında Atatürk'ün resmi yer alıyor (bu, örneğin fen bilgisi, fizik, biyoloji kitaplarında böyle değil). Hepsinin de ilk sayfalarının arkasına Atatürk'ten çerçeve içinde bir alıntı konulmasına özen gösterilmiş. Örneğin orta 3 ve lise 3 kitaplarında "Bizim dinimiz akla uygun ve tabii dindir..." diye başlayan sözü; ilk 5 ve Orta 1 kitaplarında "Her fert dinini, dininin buyruklarına uymayı, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır. Orası da okuldur" sözü konmuş. Kitaplarda "Atatürk'ün dinimiz ve laiklik ile ilgili görüşleri", "Atatürk'ten dinle ilgili seçme sözler" gibi bölümler yer alıyor. Bu bölümlerde de hep Atatürk'ün "Din vardır ve lazımdır", "Türk milleti daha dindar olmalıdır..." gibi sözleri alınıyor. Kitapların ikisinde de Atatürk'ü ellerini açmış dua ederken gösteren (ilk meclisin açılış törenindeki) fotoğrafı konmuş. Orta 1 kitabında da Atatürk'ü Çanakkale savaşlarında göğsüne isabet eden şarapnel parçasından koruyan cebindeki saat değil "daima göğüs cebinde sakladığı" küçük bir Kuran olduğu özenle belirtiliyor. Sayın Dinçerler "bira meselesi ile Atatürkçülüğü ilişkilendirdiler, bunu da ilişkilendiriyorlar. Bunlar yanlış yorumlardır... Darwinciliği de Atatürkçülük gibi gösteriyorlar" (c., 29.3.85) diyedursun asıl kimlerin Atatürkçülüğü neyle "ilişkilendirmeye" çabaladıkları bizce pek açık. Atatürk'ün din (ya da örneğin biyoloji) kitaplarına alınması her nasılsa unutulmuş sözlerinden üç alıntıyla yazımızın bu bölümünü kapatıyoruz: "Hayat herhangi bir doğa dışı etkenin müdahalesi olmaksızın dünya üzerinde doğal ve zorunlu bir kimyasal ve fiziksel olaylar dizisi sonucudur. Hayat sıcak, güneşli ve sığ bir bataklıkta başladı. Oradan sahiller ve denizlere yayıldı; denizlerden tekrar karalara geçti. İlk hayvan denizlerde balık ve karalarda muhtelif kemikli yaratıklar oldu; bunlar devirlerde şekilden şekile tekamül ettiler. İnsanlar sulara kaynaşık çirpınan bir varlıktan bugünkü şekline geldi" (Afetinan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, 1968, 277). "Dünyanın mahiyeti meydana çıktıktan sonra anlaşıldı ki, dünya beş altı bin değil, ancak milyonlarca seneler zarfında meydana gelebilmiştir" (Atatürk'ün Şöyle ve Demeçleri, c.2, 1959, 261). (Partisinin ilkelerini kastederek:) "Fakat bu prensipler gökten indiği sa-

nilan kitapların doğrularıyla asla bir tutulmamalıdır. Biz ilhamlarımızı gökten ve gaibten değil, doğrudan doğruya hayattan alıyoruz" (a.g.y., c.1,405)

RÜZGAR NE YANDAN ESİYOR?

Bilim ve Sanat'ın Kasım 1984 sayısında yayımlanan "Adem Babamın Göbeği" başlıklı yazımızda ABD'de 1925 yılında evrim kuramını sınıfta anlatı diye yargılanıp ceza yiyen biyoloji öğretmeni John Scopes'tan, evrimin öğretilmesini yasaklayan yasaların 1968'de Yüksek Mahkeme'ce iptal edildiğinden, Reagan'ın 1980 seçim kampanyasında okullara din dersi konulması konusunu propaganda malzemesi olarak kullandığından, Reagan'ın başkanlığa seçilmesinden sonra kimi eyaletlerin okullarda evrim kuramının anlatılmasına ayrılan süre kadar sürenin Kutsal Kitap'ta yer alan yaratılış konusuna da ayrılmasını öngören yasalar çıkardıklarından Arkansas'ta çıkarılan böyle bir yasanın 1982 başlarında Federal Mahkeme tarafından "Yaratılış inancının bilim olmadığı, bu nedenle de okullarda okutulamayacağı" hükmünü vererek bu yasa iptal ettiğinden ayrıntılı biçimde söz etmiştik. Arkansas'ın ardından Texas ve Louisiana Eyaletleri'nin çıkardığı benzer yasaların da benzer biçimde iptal edildiğini yakınlarda öğrendik (Time, 25.2.85). Sayın Dinçerler'in "ikisi de beraber okutulsun diyoruz" sözleri doğrusu insanda ilginç çağrışımlar uyandırıyor. ABD'de sonradan iptal edilen bu yasaların çıkartılması için büyük çaba harcadığı bilinen (Time, 25.2.85) "Yaratılış Araştırma Enstitüsü" (1) adlı kuruluşun ikinci müdürü Duane T. Gish'in Türkiye'ye "Fosiller ve Evrim" adıyla çevrilmiş olan bilimsel (!) kitabının Dinçerler tarafından hazırlatılıp okullara gönderilen "Evrim Teorisi Hakkında Rapor"da temel kaynak olarak kullanılıyor olması bu çağrışımlara daha da güç kazandırıyor. Sayın Dinçerler "1980'de Reagan da 'Darwin teorisi hakkında ciddi endişelerim var' demiştir" diye bir de demec verince (Milliyet, 6.4.85) artık rüzgarın ne yönden estiğinden doğrusu hiç kuşumuz kalmıyor. □

- (1) Burada düşünce özgürlüğünden yana olduğumuzu eklemeye sanırsanız gerek yok. Bu kitaplar da, her kitap gibi özgürce yayınlanabilmelidir. Biz bu kitapların değil, bunlara dayalı zorunlu eğitimin Anayasa'ya aykırı olduğunu iddia ediyoruz.
- (2) Geçen yıl Türkiye'ye gelip "Nuh'un gemisini bulduk" diye ortalığı yaygaraya ve renler arasında bu kuruluşun başkanı da bulunuyordu.

Karşı-Evrimci Kampanya Üzerine Notlar

Hasan Caner

Ondokuzuncu yüzyıl bilimine damgasını vuran üç büyük gelişme vardır: Organik hücrenin bulunması (1838-1839); enerjinin sakınımı ve dönüşümü yasasının geliştirilmesi (1842-1847); Darwin'in evrim kuramı (1859). Bu gelişmelerle insanoğlu evreni anlamsız ve karışık bir yapı olarak değil, düzenli bir bütün olarak algılamaya başlamıştır.

Ortaya atılışından yüz yirmi altı yıl sonra Türkiye'de evrim kuramının "yalanlanması" için resmi bir kampanyanın başlatılması, haklı olarak birçoğumuzu dehşete düşürdü. Dürüst bilim adamları büyük bir şaşkınlıkla evrim kuramını savunmaya, karşı-evrimci kampanyanın bilim-dışılığını, akıl-dışılığını anlatmaya çalışıyorlar. Neden böyle bir kampanya ortaya atıldı? Bu sorunun yanıtını soğukkanlı biçimde aramak gerekiyor. Herşeyden önce bu kampanyayı şu ya da bu kişi ya da kişilerin önel istençlerine bağlamak doğru değil, nedenlerin daha derinde, toplumsal kategorilerde aranması zorunlu.

Türkiye, bilimin elinin kolunun bağlandığı, doğru söyleyenlerin çeşitli sayıda köylerden kovulduğu bir dönem yaşıyor. Devletin bastırdığı kitapların depolarda tutulmasından YÖK uygulamalarına kadar bir çok uygulama, bu tablonun değişik yönleri. "En gerçek yol gösterici" olduğunu okularda ezberlediğimiz "bilim", kimbilir hangi köşede aç kalmamak için uğraş veriyor. Çünkü bilim ve doğru düşünce egemen kesimlerin karşısında, onların "alternatifsiz" olmadığını söylüyor, toplumların geliştiğini, değiştiğini, yeni seçeneklerin ortaya çıkmasının kaçınılmaz olduğunu anlatıyor. Oysa insanları toplumun durağan olduğuna, en iyi yönetimin şimdiki olduğuna, enflasyon-pahalılık gibi dertlerin bulunmadığı bir öbür dünyada sağlanacak huzurun en büyük ödül olduğuna inandırmak, ya da buna benzer inançları yaygınlaştırmak gerekiyor ki, çarklar dönsün, işler yürüsün, 'âlem yine ol âlem, devran yine ol devran' olsun... Evrim kuramı her ne

kadar toplumsal değil biyolojik dönüşümleri anlatıyorsa da, içerdiği "değişme" kavramı yine de tehlikeli bulunabiliyor.

KARŞI-EVRİMCİLER NE DİYOR?

Bilime karşı düşüncenin sözcülüğünü yapan çeşitli dergilerde yıllardır evrim kuramının geçersizliğini savunan yazılara raslanıyor. Bu yazılarda genellikle evrimin kanıtlanamadığı, evrenin çok düzenli olduğu ve bir üst-bilinç tarafından düzenlenmiş olmasının gerektiği, eğer bir takım değişimler varsa bunların da belli amaçlar için önceden programlanmış olduğu... savunulur.

Elimizdeki karşı-evrimci kitaplardan birisinde yazar kitabı dört yıllık bir çalışmanın sonucu kaleme aldığını söylüyor ve kitabın sonuna otuz beş sayfa bibliyografya ekliyor (1). Ancak yazar listedeki kitapları gerçekten okumuş ve anlamış olsaydı, herhalde atın evriminden sözederken, "Tekamül nazariyesine göre vücut büyüdükçe tırnak sayısının da fazlalaşması gerekmez miydi?" gibi anlamsız bir soru sormaz (s.28); doğal ayıklamayı "en kuvvetli"nin değil, "en uygun"un yaşaması olarak tanımlardı (s.13). Çünkü, kitapta zaman zaman İngilizce olarak da yazılan "fittest" sözcüğü, "en kuvvetli" değil, "en uygun" anlamına gelir. Öteki kavramların çoğunun özgün adı kitapta yer almadığı için, alıntılarda yapılan öteki çeviri yanlışlarını bulmak çok zaman alacaktı, bu örnekle yetindik.

Aynı kitapta yazar şöyle bir soru soruyor: "Hücre neden tekamül etmedi?" Bu sorudan bir önceki ve bir sonraki sayfalarda evrimleşmiş iki ayrı hücrenin resimleri var: bir sinir hücresi ile bir amip. Yazar, mutasyonların yeni kuşaklara geçmediğini kanıtlamak (?) için, aşılı kaysının çekirdeğinden aşısız kaysının büyüdüğünü anımsatıyor. Böylece okuyucu, mutasyonların, dölden döle geçmediğine inanmasa bile yazarın mutasyonun

ne olduğu hakkında herhangi bir fikri olmadığını anlayıp kitabın devamını okumaktan vazgeçme şansı kazanıyor.

Yazarın neden evrim Kuramı gibi dünyevi şeylere kızdığını şu sözlerinden anlıyoruz: "İnsanlar binlerce seneden beri vahiy kanunları ile [Kutsal kitap-HC] idare ediliyordu. Son zamanlarda vahiy kanunlarının kaldırılıp yerine insan kafasından çıkan kanunların [Anayasa ve TBMM'nin öteki kanunları, vb-HC] yerleştirilmesi Dünyayı ne hale soktu? Görmüyor muyuz?" Sizi bilmem ama, ben bu sözlerden yazarın, devletin kısmen de olsa din esaslarına göre yönetilmesini istediği gibi bir anlam çıkardım. Eh, öyle bir ortamda Darwin'in, evrimin sözü edilmez elbet. Belki de yazar evrimcileri kısasa kısas ilkesine göre maymun kafesinde beslemeyi düşünecektir.

Değineceğimiz ikinci kitap, "İlim ve Teknik Serisi" arasından yayınlanmış (2). Bu kitapta da olasılık hesapları üzerinde duruluyor ve bol sıfırlı, okuyucunun pek karşılaşmadığı uzun rakamlar kullanılarak, örneğin bir protein molekülünün kendi kendine oluşma olasılığının çok düşük olduğu anlatılıyor, sanki moleküller birdenbire ortaya çıkmış gibi. Varolan canlılar dünyasının ilk bakışta karmaşık gelen özellikleri (içgüdüler, hayvanların sosyal davranışları gibi) evrimin açıklayamadığı ileri sürülüyor. Okuyucunun yeni karşılaştığı kavramlar karşısında duyacağı yücelik duygusu pekiştirilerek her şaşırtıcı olgu, yaratılışın "kanıtı" olarak sunuluyor.

Bu kitaba, dizinin yöneticisinin yazdığı sonsözden kitabın yayınlanmasındaki gerçek amacın eğitim sisteminde dinsel kavramlar yönünde değişiklik yapılması olduğu anlaşılıyor: "Bugünkü eğitim sistemimiz üzerinde istibdanını kurmuş bulunan 'laik ilim' sevdasını, laik devlet mefhumu ile karıştırmamak gerekir. Laik devlet, din ile dinsizlik arasında veya muhtelif dinler arasında "tarafsız" devlettir. İlim ise din ile dinsizlik arasında tarafsız olamaz, ikisinden birinin safında yer almak zorundadır." Yani ilim hem dine bağımlı olacak, dinin tarafını tutacak, hem devlet okullarında böyle bir ilim okutulacak, hem de laik devlet ilkesi ortadan kalkmamış, ilim de ilimliğini kaybetmemiş olacak! Bizimkinden oldukça değişik bir laiklik anlayışı.

Karşı-evrimci bir üçüncü kitapta, insanların sorunlarını çözmek için başvurduğu üç yoldan birincisi olan felsefenin yetersiz kaldığı, ikinci yol olan ilimin sınırlı duyu organlarına dayandığı, üçüncü yol olan dinin ise İslam ve öteki dinler olarak ikiye ayrıldığı, öteki dinlerin kul yapısı oldu-

ğu savunuluyor ve "Tevhid esasına dayalı İslâm ise herşeyi 'vahiy' doğrultusunda değerlendirdiği için insanoğlunun tüm sorunlarına da yanlış ve yanlışla ihtimali taşımayan bu kaynaktan gelen bilgilerle cevap vermektedir" deniliyor. (3) Yazar evrim kuramının yalnızca biyoloji alanı ile sınırlı kalmadığını söyleyerek, "Mesela çok tanrılı din inancından 'tek tanrılı' din inancına gelmesinin evrim sonucu olduğu iddia olunur" diyor; böylece insanların inançlarından herhangi bir düşünsel gelişme olmayacağını savunuyor (s.65).

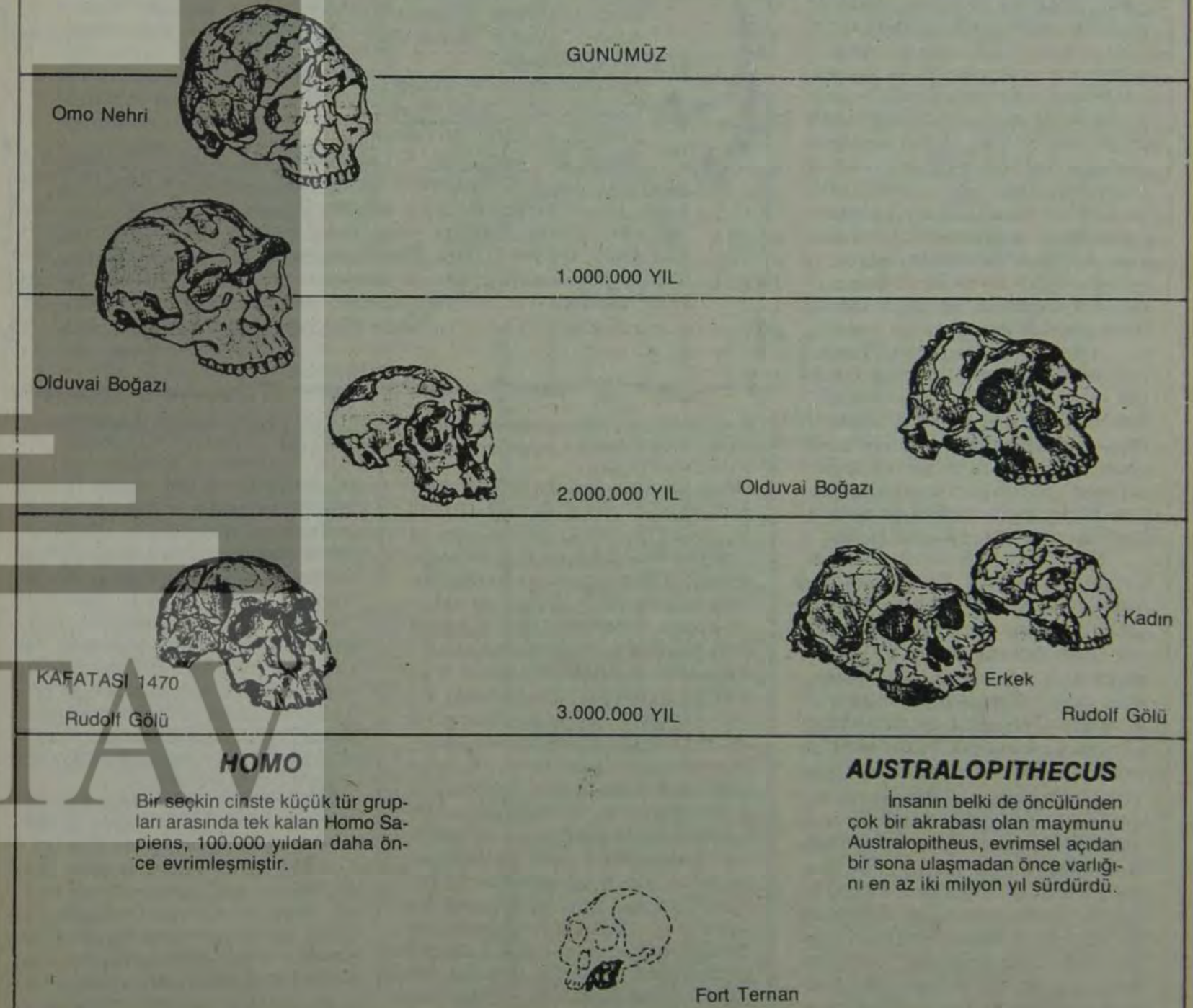
Bu kitabın evrimin bir kısım kanıtlarına karşı ileri sürdüğü sözde kanıtlar da aktarılmaya değer. İnsan

ile maymunun benzerliklerini sayan Darwin'e karşı yazar, ikisinin farklarına örnekler veriyor: İnsanın kaşları vardır, insan tüysüzdür, alet yapar, konuşur, ama maymunda bu özellikler yoktur. Okurlarımıza anımsatalım, eğer bu farklar olmasaydı hiçbirimizin insanın kökeni gibi konulara kafa yormasına gerek kalmayacaktı, zaten bunu yapacak yeteneğimiz de olmayacaktı. İnsanla maymunun embriyolojik yönlerden benzer olması kanıtını da, "Yumurtadan itibaren insanın gelişmesinin diğer hayvanlara benzemesi mümkündür ama bir erkek yumurtasıyla köpek veya maymun veya yahut bunların yumurtasıyla bir insan meydana getirmek mümkün değildir"

s.101) diyen yazar aslında kanıtı desteklemiş, kendine göre de çürütmüş oluyor. İnsanın atası olabilecek geçiş dönemi canlıları olarak üzerinde durulan fosillerden dört tanesinden söz ederek kitabın basıldığı 1984 yılına kadar bu konuda yapılan çalışmalar, bulunan fosilleri görmezlikten geliyor. Herşeyi 'vahiy' doğrultusunda değerlendirmenin doğal sonucu olsa gerek.

YARATILIŞ "KURAMI"

Sözkonusu edeceğimiz son kitap, diğerlerine göre daha bilimsel bir görünüm taşıyor. (4) Herşeyden önce Prof. Dr. ünvanlı bir Amerikalı tara-

KENYAPITHECUS

Henüz Doğu Afrika'da keşfedilen en eski hominid biçimi olan Kenyapithecus Wickeri 14 Milyon yıl kadar önce arazide amaçsız dolaşırdı.

R. Leakey'in eski görüşleri eleştirilmesi, karşı-evrimci tarafından kendi görüşlerinin kanıtı gibi sunuluyor. Oysa Leakey, insanın evrimi konusundaki bilgilerimizi geliştiren bir araştırmacı. Konuyla ilgili kuramının yukardaki özetinden, onun bir karşı-evrimci olmadığı açıkça belli oluyor (8).

findan yazılmış [Meraklısı için açıklama: Yazar biyoloji ya da paleontoloji değil, biyokimya profesörü]. Kitap, dinsel inanca "Yaratılış Modeli Teorisi" adını veriyor; bir bilimsel görüş görünümüne soktuğu bu sözde-kuramı evrim kuramına seçenek diye sunuyor.

Bütün diğer sözde-bilimler gibi yaratılış "kuramı" da gerçek bilimin kendi yöntemleriyle topladığı verileri, Bulduğu Kanıtları kullanıyor, onları yok saymadığı için kendile göre yorum yapıyor. Bu kitapta da yazar şimdiye dek bulunmuş ve evrimi destekleyen çok sayıdaki fosili yeter-siz buluyor. Türler arasındaki geçiş formlarının fosillerinin bulunamadığını, bu nedenle de evrim kuramının yanlış olduğunu söylüyor. Dünyada yaşamın yüz milyonlarca yıllık tarihi var, ama fosil araştırmaları-başlangıçta yöntemleri oldukça yeter-siz- olarak yüzyılı geçmeyen bir tarihe sahip. Şu anda elde bulunan fosiller evrimin tüm adımlarını kesintisiz olarak gözler önüne sermeye yetecek zenginlikte değil. Ama insanlar evrime değil de yaratılış sözde-kuramına inansalardı, şimdi elimizde bulunan kanıtları da edinememiş olacaktık. O zaman da karşı evrimciler, bütün canlıların bir gemiye sığınıp tufandan sonra çoğaldıklarını söyleyeceklerdi.

Aslına bakarsanız yeni fosiller bulunsa da yazarı ikna etmek mümkün olmayabilir, çünkü varolan ara-form fosilleri de kanıt olarak kabul etmiyor. Örneğin, sürüngenlerle kuşlar arasındaki köprüyü oluşturan Archaeopteryx, yazara göre doğrudan doğruya bir kuştur, ama dişli, pençeli ve kuyruğu omurgalı bir kuş! (s.97)

Kitapta en çok insanın kökeni üzerinde duruluyor. Bu konuda uzmanların birbirlerinden farklı düşüncükleri noktalar, evrimin geçersizliğinin kanıtı gibi sunuluyor: B'ye dayanarak A'yı, A'ya dayanarak B'yi eleştiren yazar, okurdan hem A'nın, hem de B'nin yanlış düşündüğü şeklinde bir sonuç çıkarmasını bekliyor. Oysa insanın soyağacı konusundaki çalışmalar gün geçtikçe ilerlemekte ve dürüst bilimadamlarının emeği ile konu yavaş yavaş aydınlanmaktadır. "Pit-down adamı" gibi elli yıl bilim dünyasını aldatmış sahtekârlar, bilime, bilimadamlarına güvensizlik yaratamaz. Çünkü, yaş saptama yöntemlerini geliştirerek "Pit-down adamı" denen kalıntının gerçek bir fosil olmadığını ortaya koyan yine bilimsel yöntemlerdir.

Yaratılışçı yazarın evrim üzerine çalışan bilimadamlarının sözlerini nasıl kendine göre yorumladığına da bir örnek verelim. Yazar, "Richard Leakey'nin en son raporları çok şaşırtıcıdır. Şayet bunlar ispat edilirse, insanın orijini ile ilgili olan evrimcilerin

bazı nevilerin başka nevilerden husule gelmeleri tevehhümü de bătıldır. Çünkü, iki neviden doğan nev, âlelekser ya akımdır, veya nesli inkitaa uğrar. Tenasül ile bir silsilenin başı olamaz. (Kartırlarda olduğu gibi.)

Hülasa: Beşeriyet ve sair hayvananın teşkil ettikleri silsilelerin mebdei en başta bir babada kesildiği gibi, en nihayeti de son bir oğulda kesilip bitecektir.

İŞÂRÂT-UL İCÂZ

RED MAKBUZU

Redüyat No
T.C. İstanbul Ad. Emaneti D. si No. :
İstanbul C. M. Umumiği Esas No. : 967/174. Tarih: 3/10/1969
Red kararı veren Mahkeme : İstanbul 2. Ağırceza Ma.
Es. 968/74. Ta. 3/10/1969
Eşya sahibinin ikametgâhı ve ismi ve şöreti.
Adres: Avukat Bekir Berk Baro Sicil No: 4130. Yeniçeri
67/2 — Çarşıkapı.
Eşyanın Cinsi ve Adedi:
Yazarın adı: Said Nursi.
Kitapların ismi ve adetleri:
Sözler (7) Lem'alar (4), Mektubat (4), Şualar (2), Asa-yı M.
İşaratül-İ'caz (2), Mesnevi-i Nuriye (2), Ayetül-Kübra (9), Hut
miye (2), Muhakemat (1), Tiryak (5), Küçük Sözler (17), Ha
lesi (5), Meyve Risalesi (1), Nur Meyveleri (4), İhlâs Kısale
Hanımlar Rehberi (10), Hakikat Nurları (4), Nurun Iık Ka
Tabiat Risalesi (5), Otuzüç Pencere (11), Yirmüçüncü Söz (1
talar Risalesi (1) 'hat Risale-i (3), Ramazan - İktisat - Ş
eri (10) zehrâ Gençlik Rehberi (17), S
Ba' 'ras' K.

Karşı-evrimciler, adını vermeden Said-i Nursi'nin sözde kanıtını broşürlerinde kullanıyorlar: "Katır kısırdır, o halde evrim olamaz." I (5,9)

elinde bulunan modeller değerini kaybedecektir." diyor. (s.147) 1973'te R.Leakey'nin Kenya'da bulduğu ve "Skull 1470" adını verdiği kafatası, gerçekten de o zamana kadar düşünülen insan soyağacı şemalarına aykırı bir kanıttı. O zamana kadar insandan önce yaşamış ve insanın atası olduğu düşünülen Australopithecus'la yaşıt olan bu üç milyon yıllık kafatası, bilimadamlarına Australopithecus'un insanın atası olmayıp, aslında insanla ortak atadan gelen fakat sonradan yokolan bir başka soy olabileceğini düşündürmüştür. Nitekim, sözünü ettiğimiz kitapta kaynak olarak gösterilen makalede R.Leakey bu düşüncesi şema halinde göstermiştir (Şekil. 1.8.) Yaratılışçı profesör herhalde sözünü ettiği makelenin resimlerine çok dikkatli bakmadı, yoksa R.Leakey'yi tanık göstererek "Bu neticeler, insanın hayvan neslinden geldiğini değil, özel olarak yaratıldığı fikrini desteklemektedir" diyebilir miydi? (s.151).

ABD VE SAİD-İ NURSI DESTEĞİ

Karşı-evrimci kampanyayı yay-

gınlaştırmak için çok sayıda basılıp dağıtılan bir küçük broşürü de gözden geçirmekte yarar var (5). Dördüncü olarak sözünü ettiğimiz karşı-evrimci kitabın resimli bir özetinin çevrisi bu broşür. İçine değişik kaynaklı "vecizeler" ve dipnotları eklenmiş. Yayımlayanlar, kendi sözleriyle, bu broşürün "eğitim yuvalarımızda mü-racaat ve el kitabı olacağını ümit" ediyorlar ve "devlet yetkililerinden gereken ilgiyi göstereceklerine inanıyoruz" diyorlar. (Cümle düşüklüğü bize ait değil)

Bu broşürden, karşı-evrim kampanyasını kimlerin desteklediği hakkında ilginç bilgiler edinebiliyoruz. Birincisi, yazarın çevirmene gönderdiği ve çeviri iznini belirten mektup. Amerika Birleşik Devletlerinde ki çok sayıda yan-dinsel dernekten biri olan "Yaratılış Araştırmaları Enstitüsü'nün başkanı olan yazar, çevirmene yardımcı olduğuna çok sevindiğini belirtiyor, "Size daha başka nasıl yardımcı olabileceğimizi yazmaktan çekinmeyin" dedikten sonra "Bu riskli işte başarılı olmanız için size en iyi dileklerimiz gönderiyoruz" diye mektubunu bitiriyor. (5, s.5'ten çeviri). Önceki kaynaklardan üçüncü ola-

rak sözettiğimiz kitapta Hristiyanlığı insan yapısı bir din olarak tanımlayan yazar, bu desteği nasıl karşılıyor acaba?

Anlaşılan, milli ekonomimizle IMF arasında nasıl bir ilişki varsa, "milli" eğitimimizle Amerikan dinsel dernekleri arasında da öyle bir ilişki kurulmak isteniyor.

Karşı-evrim kampanyasına gelen ikinci bir destek de Nurculardan kaynaklanıyor. Sözünü ettiğimiz broşürün "vecize"lerinden beş tanesi, söyleyen adı verilmeden, alındığı kitap belirtilerek yazılmış: Sözler, Lem'alar, İşaret-ül İ'caz... Bu kitaplar ise Said-i Nursi'ye ait (Şekil. 2,5,9). Bu sözlerden birinde, Said-i Nursi anlatılması pek kolay olmayan bir şekilde, atla eşek birleşince katır olur, katır da kısırdır, ol halde bir türden başka bir tür çıkmaz, diyor. Böylece katırın kısırılığı ve Said-i Nursi'nin bunu gözlemiş ve kendine göre yorumlamış olması, karşı-evrimcilere bir sözde-kanıt daha sağlıyor.

Sözünü ettiğimiz broşürü ve dördüncü sırada anlattığımız kitabı çeviren kişinin Erzurum Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesinin Biyoloji Bölümünün görevlisi olduğunu söyleyelim de YÖK tarihine bir katkıda bulunmuş olalım.

SONUÇTA NE OLACAK?

Karşı-evrimci kampanyanın, Türkiye Cumhuriyeti'nin şimdiye kadarki resmi görüşüne ne kadar aykırı olduğunu vurgulamak için Atatürk'ün sözlerini anımsatmak istiyoruz: "İnsanlar sürüler gibi sülardan çıktıkları için önce ilk ceddimiz balıktır. İşler ilerledikçe o insanlar, primat zümresinden türediler, biz maymunuz; düşüncelerimiz insandır." (6)

Bu kampanyanın gerçekte dürüst dinsel inançlardan kaynaklandığı da söylenemez. Çünkü inancın insanların kişisel sorunlarıdır, bilimi dışlamaz. Bilimin yöntemi ve alanı farklıdır. Bilim açıklayabildiğini açıklar, açıklayamadığı hakkında bir şey söylemez. Bilim tarihinde Pascal gibi dindar bilim adamları olduğu gibi, Laplace gibi gökyüzü mekaniği hakkında yazdığı kitapta neden Tanrıya yer vermediğini soran Napoleon'a "Bu varsayımı hiç gereksinme duymadım" diyenler vardır.

Öte yandan gündelik sorunlar dindar olanlar için de, olmayanlar için de aynıdır: Her ikisi de halkın içinde bulunduğu kötü ekonomik koşulları yaşamaktadır. Karşı-evrimci kampanya, sözde "halkın isteklerini" yansıtır görünmektedir. Ama KDV'yi getirirken, zamları yaparken, Göko-va'ya santral kurarken halkın istekle-

rine hiç aldırmayanların, şimdi karşı-evrimci mektupları biriktirmelerini, "Halk böyle istiyor" diye ders kitaplarını değiştirmeye kalkmalarını içten bir davranış olarak değerlendirebilir misiniz? Yoksa farklı görüşlerdeki kişileri karşı karşıya getirmek için böyle davranıldığını mı düşünüyorsunuz?

Karşı-evrim kampanyasını, Türkiye'de çağdaş düşünceye yönelik genel olumsuz yaklaşımın bir parçası olarak görmek gerekiyor. Elbette kısa bir zaman sonra bu kampanya bilim, siyaset ve mizah tarihimizin uygun raflarına kaldırılacak, yerini bilimin aydınlığına bırakacaktır. Baştan ses çıkarmayıp sonradan, olay istenenden fazla büyüdüğünde konuyu üstlenmeyecek kampanyaya karış çıkarak görünülerin de gerçek amaçları ortaya çıkacaktır.

Ancak bütün bunların zamanla, kendi kendine olacağını beklemek büyük bir yanılgıdır. Aydınlık geleceğin sahipleri, kendileriyle doğrudan ilgili olmasa bile, düşün dünyamıza yönelen benzeri aldatmacalara birlikte karşı çıkmalıdır. Yoksa bir süre sonra kendimizi hiç ummadığımız bir ortamda bulabiliriz. Örneğin, ABD'de dünyanın düz olduğunu savunan bir dernek ve bir dergi bulunduğu gö-

re (7), bakarsınız bir gün dünyanın yuvarlık olduğunu kanıtlamak zorunda kalabiliriz! □

- (1) Ali GÜRBÜZ, *Darwin ve Tekâmül Nazariyesi*, Çiçek Neşriyat, No.2, İstanbul 1980, Zafer Matbaacılık
- (2) Şemseddin AKBULUT, *Darwin ve Evrim Teorisi*, Yeni Asya Yayınları, İlim ve Teknik Serisi: 9, İstanbul, 1980, Ayyıldız Matb.
- (3) M. Mustafa GENÇ, *Yaratılış ve Evrim Teorileri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1984, Zafer Matb.
- (4) Prof. Dr. Duane GİSH, Çev: Doç. Dr. Adem TATLI, *Fosiller ve Evrim*, Cihan Yayınları, İstanbul Ocak 1984, Yayıncılık Matb.
- (5) Prof. Dr. Duana T.GİSH, Çev: Doç. Dr. Adem TATLI, *Beyniniz Yakındı mı?* Zafer İlim Araştırma Dergisi tarafından hazırlanmıştır. Tarihsiz [1984]
- (6) Enver Ziya Karal (Der.), *Atatürkten Düşünceler*, T.İş Bankası Yayınları, Ankara, 1969 (s.162).
- (7) Gönenç, Güney; Adem Babamızın Göbeği, *Bilim ve Sanat*, 47, Kasım 1984; s.4-14 (Bu yazıda karşı-evrimcilerin ABD'deki etkinlikleri ile Türkiye'de yayınlanmış ancak bizim görmediğimiz bir kitapla ilgili ilginç bilgiler vardır.)
- (8) Leakey, Richard E.; Skull 1470; *National Geographic*, Vol. 143, No.6, June 1973, pp.-818-829.
- (9) Av. Bekir BERK, *İlmi ve Hukuki Açından Nurculuk Davası*, Hikmet Gazetecilik Ltd. Şti., İstanbul, 1971 (s.830).

FOTOGRAFLAR

TÜRKİYE'NİN TEK FOTOĞRAF DERGİSİ 1985 SAYILARINDA TÜRK VE DÜNYA FOTOĞRAFINDAN SEÇKİN ÖRNEKLER, TEKNİK VE KURAMSAL YAZILAR SUNMAYA DEVAM EDİYOR

AMATÖR FOTOĞRAFÇININ EL

KITABI

BYYO öğretim görevlisi Ahmet TOLUNGUÇ tarafından hazırlanan bu temel kitap, zengin pratik bilgiler içeriyor. OCAK sayısından buyana 16 sayfalık fasiküller halinde FOTOĞRAF dergisinin ücretsiz eki olarak sunuluyor. Kitap bir yılda tamamlanacak

EKSİK SAYILARINIZI TAMAMLAYIN

Derginizin Ocak 1984 ve ŞUBAT 1984 sayıları dışındaki sayıları bulabilirsiniz. Herbiri için 300 TL. pul göndererek dergi adresinden isteyebilirsiniz.

FOTOĞRAF 1984 CİLDİ HAZIR

FOTOĞRAF Dergisinin 1984 yılında yayınlanan sayılarını içeren ilk cildi (çok sınırlı sayıda) hazırlandı. 1984 yılının fotoğraf olaylarıyla birlikte Tür. ve Dünya fotoğrafının seçkin örneklerinin, kuramsal ve teknik yazıların bulunduğu bu cildi dergi adresinden sağlayabilirsiniz. (Fiatı : 4000 TL.)

1984 CİLT KAPAKLARI HAZIR

Özel iç kapakları ve 1984 dizini ile birlikte. Fiatı : 750 TL. (Pul göndererek isteyiniz)

SAYI 24/OCAK 1985

Portfolyo: İSA ÇELİK
CLAUDE JACQUOT
ŞAHİN KAYGUN SERGİSİ
GALERİ

SAYI 25/SUBAT 1985

Portfolyo: ARA GÜLER
KODAK YARIŞMASI SONUÇLARI
İŞÇİ PORTRESİ SERGİSİ
MAKİNA VE İNSAN
AFSAD 2.PORTE SERGİSİ

SAYI 26/MART 1985

Portfolyo: SAKİTİ BAHAROĞLU
ENKA YARIŞMASI SONUÇLARI
1984 BASIN FOTOĞRAFLARI
GÜNER SOYLU SERGİSİ

SAYI 27/NİSAN 1985

İFAK 25 YAŞINDA
Portfolyo: GENC İFSAKLILAR
ÇOCUKLAR VE MUTLULUK
1945 SONRASI FALMAN FOTOĞRAFI
J. UELSMANN KARANLIK ODASINI ANLATIYOR
ALİ CENGİZKAN: MANOS'UN FOTOĞRAFLARI İÇİN İKİ YENİ ŞİİR

SAYI 28/MAYIS 1985

Portfolyo: KEMAL CENGİZKAN
Üç Usta: A. HİKMET KOYUNOĞLU
ŞİNASI BARUTÇU
BAHA GELENBEVİ
1. TUVAF FOTOĞRAF FUARI

SAYI 29/HAZİRAN 1985

Portfolyo: ALFONSO SCIASCIA
İSE EGGERT SERGİSİ
YILDIZ ÜNİVERSİTESİ YARIŞMASI SONUÇLARI
MEHMET UNAL

3. AFSAD FOTOĞRAF YARIŞMASI
'GENÇLİK' KONUSUNDA YAPILIYOR.
'CANON T50' FOTOĞRAF MAKİNESİ
KAZANABİLİRSİNİZ. GENİŞ BİLGİ
VE KATILIM FORMU HAZİRAN 85
SAYISINDA...

AFSAD;PK 830,KIZILAY,ANKARA

Üstün Irk Özlemi: Öjenizm Nedir?

Marcel Blanc

Çeviren: Selçuk Alsan

Bir insan toplumunun "nitelik"lerini mükemmelleştirmek düşüncesi (öjenizm) çok eskidir, örneğin Aristo'da buna rastlıyoruz. Fakat öjenizm'in asıl gelişmesi 1880'lerde oldu: Darwin'in kuzenlerinden Francis Galton'a göre insan nitelikleri kalıtsaldı, o halde "en üstün ırklar"ın çocuk yapması teşvik edilmeli, "aşağı ırk"ların çoğaltılması ise önlenmeliydi. Galton bu düşüncelerini 1883'de yayınlanan "İnsan Melekeleri ve bunların gelişmesine bakış" adlı kitabında açıkladı. Öjenizm eski yunan-cada "seçkin ırktan, asil orijinli, seçkin doğmuş" kişi anlamına geliyordu. Öjenist olmak, en yüksek nitelikler taşıyan insanların doğmasını sağlayacak tüm yöntemlerin kullanılmasını savunmak demekti. Galton'un amacı, insan türünü genelinde üstün hale getirmek değil, "en yetenekli ırk"ların gelişmesini sağlamaktı. Galton ırklar arasında bir "üstünlük sırası (hiyerarşi)" olduğuna ve "üstün" ırkların zafere ulaşması için savaşılması gerektiğine inanıyordu. Bu görüşler bilim bakımından hiç de sağlam olmayan temellere dayanmaktadır. Bir kere "ırk" kavramının kendisi yeterince açık değildir, özellikle genetik bakımdan "ırk" kavramına şiddetle karşı çıkmaktadır. Ayrıca bir "ırk"ın diğerine üstünlüğünü ölçecek objektif ve mutlak yöntemler de yoktur.

Ahlak bilimi (etik) açısından da Galton ve ondan sonraki öjenistlerin görüşleri tehlikeli ve kabul edilemezdir. Hitler'in serüvenleri bunun bir örneğidir ve üstün bir "aryan ırkı" yaratma gibi öjenik bir düşüncenin sonunun nereye kadar varabileceğini göstermiştir. Nazi rejimi, "üstün" sıfatı kazanmış kişilerin, dikkatle seçilmiş eşlerle birleştirilerek çocuk yapmasını, yani "pozitif öjenizm"i uygulamakla kalmadı, "aşağı ırk"ları (yahudiler ve çingeneler) ortadan kaldırma işlemlerine de girişti. Sonucu bütün dünya biliyor: insan olmaktan doğan en doğal hakların bile çiğnendiği bir kütle katliamı, bir jenosid.

Öjenizm'in bu tarihsel belirtisi, akıl almaz korkunçluğu nedeniyle, tekrarlanması mümkün olmayan istisnai bir durum olarak görülebilir. Olaya biraz daha yakından bakalım; cün-

kü bugün bile canlılığını koruyan bir öjenizm geleneği vardır. O halde bu doktrin'in neden bu kadar çok sayıda insana çekici geldiğini anlamak önemlidir. Neden bu doktrin, ahlak ve politika açısından, gereği çok tartışmalı otoriter yöntemlere yolaçmaktadır: "aşağı" addedilen grup veya kişilere kötü muamele, göçmenler arasında "iyi" ve "kötü" ayrımı yapmak, "kusurlu"ların [sakat, aklen hasta veya toplumdışı (asosyal) olanların] kısırlaştırılması vb. Daha açık söyleyelim: öjenizm'i bir doktrin olarak savunan çok belli bazı insanların niyetleri, çok şüphe uyandırıcı ve önerileri açıkça İnsan Hakları Bildirisine aykırıdır. Fakat öjenizmin yasa veya ahlak dışı biçimlerini kınamak yetmemektedir, nasıl olup da bu kadar çok insan öjenist yöntemleri "mantıklı" bulmuştur ve bulmaktadır; nasıl oluyor da bir çeşit sinsi mantık, önceden tahmin edilmesi zor, korkunç sonuçlara götürülebilmektedir?

"YUMUŞAK" ÖJENİZM VE "SERT" ÖJENİZM

"Sert" ve ateşli öjenizm, tehlikeli ve bilinçlidir, bu sert öjenizmdir ki Nazi'lerin gaz odalarını yaratmıştır. Fakat bundan yumuşak öjenizm'in zararsız olduğu gibi bir sonuca da varmamalıdır. Çünkü burada belirsiz bir durum vardır: Öjenizmin bazı üstü örtülü şekilleri, [örneğin bazı kalıtsal hastalıkların "teşhis"i ve "önlenme"si] ismi konmadan ve mükemmel mazeretlerle, adım adım zorlayıcı kontrol sistemlerine doğru yürümektedir. Herşeyden önce öjenizm'in ambivalans'ını (ikiyüzlü karakterini) vurgulamak gerekir, bunun için de pozitif ve negatif öjenizm'i anlamaktan işe başlamalıyız.

Pozitif öjenizm, "en iyi"lerin üremesini sağlayacak önlemlerin alınması demektir. Bu, ilk bakışta birçok insana yasal ve övülecek birşey olarak görülebilir. En güzel, en sağlam, en kuvvetli ve en akıllı olanların sayısını çoğaltmak neden denenmesin ki? Bu mesaj, reklamcılarının dili ile, mükemmel "tutar"; "üstün"lerin gururları okşanır ve "kalkınma" umudu doğar. Ne varki gereğinden fazla deneyde de saptanmıştır ki "pozitif öjenizm" da-

ima şu veya bu şekilde bir "negatif öjenizm" de getirmekte, "aşağı" addedilen kişilerin çocuk yapmasını da önlemektedir. Belki birçoğu bunu da normal bulacaktır: "aklı kıt" ve "kusurlu" olanlar çoğalıp da "üstün"lerin yaygınlaşmasını mı önlesin? Fakat bu düşünce aşırı şekilde vardığında iş, "aşağı" addedilen grupların yok edilmesine kadar varmaktadır.

Tabii ki bütün öjenistler bu kadar ileri gitmemektedir. "Aşağı" grupları yoketmek yerine hapsedmek, toplum dışına atmak veya kısırlaştırmak uygulanmaktadır. Unutulmaması gereken şudur: Bir kez "üstün ırk", "üstün birey", "seçkin kişi"nin varlığı kabul edilince, otomatik olarak "aşağı ırk", "aşağı birey" ve "seçkin olmayan kişi" kabul edilmiş olmaktadır. Bu dialektik anlaşılmasa insan çok yanlış sonuçlara varabilir. Bir defa pozitif öjenizm'in "ilerici" görüşümü, negatif öjenizm'in en acımasız yönlerine bir maske olarak kullanılabilir. Varılan pozitif sonuçlar, negatif sonuçları unutturabilir; insan toplumları ile sistemli bir şekilde uğraşmanın doğurabileceği sorunlara yabancı sorumlular, kararlarının uzun vadeli sonuçlarını tam göremeyebilir.

Biyolojik yöntemlerle insan toplumlarını mükemmelleştirme düşüncesinin uzun bir geçmişi vardır. Tarihçiler Eflatun'da da (Platon) öjenist temalar olduğunu bildiriyor. Fakat öjenizm'i bir doktrin haline getiren 100 yıl önce Galton oldu, ona modern öjenizm'in babası denilebilir. Öjenizm biyoloji, antropoloji, demografi, psiko-

Francis Galton (1822-1911)
Modern öjenizm'in babası. Hayvan ve çiçek yetiştiricilerin ırk ıslahı yöntemlerini insanlara uygulamak istedi. Prensip basitti: En mükemmel insanları bulmak, onları kendi aralarında evlendirerek gelecek nesillerde en yüksek "nitelik"lerin oluşunu garantilemek. Bunu tamamlayıcı olarak ideal sayılan modele en az uyanları elimine etmek ve hiç olmazsa üstün kişilerin onlarla evlenmemesini sağlamak. Amaç üstün bir ırk oluşturmak ve aşağı ırkları yoketmekti.

loji vb.gibi bilimlerin bazı sonuç ve teorilerini kullanır, yani bilime tamamen yabancı da değildir, fakat ana projesi herşeyden önce politik ve sosyaldır ve Galton'un kendi deyimi ile pratik bir sonuca yöneliktir: "en seçkin ırk"ların, ulusal dehaların korunması ve çoğaltılması.

KALITIMIN ROLÜ

Cambridge'deki başarısızlıklarından sonra Galton şu soruna eğildi: Üstün insanların kaynağı neydi? Bunu "Kalıtsal yetenek" adlı uzun makalesinde (1864), "Kalıtsal Deha" (1864) ve "İngiliz Bilim Adamları Nasıldı ve Nasıl Oluştu" (1874) kitaplarında inceledi. Galton istatistiklere dayanarak kişisel görüşlerini kanıtlamaya yöneldi: "en yetenekli" kişiler çok sıklıkla "en yetenekli" kişilerin akrabası idi. Galton, toplumun seçkin kişileri (hâkim, devlet adamı, subay, bilim adamı, sanatçı, din adamı) arasında anket yapıyor ve bunların "üstün yetenekli" akrabaları olup olmadığını araştırıyordu. Vardığı sonuçlar sınırlı ve değişkendi, buna rağmen Galton yeteneğin kalıtsal olduğuna kuvvetle inanıyordu. Aslında bu istatistikler "biyolojik kalıtım"ı değil, "kültürel kalıtım"ı yansıtıyor da olabilir. Fakat Galton'un kendisi üstün İngiliz aydınlarından birisi idi, ayrıca Erasmus ve Darwin gibi isimler çıkarılmış bir büyük burjuva soyundan geliyordu. Bu nedenle "deha"nın kalıtsallığına inanması zor değildi. XIX. yüzyıl sonunda henüz Mendel'in buluşları yaygınlaşmış değildi ve kalıtım hakkında az şey biliniyordu. Galton'un fizik özelliklerin kalıtımla geçmesi üzerindeki çalışmaları, biyometri ve popülasyon genetiği bilimlerini başlatmış oldu.

İngiliz biyolojisti Julian Huxley.
"Bir Biyolojist'in Denemeleri" kitabında şöyle yazıyordu: "Öjenizm güncel bir pratik halini alınca ilk iş, genetik olarak karma toplumlarda en aşağı tabakaları elimine ederek iyi ve kötü soydan gelenler arasındaki oranı değiştirmek ve bu yolla ortalama insan seviyesini yükseltmek olacaktır..."

ÖJENİZM VE POPÜLASYON GENETİĞİ

Ateşli bir öjenist olan Ronald A.Fischer ise bunu istemekteydi: Devlet, "en yetenekli"lerin daha çok çocuk yapmasını sağlamak üzere, zenginlere yoksullara ödediğinden daha yüksek bir "aile ödeneği" ödemeli ve "yeteneksiz" olanların kısırlaştırılması için yasa çıkarmalıydı. Fischer, 1930'da yayınlanan "Doğal Ayıklanmanın Genetik Teorisi" adlı kitabını, C.Darwin'in büyük oğlu ve öjenizm derneğinin başkanı binbaşı Leonard Darwin'e ithaf ediyordu.

FAKAT ÖJENİST'LERİN SOSYAL DOKTRİNİ "BİLİMSEL" DEĞİLDİ

Öjenistler, insan davranışlarında gen'lere en büyük önemi vermekte hatta yapıyorlardı; çünkü davranışları belirlemede, içinde yaşanan fizik ve kültürel ortamdan da büyük önemi olduğu çıktı. Ayrıca "en üstün ırk"ların tercihen çoğaltılmasının kökeninde politik ve ideolojik nedenler bulunuyordu. Galton ve ondan sonraki öjenistlerin en çok inandıkları şeylerden biri de kontrollü bir kalıtım sağlamak yolu ile suçların ve toplumsal kargasaların önlenebileceği idi. Bugün biliyoruz ki bu görüş bilimsel bir gerçeği değil, bir inancı temsil etmektedir.

Galton'un kendisi, düşüncelerinin ulusal önemine inanmıştı. Kraliçe Victoria dönemini yaşayan biri olarak, İmparatorluğun gücünü artırma peşindeydi. Sık sık yaptığı yolculuklar sırasında insan toplumlarındaki aşama sırası (hiyerarşi) üzerinde düşünürdü. Ona göre doğal yetenekler cetvelinde "Zenciler" (Negro), Beyaz'lara göre "iki derece" aşağı idi. Galton "Kalıtsal Deha" kitabında, "zenci"lerin hiç bitmeyen "ahmaklık"ları yüzünden "insan olmaktan utanç duyduğunu" açıkça belirtmişti. Saf kan İngilizlerin korunması ve çoğaltılması ile iş bitmiyordu; İngiltere Birleşik Krallığı'nın bağrında, seçkin iş adamlarının, seçkin bilginlerin, seçkin askerlerin ve seçkin devlet adamlarının çoğaltılması gerekiyordu. Ulusun refahını isteyen acele etmeliydi: "yetenekliler", "yeteneksizler" arasında kaybolmak tehlikesine maruzdu. Galton seçkin aydınların, "aşağı" insanlar kadar çok çocuk yapmayışlarından yakınıyordu. Galton rahiplerle bekarlığı zorunlu kılan kiliselere de kızılıyordu; bu, "en seçkin"lerin çocuk yapmasını frenliyordu.

LASTİKLİ BİR KAVRAM: IRK

Galton beyazlar, siyahlar ve sa-

rılar gibi üç "ırk"ın varlığına inanıyordu (bugün birçok bilim adamı bu kavramı kabul etmiyor). "Yetenekli ırklar" ile "az yetenekli ırklar"dan bahsetmek ırkçılık düşüncelerine kadar varabilir. Galton "ırk" deyince aynı kalıtsal karakterleri taşıyan az çok homojen insan popülasyonlarını anlıyor ve böylece bir İngiliz "ırk"ından söz edebiliyordu. Aynı "ırk"tan olanlar benzer fizik, entelektüel ve moral özellikler paylaşıyorlardı. "Üstün ırklar" sağlık, kuvvet, enerji ve zekâ bakımından "aşağı ırklar"dan üstündü. Galton "ırk" sözcüğünü bazen de "kast" (kalıtsal sosyal sınıf) anlamına kullanıyordu. Galton, ülkesinin seçkin aydınları ile seçkin olmayanların ayrı "ırk"lardan olduğuna inanıyordu.

İlk planda seçkin ırk'ların bu seçkinliklerini kaybetmemeleri gerekirdi. Fizyoloji ve tıpta Nobel ödülü almış Fransız Charles Richet bu ırkı ölküyü şöyle açıklıyordu: "Herşeyden önce, üstün ırktan olanların aşağı ırklardan olanlarla evlenip çocuk yapmalarını önlemek gerekir. Benim bir Beyaz'ın soyuna bir Zenci karışması gibi bir sapıklığı anlamam mümkün değildir". Ve dahası da var: "Dünya üzerindeki ırklardan gerçekten asil bir ırk, bir ırk aristokrasisi yaratacağız. Bu asil ırk, Asya ve Afrika'dan aramıza karışmış iğrenç ırklarla karışmamış saf kan beyazlardan oluşacaktır". (Bugün bu görüşün tam aksine bilim, "melezlerin gücü" denen olaya inanıyor, melezler geldikleri ırklardan daha üstün nitelikler taşıyor, aksine aynı kapalı grup içinde evlenmeler nesli yozlaştırıyor.) Fakat aslında ırkçılık, "beyaz ırk"ı da değişik değerlerde ulus ve halklara ayırıyordu ("Kuzeyliler" ve "Akdenizliler" gibi). Ayrıca "sınıfsal öjenizm"den yana olanlar vardı, bunlar aynı ulus içinde, biri diğerinden üstün değişik sınıflardan insanlar bulunduğunu kabul ediyordu.

Fizyoloji ve tıpta Nobel ödülü almış Macfarlane Burnet'e göre sistematik bir sosyal etki ve kontrollü çiftleşme sayesinde üstün ve aşağı ırkların "doğal ayıklanma"sı sağlanabilecekti. Galton ütöpik öyküsünde (Kantsayınhere), öjenik bir toplumun "entelektüel aristokrasi"sini nasıl yaratacağını anlatıyordu: Üstün insanların seçilmesi, bu gibilerin etkili bir şekilde çoğaltılmasının sağlanması (erken evliliklerle), üstün olmayan insanların sınır dışı edilmesi veya ırk ayrımı ile yalnızlaştırılması.

Görüldüğü gibi Galton'un ırk anlayışı lastikli olduğundan çok değişik şekillerde yorumlanmıştır. Ne yazık ki yukarıda sözü geçen düşüncelerin çoğuna Galton da katılıyordu. □

Parlamento Ya da Ulusun Kaderine Sahip Çıkma

Hasan Esat Işık

Parlamento deyiminin bugün yaptığı ilk çağrışım: **Halk İradesine Davalı İktidardır**. Her zaman böyle olmamıştır. Başlangıçta Parlamento diye anılan kuruluşlar **Halk** 'ı temsil etmekten çok uzaktı, hatta halkı ezenlerin, sömürenlerin temsil edildiği bir kuruluştur bile denebilir.

Avrupada Parlamento ismi verilmiş olan kuruluşlara İngiltere'de XII., Fransa'da da XIII. yüzyıllarda rastlanır. Oluşum şekilleri ve işlevleri önce birbirinden farklıdır. Ancak zamanla gelişip gözardı edilemeyecek siyasal güçler haline gelmeleri aynı nedene dayanır: Hükümdarların asker ve para gereksinimi.

Orta Çağ döneminde hükümdarlar mutlak yetkilere sahiptiler, kimseye hesap vermek zorunda olmadıkları keyiflerince ülkelerini yönetirlerdi. Yönetim en belirgin şekilde **Kişisel ve Keyfi** idi. Devlet harcamalarına da, savaşa da onlar karar verirdi. Fakat savaşlar büyük beyliklerin örgütlediği ve bir çekirdeğini devamlı şekilde iase ve ibate ettiği askerler ile yapıldı. Ayrıca Hükümdarların harcamalarının önemli bir kısmı da bu büyük beylikler ve kilise tarafından karşılanırdı. Hükümdarlar bu nedenle bunları kollamak ve paye vermek gereği duyarlardı. Bu durumun bir sonucu olarak, normal devlet işlerini yürütebilmek üzere hükümdarların emrinde oluşturulmuş olan **Divan**'lara Asilzadeler ve Kilise sorumlularından oluşan divanlar da eklenmişti. Bu divanların üyeleri de hükümdarlar tarafından seçilirdi, fakat hükümdarların daima en güçlüleri seçtiği de gözlenirdi. Zamanla bu divanlara üyelik bir

lütuf değil bir hak halini almıştı. İşte "parlamento" deyimi ilk olarak bu divanlar için kullanılmıştır.

Bu divanların kurulmasından önce hem hükümdarlar hem de asilzadeler ve kilise adamları memnundur. Hükümdarlar bu şekilde isteklerini Beyliklere ve Kiliseye daha kolay yaptırabileceklerini ummuşlardır. Asiller ve kilise de bu divanlar yolu ile hükümdarları denetimleri altına alarak yetkilerini sınırlandırabileceklerini, keyfi davranışlarını önleyebileceklerini düşünmüşlerdir. Bu zıt umutlar, tahmin edilebileceği gibi, büyük çekişmeleri getirmiştir. Fakat sonunda umutlarına erişen asiller ve kilise olmuştur. Hükümdarların işlerinin, emirlerinin yerine getirilmesini kolaylaştırmak için öngörülmesi olan Parlamentolar, zamanla bu işlevlerini aşarak hükümdarların keyfi davranışlarını engellemeyi ve yetkilerini sınırlamayı başarmışlardır. Hükümdarlarla birlikte siyasal otoriteyi paylaşan güçler haline gelmişlerdir.

Asillerin ve kilisenin hükümdarların baskısından kurtulabilmelerini sağlayan bu Parlamentoların diğer tabakalar üzerindeki etkisi tamamen değişiktir. Parlamentoların güç kazanmaları köylüyü, halkı, hatta orta sınıfı, sınırlı olanaklı asiller de dahil, daha güç duruma sokmuştur. Eskiden kah hükümdara dayanarak büyük beyliklerden ve kiliseden, kah bunlara dayanarak hükümdarlardan kendilerini koruyabilen kimseler hükümdarlar, büyük beylikler ve kilise arasında gerçekleştirilen üçlü ittifaktan sonra bu olanaktan da yoksun kalmışlardır. Özellikle köylü en katı şekilde bu dönemde sömürülmüştür.

EŞİTLİK BİLİNCİNİN UYANMASI

Çaresizlik bu tabakalarda **ayrıcalıklar**'a karşı büyük bir tedirginlik yaratmış ve **eşitlik bilinci**'ni kamçılamıştır. Bunun sonucu olarak da, nasıl asilzadeler ve kilise hükümdarlara karşı mücadele ederek siyasal yetkileri onlar ile paylaşır hale gelebilmişler ise, bu mağdur sınıflar da çeşitli yöntemlerle ve çeşitli boyutta ve şiddette savaşım ve ayaklanmalar ile siyasal yelpazede kendilerine de bir yer sağlayabilmişlerdir.

Hükümdarların keyfi ve mutlak yönetimlerine son verdiren büyük beylikler ve kilise'dir. Ayrıcalıklara karşı savaşım verip "eşitliğin zevkini ve zorunluluğunu" ortaya koymuş olan da, önce orta sınıf, sonra da doğrudan **Halk**'tır. Parlamento bugünkü anlamını ve boyutunu halk egemen güçlere "söz benimdir" diyebildikten sonra kazanabilmiştir.

Yukarıda belirtmeye çalıştığımız gibi, bu gelişmeler zahmetsizce, kendiliğinden olmamıştır. Her aşamada iktidarı elinde tutanlar ayrıcalıkta, hatta keyfilikte direnmek istemişler, bunlara karşı yılmadan savaşmışlardır. Bugünkü noktaya binbir ıstıraba katlanarak gelinebilmiştir. İnsanlık için bu çok acıdır. Derin bir elem duymamak kabil değildir. Fakat belki de bunca kan dökülmemiş olsa idi, bu azimli savaşım verilmemiş olsa idi, topluma eşitlik hakkı hükümdarların veya egemen güçlerin bir lütfu olarak tanınmış olsa idi **Halk iradesi** bugün bu kadar güçlü, herkesi önünde diz çökmeye mecbur bırakan, kalpleri ateşleyen bir kavram niteliği taşıyamazdı. Halk iradesi asillığe son vermiştir demek çok yanlış olur. Tersine, asaleti tekelden kurtarmış, tüm insanlığa yaymıştır.

Bugün yapılacak şey, dün için hayıflanmak değil, bunca ıstırap ve kan pahasına gerçekleştirilebilmiş olan "halk iradesinin üstünlüğü" ile bu iradenin simgesi haline gelmiş olan **Parlamento**'nun saygınlık ve etkinliğini tüm olanaklarımızla korumakta azimli olmak ve bunu başarmaktır.

Artık sadece adil ve akıllı bir yönetim ile yetinilemez. Demokrasi yalnız halk yararına bir yönetim değil, halk tarafından bir yönetim de gerektirir.

DEMOKRASİ-PARLAMENTO

Demokrasiden söz edebilmek için siyasal yaşamda, hukuken ve fiilen, **En üst ve etkili makam parlamento mu olmalıdır?** Buna "evet" demek belki zorunlu değildir. Böyle bir düzen benimsemeden de gerçek demokrasiye sahip olabilmiş ülkeler yok

değildir. Halk iradesinin meclis seçimi ile olduğu gibi Başkan seçimi ile de ifade edilmiş olabileceği, demokrasi ile başkanlık sistemi arasında bağdaşmazlık iddia olunamayacağı, başkanlık sistemlerinde meclis ile başkan arasında ast-üst ilişkisi değil, bir işlev ayrımı söz konusu olduğu, iktidar'ın bunların birleşiminden oluştuğu söylenebilir. Bunlar demokrasi açısından geçerli düşüncelerdir de. Hatta daha ileri gidilerek ve haklı olarak "krallık rejimlerinde bile demokrasi den söz edilebilir, elverir ki halkın serbest iradesi ile oluşmuş yetkili bir parlamento bulunsun, kral halk iradesini kendisi için de bir buyruk kabul etmiş olsun ve iktidar insan haklarına, özgürlüklere, hukukun üstünlüğüne saygılı davransın, sosyal adalet ve eşitlik ilkesine değer versin" denebilir. Bu mantığa karşı çıkmak için bence hiç bir neden yoktur. Zaten bunun mümkün olduğunu bugün Skandinav ülkeleri gözler önüne sermektedirler. Diyebiliriz ki demokrasi için Parlamento'nun en üst yetkili otorite olması iyi olur fakat bu vazgeçilmez bir koşul değildir.

Fakat parlamenter rejim için aynı şeyi söyleyemeyiz. Parlamenter rejimde, demokrasinin temel koşulu olan "halk iradesinin mutlak egemenliği" ilkesi ile demokrasinin diğer ilkelerine ek olarak **parlamento'nun siyasal yaşamda hukuken ve fiilen en yetkili ve etkili kuruluş olması** da şarttır.

Nasıl Başkanlık sistemi kişi ağırlıklı bir sistem ise, Parlamenter rejim de "hey'et yönetimi"nin ağırlıklı olması gereken bir rejimdir. Kişi ağırlıklı yönetim yukarıda belirtilmeye çalışıldığı gibi ille de demokrasiye ters düşmez. Demokrasi ile tam çelişkili halinde olan keyfilik'tir. Fakat parlamenter rejim keyfilik ile olduğu gibi kişi ağırlıklı rejim ile de bağdaşmaz. Parlamenter rejimler bu nedenle Anayasaların tüm olanakları ölçüsünde yalnız keyfi yönetime değil, kişi ağırlıklı yönetime de kapıları kapamaya özen göstermelidir. Açık kapılar bırakılmış olursa Parlamenter rejimi zorlamak, yozlaştırmak, dekor haline getirmek kolaylaştırılmış olur.

PARLAMENTO VE BAŞKANLIK SİSTEMİ

Elbette demokratik rejimler ya başkanlık sistemine, ya da parlamenter sisteme dayanır, ikisinin ortası olmaz denemez. Bu iki uç sistem arasında karma diyebileceğimiz pek çok olasılıklar daha mümkündür. Bu neden ile demokrasiyi ve parlamenter sistemi benimsemiş olduğu açık ülkelerin anayasalarında bile kişi yönetiminden her zaman sakınılmamış olduğu, hatta

bazen bu sistemin teşvik edilmiş olduğu görülebilir. Bir inceleme yapılırken görülür ki bu nitelikteki anayasalar daha çok, referandum yolu ile halk tarafından onaylanmış olsalar bile, gerçekten halk tarafından serbestçe seçilmiş meclisler tarafından değil, olağanüstü dönemlerde oluşmuş iktidarlara arzusu uyarınca oluşturulmuş hey'etler tarafından hazırlanmıştır. Bu konuda bir saptama daha yapmak gerekir: Anayasalar belirtilen nedenler ile kişi yönetimine, keyfi yönetime açık olsalar ve bu açıklıklardan bir süre de yararlanmak istenmiş olsa bile, halkın içten katkısına dayalı yollar ile huzura erişmek gereği duyulduğunda bu açık kapılara başvurulmaması gerektiği fark edilebilmekte ve henüz Anayasa değişmemişken zihniyet değişikliği, dolayısı ile uygulama değişikliği mümkün olabilmektedir. Zaten ancak böyle bir zihniyet değişikliğinden sonra köklü ve kalıcı bir demokrasi ve parlamenter rejim yolunda mesafe alınabilmektedir. Bu bilinmeli, tersi uygulamalar için mazeret veya bahane aramaksızın, ülkenin karşı karşıya bulunduğu veya ileride karşılaşılabileceği tahmin olunan güçlükleri daima demokrasiye ve parlamenter rejime ters düşmeyecek yollarla yenmeye çalışmalıdır. Bu da, her şeyden önce, halk iradesine, parlamentoya azami saygı ve özen gerektirir. Parlamento'nun mevkii, itibarı zayıflatıldıkça halk iradesinin etkinliği de zedelenenecektir. Bu da hiç bir zaman unutulmamalıdır.

Yukarıda yazdıklarım ile muhakkak hiç bir kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde Parlamenter sistemi Başkanlık sistemine yeğlediğini ortaya koymuş bulunmaktayım. Bunun nedeni de biraz izah etmek isterim:

Bir kez Demokrasi'de de, cumhuriyet'te de esas alınan kişi değil, halktır. Muhakkak ki demokrasiye geçmek, cumhuriyet rejimini benimsemek istenirken yalnız halk iradesine dayalı bir rejime sahip olmak değil, kişi yönetiminden kurtulup hey'et yönetimine kavuşabilmek de düşünülmüştür. Rejimler tarihi bunu ortaya koymaktadır. Demokrasi ve Cumhuriyet sözcüklerinin kökenleri bile çoğulcu bir çağrışım yapar. Halk denince kişi düşünülmez, bir topluluk akla gelir.

Ayrıca, yöneticilerden dün beklenen ile bugün beklenen çok farklıdır. Toplumların birbirine karşı üstünlüklerini daha çok savaş alanlarında kabul ettirmeye çalıştıkları dönemlerde emir ve kumanda zinciri içinde ve emirle yönetim herhalde etkin sonuç alıcı bir yönetim tarzı idi. Böyle bir ortamda nihai sözün tek bir kişiye bırakılması doğru olur.

Fakat o dönemler artık tamamen arkada kalmıştır. Şimdi toplumların gelişmesi, refahı, gücü ve güvenliği çok çeşitli dallarda uzmanlaşmış bilgi ve girişim gerektirmektedir. Bugünkü teknolojik ve toplumsal düzeye erişmiş bir toplumun çok çeşitli sorunlarının çözümünün bir kişinin nihai kararına bırakılması artık [olapaksızdır. Kararlar kendilerini birbirine eş yetkide hisseden fakat birbirine ve özellikle eşitler arasında birinci durumda bir kimse zihniyeti ile başkanlık görevini üstlenmiş olması gereken üyeye saygıyı da ihmet etmeyen ve ortak kararlar alınabilmesi için kendisi tarafından da azami anlayış ve çaba gösterilmesi gerektiği bilincinde olan kimselerden oluşacak hey'etlerce alınmalıdır.

Askerlikte nasıl komutanlık sistemi uygun ise, kanımca siyasal alanda da uygun olacak eşit haklara sahip üyelerden oluşmuş "şura" sistemidir. Başkanların otoriteleri, etkinlikleri yasalara değil, yetenekleri, davranışları, karakterleri ve bilgi birikimleri ile yaratacakları sevgi ve saygıya dayanmalıdır. Böyle otoriteler daha etkin ve yararlı olur.

TÜRKİYE'DE PARLAMENTO

Türkiye Cumhuriyeti Devleti için siyasal rejimin Parlamento ağırlıklı olması için çok önemli, özel bir neden daha vardır:

Biz Türkler de dahil, pek çok kimse bizim parlamento düzenimizin dışardan ithal edildiği inancındadır. "Meclis'i Meb'usan" için bu doğrudur. Fakat "**Türkiye Büyük Millet Meclisi**" için hiç de geçerli değildir. TBMM, Türk Ulusuna özgü, onun çağdaş devlet anlayışının ortaya koymuş olduğu yapıda bir meclistir. Hangi bir başka ulus bir ölüm kalım savaşı sırasında Parlamentosuna Türk Ulusunun yaptığı ölçüde ve içtenlikle kendini emanet etmeyi düşünmüştür? Ben bir başka örnek anımsamıyorum. TBMM, yönetimi zorlaştıran bir müesseseye değil, canlılık, cesaret ve umut veren, savaş da dahil ülkenin geleceğinin sorumluluğunu üstlenen bir siyasal odak olmuştur. Her şey onun sorumluluğu ve denetimi altında yürütülmüştür. Savaş dönemlerinde parlamento ya tatile girer ya da şekilsel denecek nitelikte bir işleve yetinir. TBMM için bunun tersi olmuştur. TBMM, cephede bile kendini hissettirmiş, Mehmetçğin yanında olmuştur. Türk Ulusu ile TBMM, özdeşleşmiştir. O kadar ki, binlerce yıllık geçmiş olan ordumuz bile TBMM Ordusu diye anılmıştır. Böyle bir savaş sırasında bile böylesine geniş yetkilere sahip olabilmiş ve Türk Ulusunu zafere ulaştırabilmiş olan TBMM huku-

ken ve fiilen siyasal yaşamımızın en üst ve etkin kuruluşu niteliğini korumalıdır. Tarihimiz de bizi buna davet ediyor. "Fiilen" diye sık sık vurguluyorum, çünkü fiili durumlar hukuki durumlardan daha az önemli değildir. Önce fiili bir durum yaratılır sonra da buna hukuki geçerlilik kazandırılmaya çalışılır. Gerek iç sorunlarda, gerek dış ilişkilerde bunun örnekleri pek çoktur. Fiili durumlara karşı da azami ölçüde dikkatli olmak lazımdır.

TBMM yetkileri yalnız dışardan zorlanmaz. Bazen birbiri karşı saygı ve sevgi içinde olanlar arasında da yetki zorlamaları olur. Nitekim hükümet ile parlamento arasında, genellikle yumuşak, fakat zaman zaman sertleşebilen, devamlı bir yetki ve etki rekabeti vardır. Özellikle etkinlik açısından siyasal partiler de parlamento'nun rakipleri arasındadır. Hatta aynı şey devlet başkanı ile parlamento arasında da söz konusudur. Bunlar yadırganmaması gereken, eşyanın tabiatında mevcut normal kabul edilmesi gereken olaylardır. Elbette normaldir diye bunlara kayıtsız kalınmaz. Yapılacak şey böyle bir rekabetin mevcut olmasına üzülmeyip yetki ve etkiye istenen yönü verebilmeye çalışmaktır.

Çeşitli ülkeler bu rekabette kendi siyasal düzen anlayışına uygun dü-

şen tarafı yasalar ve uygulamalar ile kollamak isterler.

Türkiye'de yeni anayasal ile siyasal partiler ve seçim yasalarının bu rekabette TBMM'yi kollanmaya özen göstermiş oldukları söylenemez. Hatta bunun tersi düşünülebilir. Yeni yasalar parlamento'dan çok devlet başkanına, hükümetten çok başbakan'a önem vermiş, onların yetki ve etkinliklerini güçlendirmeyi istemiş gözükmektedir. Bir bakıma diyebiliriz ki kişi yönetimini hey'et yönetimine yeğlemiştir, hatta o kadar ki yer yer devlet başkanına nedenini göstermek zorunda olmayacağı tasarruflarda bulunabilmek olanağını da vermiştir.

Parlamentar rejim açısından bunlara sağlıklı gelişmeler demek mümkün değildir. TBMM zorunlu bir aradan sonra yeniden faaliyettedir. Fakat kendini yeterince hissettirmemiştir, doğal diye tanımladığımız her alandaki yetki ve etkinlik rekabetinde de çok arkalarda kalmıştır.

DEMOKRATİK KURULUŞLAR VE PARLAMENTO

Bence her kuruluş, her vataandaş TBMM'nin yetkilerinin ve etkinliğinin korunması konusunda kendini yu-

kümlü hissetmelidir. TBMM zararına kendi yetkilerini ve etkinliğini arttırma çareleri aramamalıdır. Örneğin hükümet "yasa gücünde kararname çıkarma yetkisi" alma hevesinde olmamalıdır.

Fakat kuşkusuz TBMM'ye gerektiği gibi sahip çıkmak, yetkilerini ve etkinliğini korumak, TBMM'yi siyasal yaşamın en üst ve en yetkili makamı haline getirmeye çaba göstermek en başta TBMM'nin kendine ve üyelerine düşen bir ödevdir. Bu ödevi bir an önce ve azimle yerine getirmelidir.

Unutmayalım 100 yıldan daha fazla bir süre önce kral, milletvekillerinin bir toplantısını dağıtmak istediği zaman, milletvekillerinden biri kralın emrini tebliğ edene: "Gök efendisine söyle, biz buraya halkın iradesiyle geldik, bizi buradan ancak süngü gücü ile çıkartabilirsiniz" diye haykırması. Parlamente'ya böyle bir azimle sahip çıkılması gerekir. Bunu yapamayanlar ulusun kendilerine yönelmiş olduğu "halk temsilcisi" sıfatına layık hareket etmemiş olurlar. Parlamente'nun vakarının ve yetkilerinin korunması her milletvekili için özel bir sorumluluk konusudur. Milletvekilleri bu yönde kürsüden teker teker and içmişlerdir. □

Nezih Danyal

O tuz yılı aşkın bir süre önce kurulmuş olan bir kooperatifin üyesiyim. Üyelerine konut yapmak üzere kurulmuş bizim kooperatif. Fakat, şu ana kadar bir taş üstüne taş koymuşluğu yok. Yılda bir kez yapılan genel kurul toplantılarının ilk maddesi, "aramızdan ayrılarak ebediyete intikal eden, evinde oturma mutluluğuna eremeyen değerli üyelerimizin ruhuna saygı duruşu" olur hep.

Bu kooperatifin adam olmayacağına karar verildiği için, arsası satıldı. Elde kalan son bir parça arsanın da satılarak tasfiyesine karar vermek için geçenlerde genel kurul toplantısı yapıldı. Toplantıda kooperatifin tasfiye edilip edilmemesi konusunda görüş ayrılığı çıktı. Yapılan oylamada tasfiyesine karar verilmesine karşı, oturuma katılan hükümet komiseri bir bayan, "BİZ kooperatiflerin tasfiyesine karşıyız, oylama yenilensin" diye görüş bildirip oylamayı etkilemeye kalkınca, doğrusu canım sıkıldı. Kendisinin görüş bildirme ve oylamayı etkileme hakkının olmadığını söyleyerek karşı çıktım. Haklarına müdahale edilmiş olan kooperatif üyelerinin beni destekleyeceğini ve hükümet komiserine karşı çıkacaklarını sanıyordum. Tam tersi oldu, hemen herkes hükümet komiserinin oyları etkileme hakkı olduğunu ileri sürerek beni kınadı. Bu kooperatif üyelerinin büyük bir çoğunluğunun üniversite mezunu ve meslek sahibi insanlar olduğunu da söylemeliyim.

Hükümet komiseri desteklenmişti, çünkü o, "BİZ" diyerek "DEVLET" adına konuştuğunu ortaya koyuyordu. Bizde devlet öylesine mistik bir ağırlık ve tabu niteliği kazanmıştır ki, bizim kooperatifin feshedilip edilmeyeceğine de kanşır, gerekçe göstermeden insanları işlerinden atar, partileri ve parlamentoyu da yönlendirir, basını da etkiler, çocuklarımıza vereceğimiz adın ne olacağına da karar verir... Şimdilik kiminle evleneceğimize karar vermediğine göre, hâlâ küçümselemeyecek bir özgürlük alanımız kaldı diye sevinmeli mi-

İşte Size Katılım!

Türker Alkan

yiz, bilemiyorum.

O kooperatif kuruluna katılan insanlara soracak olursanız, hepsi de demokrasi-den, insan hak ve özgürlüklerinden yana olduklarını söylerlerdi. Fakat, demokrasi'nin günlük yaşamdaki yansımaları olan bir kooperatif genel kurul toplantısında kendi oylarını tabu devletin yönlendirmesine hiç de karşı çıkmadılar. Yapılan uyarının kendi onurlarına bir saldırı olduğunun farkında değillerdi.

Demokrasiden ve demokrasi'nin işleyiş biçimi olan katılımdan söz ederken, bunun bir yaşam biçimi ve dünya görüşü olduğunu sık sık unuturuz. "Su küçüğün, söz büyüğün," denen bir toplumda ailede demokrasi yok demektir ve bu ortamda yetişen bir insanın siyasal demokrasiyi de yürekten benimseyip uygulaması son derece zor

olacaktır. Daima bizden büyük olduğunu düşündüğümüz birileri vardır ve söz hakkımızı da hep ona devredeceğiz demektir.

"Kadının saçı uzun, aklı kısa" ise, otomatikman toplumun yarısının görüşlerini devre dışı bıraktık gitti. Akli kısa insanların neden sözünü dinleyelim? Fazla dır dır mı ettiler, basarsınız sopayı, olur biter.

Gençler mi? Aman efendim, onların yaşam deneyimleri yoktur, aceleci ve radikaldiler, hele büyüklere saygı göstermek gibi bizim bir zamanlar taşıdığımız olumlu niteliklerden de hiç nasiplerini almamışlardır. O halde, dernek kurmaları, siyasal partilere katılmaları, sınıfta görüş bildirmeleri, koridorda şarkı mırıldanmaları, sokakta kot pantolon giymeleri, yemekhanede çıkan yemeklerden

yakınmaları yasak olmalıdır. Demokrasi mi dediniz? Oy verme yaşına gelince, kendilerine gösterilen partiler içinde, kendilerine gösterilen adaylara oylarını verirler, işte size demokrasi, daha fazlası bizim örf ve adetlerimizle bağdaşmaz zaten.

İşçiler mi? Zaten çoğu cahildir, aldatılmaya eğilimlidir, çıkarlarının nerede olduğunu bilmezler. Sendikaları ve grevleri ile çok canımızı sıkmışlardır. Şimdi şöyle bir köşede sessiz sedasız dursunlar bakalım. Biz onların ücret artışlarının ne kadar olmasını gerektiğini işverenlerle görüşüp kararlaştırırız. Devlet ve işverenler onların büyükleridir. Çıkarlarının nerede olduğunu işçiler BİZ'den daha iyi bilecek değil ya.

Memurlar, köylüler, esnaf ve sanatkarlar mı dediniz? Kimdir onlar?..

Ve işte size katılımlı, çoğulcu, özgürlükçü demokrasi. Daha ne istiyorsunuz? Beş yılda bir genel seçimler var. Arada bir yerel seçimler de yapılıyor. BİZ'im istediğimiz partilere özgürce oy verip, BİZ'im istediğimiz adayları özgürce seçebilirsiniz. Yalnız, Anayasayı değiştirmekten lütfen söz etmeyin, bakın işte buna çok kızarsınız. BİZ kızarsak, insanı fena yaparız, bilmiş olun.

TRT mi dediniz? Tabii ki BİZ'den söz edecek, sizden söz edecek değil ya. Örf ve adetlerimize bağlı, dinci, sayın büyüğümüzün özdeyişleri ile süslenmiş programlar sunan neokemalist bir TRT'miz var. Yerel seçimlerde oyların yarısını alan muhalefet partileri TRT'de sesini duyuramıyor mu? Aman efendim, zaten o partilerin yerel seçimlere sokulması bir hata idi. Yüreğimizden koptu, kötülük bizde kalmasın dedik, iyilik edelim dedik, seçimlere soktuk. Şimdi de kalkmış TRT'de görünmek istiyorlar. Bu kadar da fazla artık. Yüz verince astarını istiyorlar.

Demokrasi ve katılım mı? Tabii efendim, buyurun katılın, istediğiniz kadar katılın. Size katılmayın diyen mi var? Türkiye dünyanın en demokratik ülkesidir; yalnız demokrasi biraz bize özgüdür, o kadar. Bunda büyücek ne var, anlamıyoruz? □

Serbest Piyasa ve Devlet Müdahalesi

Gürel Tüzün

PIYASANIN ERDEMLERİ

Türkiye'de uzunca bir süredir serbest piyasa ekonomisine övgüler düzülüyor. Özellikle 1980 sonrasında, her fırsatta piyasanın nimetlerinden sözedildiği görülüyor. Bir, "neylerse piyasa eyler, gerisi yalan eyler," türünden türküler düzülmediği kaldı. Sanki, devlet piyasadan elini eteğini çekse ve piyasa mekanizmasını kendi haline bıraksa ortalık güllük gülistanlık olacakmış havası yaratıldı. Üstelik, devlet müdahalesini en şiddetli biçimde eleştirenlerin başında, zenginlikleri bu müdahaleye borçlu olanlar geliyor. Daha önemlisi, piyasa mekanizması ile demokrasi arasında ilişki kurularak, biri öbürünün olması için gerekli koşul olarak değerlendiriliyor.

Gerçekten, günümüzde uygulanan ekonomik programın temel amaçlarından birisini, piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırmak oluşturuyor. Bu amaç, genellikle, devlet müdahalesinin 1980 öncesinde ortaya çıkan pek çok ekonomik sorunun, hatta bunalımın temelinde yattığı savı ile haklı gösterilmeye çalışılıyor. Buna göre, örneğin, 1980 öncesindeki darlıklar, kıtlıklar ve karaborsa devletin piyasanın işleyişine müdahalesinden kaynaklanmıştır. Devlet pek çok malın fiyatını arz ve talep koşullarının belirlediği denge düzeyinin altında saptadığı için, resmi fiyatta talep edilen miktar piyasaya sunulandan daha fazla olmuş, bunun sonucu olarak darlıklar, kıtlıklar ortaya çıkmış, karaborsa oluşmuştur. Bu görüşe göre, fiyat denetimleri kaldırıldığında, bir süre sonra piyasada arz-talep dengesi kurulacak ve tüm bu sorunlar ortadan kalkacaktır. Nitekim, 24 Ocak Kararları ile kimi temel mallar dışında fiyat denetimi tümüyle kaldırılmış ve öngörüldüğü gibi kıtlıklar ve karaborsa bir süre sonra ortadan kalkmıştır.

Serbest piyasaya işlerlik kazandırmanın gerekli olduğunu savunanların ileri sürdüğü bir diğer görüş ise devlet müdahalesinin yarattığı rantlarla ilgili. Buna göre, 1980 öncesin-

de devlet, örneğin, dövizin fiyatını ve faiz oranlarını düşük tutarak belirli sermaye kesimlerinin önemli boyutlara ulaşan rantlar elde etmesine yolaçmıştır. Bu görüş daha da ileri götürülerek, devletin ekonomiye müdahalesinin yarattığı rant ekonomisi Türkiye'deki bunalımın ana nedeni olarak bile gösterilmiştir. 24 Ocak Kararları'nın en önemli iki aracını oluşturan serbest döviz kuru ve faiz oranları ile dış ticaretin serbestleştirilmesi, fiyat denetimlerinin kaldırılması gibi önlemler bu görüş doğrultusunda atılmış adımları oluşturmaktadır.

Devlet müdahalesini eleştirenlerin kullandığı bir diğer sav ekonomisiyaset ilişkisi ile ilgili. Bu sava göre, siyasal iktidarlar genellikle oy kaygısı ile hareket ettiklerinden, devletin piyasaya müdahalesi çoğu zaman ekonominin nesnel gereklerinden çok siyasal hesaplar tarafından biçimlendirilmiştir. Bu türden siyasal niteliği ağır basan müdahaleler, piyasa mekanizmasının işleyişini çarpıtarak, kaynak dağıtım işlevini gerektirdiği gibi yapmasını engellemektedir. 1980 sonrasında Türkiye'nin siyasal yaşamının yeniden düzenlenmesinde bu görüş önemli bir rol oynamıştır.

PIYASANIN ETKİNLİĞİ

Görüldüğü gibi, devlet müdahalesine yöneltilen eleştiriler temelde, piyasa mekanizmasının etkin kaynak dağıtımını sağladığı inancına dayanmaktadır. Bir kez bu inançla dayanmaktadır. Bir kez bu inançla işe başlandığında, devletin piyasanın işleyişine müdahalesinin şu ya da bu nedenle eleştirilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Ayrıca, bu eleştiriler devlet konusunda da yanlış bir değerlendirmeye dayanıyor. Bu görüşe göre, devlet toplumdan, toplumsal güçlerden bağımsız, toplumun bütününün çıkarlarını gözetken tarafsız bir arabulucu konumunda olmalı. Devletin siyasal niteliği, böyle davranmasını engellediği için, ekonomiye devlet müdahalesi ekonomi-dışı etkenlerin etkisinde kalıyor. Devleti bu tür etkilerden tümüyle soyutlama olanağı olmadığına göre yapılacak en iyi şey devletin piya-

saya müdahalesini en aza indirmek oluyor.

İlk olarak, piyasa mekanizmasının etkin kaynak dağıtımını sağladığı inancını ele alalım. Burada belirtilmesi gereken en önemli nokta, bu görüşün artık kuramsal düzeyde bile savunulmasının çok güçleştiğidir. 1930'larda Keynes piyasa mekanizmasının toplumda tam istihdamı sağlamakta yetersiz kaldığını ve bu nedenle de kapitalizmi sürdürmek için devletin ekonomiye müdahalesinin zorunlu olduğunu gösterdi. Son 25 yıl boyunca yapılan çalışmalar ise piyasa mekanizmasının, neoklasik iktisatçıların söylediklerinin aksine, kaynakların etkin dağıtımını gerçekleştirmediği yetersiz kaldığını ortaya koydu. Bu konuda, Hasan Ersel'in kaynak dağıtım süreçlerini irdelediği yetkin çalışmasından bazı alıntılar yapmakta yarar var. Farklı kaynak dağıtım süreçlerinin (mekanizmalarının) değerlendirilmesi, karşılaştırılması için kuramsal bir çerçevenin oluşturulduğu bu çalışmanın bulguları konumuz açısından büyük önem taşıyor.

Ersel (1984), eğer bir kaynak dağıtım sürecinin işleyebilmesi için kuramsal olarak gerekli koşullar gerçek yaşamda gözlenmiyorsa, bu sürecin ortaya çıkaracağı sonuçların her zaman en etkin çözümler olmayacağını belirtiyor. Bu açıdan bakıldığında, piyasa mekanizmasını esas alan neoklasik kuramın varsaydığı ortam bugünkü ekonomilerin yapısını yansıtmaktan çok uzaktır. Kuramın dayandığı varsayımlarla gerçek arasındaki uyumsuzluk yalnız teknolojik açıdan değil, ekonominin örgütlenme biçimi konusunda da görülmektedir. Ekonomik birimlerin güçlerinin farklılaşmasının, daha açığı tekelleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan hiyerarşik yapı, neoklasik iktisadın tam rekabet varsayımıyla çelişmektedir. Ayrıca, ekonomik karar alma mekanizması da kuramda belirtildiği gibi çalışmamaktadır. Son olarak, bir kaynak dağıtım sürecinin merkezileşmesi (merkezi planlama) ya da merkezileşmemesi (piyasa mekanizması) sürecin iyiliğinin bir ölçütü olarak alınamamaktadır.

Ersel'in kısaca özetlenen bulgularının ışığında değerlendirildiğinde piyasa mekanizmasının etkin bir kaynak dağıtımını sağladığı görüşü kuramsal dayanakta bile yoksun bir önermeye dönüşmektedir. Nitekim, Ersel (1984), "özellikle az gelişmiş ülkeler, bu arada Türkiye, gibi bir dereceye kadar kendine özgü ekonomik ortam ve amaçları olan toplumlar için, uygun kaynak dağıtım süreçleri geliştirme(kten)," söz etmektedir (s.81). Gerçekten önemli olan, amaçları belirledikten sonra bu amaçlara

ulaşmak için en uygun kaynak dağıtım sürecini oluşturmaktır. Bu süreçte piyasa mekanizması gibi devlet müdahalesi ve planlama da olacaktır. Pamuk (1984) da bu konuyu farklı bir biçimde dile getirmektedir: "Bazı çevreler, devletin ekonomiye müdahalesini ve yaratılan rant ekonomisini, ortaya çıkan bütün felaketlerin sorumlusu olarak göstermektedirler... Ancak, sanayileşmiş ülkelerin varoluğu bir kapitalist dünyada bir az gelişmiş ekonominin rantlar yaratılmadan sanayileşemeyeceği, rant ekonomisi sayesinde özellikle büyük nüfuslu ülkelerin sanayileşme yolunda küçümselemeyecek bir mesafe katettikleri sık sık unutulmaktadır. Sanayileşmenin sürdürülebilmesi açısından anlamlı olan, ortodoks neoklasik iktisatçıların birlikte rant ekonomisinin ortadan kaldırılmasını savunmak değil, sanayileşmeyi daha ileri aşamalara götürmek için rantların nasıl yönlendirilmesi gerektiğini tartışmaktır." (s.66)

SORUN ARTIK DEĞERİN BÖLÜŞÜLMESİ

1980 sonrasında ekonomide gerçekleştirilen değişiklikler, devlet müdahalesinin yarattığı rant ekonomisini eleştirenlerin aslında rantların varlığına değil, farklı sermaye kesimleri arasındaki bölüşüm biçimine karşı olduklarını gösterdi. Günümüzde de devlet müdahalesi ve rantlar, azalmış olsalar bile, varlığını sürdürüyor. Ancak, yararlanımlar değişti. Artık, uygulanan ekonomik programdan en fazla çıkar sağlayanlar ihracat için üretim yapan sanayi sermayesi ile ticaret sermayesinden ve yüksek faizlerden yararlanan rantiyelerden oluşuyor.

Devlet müdahalesinin 1980 öncesinde piyasa mekanizmasının işleyişini çarpıtarak kıtlıklara ve karaborsaya

yolaçtığı görüşü yakından incelendiğinde de benzer bir durum ortaya çıkıyor. Fiyat denetimleri kaldırıldığında, kıtlığı çekilen malların üretiminde önemli bir değişiklik olmadığı halde arz-talep dengesinin sağlandığı, kıtlıkların ve karaborsanın ortadan kalktığı görüldü. Çünkü, bu malların fiyatları yükselerek, bazılarında önceki karaborsa düzeylerinin bile üzerine çıktı. Fiyat artışları, doğal olarak, bu malları talep edenlerin bir bölümünün piyasadan çekilmesine, talep edilen miktarların azalmasına ve arzda bir artış olmasa bile bir süre sonra arz-talep dengesinin kurulmasına yolaçtı. Fiyatların piyasada belirlenmesinin bir diğer sonucu, daha önce karaborsacıların elde ettikleri rantların sanayicilere kayması oldu. Böylece, sanayicilerin cirolarında önemli bir değişiklik olmasa da kârlarında büyük artışlar görüldü. Dolayısıyla, karaborsacı rantları sanayici kârlarına dönüşmüş oldu.

Bunun içindir ki devlet müdahalesinden yakınmalar müdahalenin varlığından çok niteliğinden kaynaklanıyor ve müdahaleden kimlerin yararlandığı sorunu ile yakından ilgili. Nitekim, 1970'lerin ikinci yarısında bunalım bulutları Türkiye ekonomisinin üzerinde dolaşmaya başlayınca ya kadar devlet müdahalesine yöneltilen eleştirilerin pek cılız kaldığı gözlemleniyor. Çünkü, devletin uyguladığı ekonomi politikaları, ithal ikameci sanayileşmenin gerektirdiği iç pazarı oluşturmada etkili olmaktadır. Bu dönemin popülist politikaları devletin büyük ölçekte kaynak kullanması sonucunu doğursa bile pek yakınmaya yolaçmıyordu. Ancak, sermaye birikimini sürdürmenin gerekleri ile iç pazarın oluşması arasında bir çelişki ortaya çıktığında, özellikle sanayi burjuvazisinin devlet müdahale-

sine yönelttiği eleştiriler de yoğunlaşmaya başladı. Devletin, özellikle toplumsal hizmetler için yaptığı harcamalar artık değerinin gereksiz kullanımı olarak görülmeye başlandı.

Sanayi burjuvazisinin siyasal sisteme yönelttiği eleştirilerin de yine aynı sıralarda şiddetlenmesi bir raslantı değildir. Toplumun egemen sınıfı ile diğerleri arasındaki çelişki ve çatışmalar ve egemen sınıfın içindeki farklı kesimler arasındaki çıkar çekişmeleri, devletin belirli bir uzlaşma ve uyum ortamı sağlamasını ve sürdürmesini zorunlu kılar. Demokratik bir ortamda siyasal iktidarların kitlelerden gelen taleplere karşı daha duyarlı olması ise kaçınılmazdır. Ancak, toplumsal uyumu sağlama ve sürdürme amacıyla yapılan düzenlemelerin sermaye birikim sürecinin gerekleri ile çatışmaması da gerekir. Bu bağlamda ele alındığında, 1980 öncesinde burjuvazinin sermaye birikim süreci tehlikeye düştüğü için varolan siyasal sistemi değiştirmeye çalıştığı söylenebilir. Bunun en iyi göstergesi, 24 Ocak Kararlarının ancak 12 Eylül sonrasında toplumun siyasal örgütlenmesi burjuvazinin istediği yönde değiştirildikten sonra tam anlamıyla uygulanabilmiş olmasıdır. "Şu anda Türkiye'de ne kadar demokrasi varsa, o kadar piyasa vardır," değerlendirmesi de bu yazıda ortaya konulan çerçeve içinde ele alındığında anlamlıdır. Yoksa, piyasa demokrasinin önkoşulu olduğu için değil. □

KAYNAKLAR

Ersel, H. (1978), *Kaynak Dağıtım Süreçleri İçin Kuramsal Bir Çerçeve*, AÜSBF Yayını, Ankara.
Pamuk, Ş. (1984), "İthal İkamesi, Döviz Darboğazları ve Türkiye, 1947-1979," *Krizin Gelişimi ve Türkiye'nin Alternatif Sorunu* içinde; Kaynak Yayınları, İstanbul, s. 37-68.

Ferruh Doğan

İstikrar Modelinin Ana Hedefi ve ANAP'ın Açmazları

Oğuz Oyan

Beşbuçuk yıldır uygulanan iktisadi politikanın öncelikli hedefinin enflasyonu önlemek olduğu bugünlere kadar fazla tartışılmadan kabul gördü. Politikanın baş sorumlularının beyanlarına bakılırsa, ekonomik göstergeleri bozan, yatırım kararlarını olumsuz etkileyen enflasyon canavarı altedilince "serbest piyasa ekonomisi"nin işlerliği sağlanacak, içine kapalı ekonomi de daha kolayca dışarı açılacaktır. İstikrarlı ve dışa yönelik bir sanayileşme ve büyüme modelinin yerleşmesi; keza, orta sınıf aleyhine bozulan gelir dağılımının düzeltilmesi hep enflasyonun önlenmesine bağlıydı. Bu hedeflere varmak için sürdürülen antienflasyonist mücadelede toplumun her kesimi, kısa dönemde, üzerine düşen özverilere katlanmalıydı. 1981 yılında hem enflasyonun geriletilmesi ve hem de ihracatın artırılması alanlarında alınan olumlu sonuçlar, istikrar programının alternatifsizliğini, bu politikaları bir süre daha ödünsüz sürdürmenin zorunluluğunu göstermemiş miydi?

O halde, istikrar programından sapışa bağlanan 1983 yılının açık başarısızlığından sonra, Aralık 1983'te seçmen desteğini alarak (ama hangi koşullarda?) kurulan "sivil" ANAP Hükümetine yeniden iman tazelenbilirdi. Özal'a ve IMF patentli iktisadi politikasına toz kondurmayan veya en azından eleştiri dozunun yükseltilmesini henüz iyi gözle görmeyen çok çeşitli ve değişik çevrelerin, 1984 güzünden itibaren, başarısızlık sinyalleri veren ve tutarlı sosyal bilimcilerce ciddi biçimde eleştirilen iktidara karşı mesafeli durmaya çalışmaları, 1985'ten sonra ise açıkça karşı tavır almaya başlamaları istikrar programının daha geniş çevrelerce **yeniden sorgulanması** gibi olumlu bir yöneliş hareketine geçiriyordu.

Bazıları için yeni keşifler veya yeni kabullenmeler olsa da, 1980 iktisadi politikalarının serbest piyasa ekonomisini değil tekeli yapıları pekiştirmeye ayarlandığı, gelir bölüşümünü düzeltmek yerine daha da bozul-

masına dayandığı, her ne pahasına olursa olsun ihracat parolasının dışarıya değer aktarılmasına ve ülkeyi yoksullaştırmaya götürdüğü, kısa vadeli olması gereken "istikrar" programının Beşinci Plan'ın da gösterdiği gibi **kabici** ve sanayileşmeyi dışlayan politikalar bütününden oluştuğu bugüne kadar çok söylendi ve yazıldı. (Sadece **Bilim ve Sanat**'ın Ocak ve Temmuz 1984 sayıları bu konuda bir fikir verebilecektir). Bugünlerde, özellikle de Mayıs ayından itibaren yoğunlaşan bir biçimde, "istikrar" programının enflasyona karşı bir hedefi olup olmadığı veya en azından bunun dışa açılma politikasına heba edilip edilmediği sorgulanmaya başlandı. Bu sorgulama yerindedir. Bu yazının amacı da daha önce birçok kez dile getirme fırsatını bulduğumuz bu konuyu gündeme getirmektir. (*)

ANA HEDEF ÜZERİNE

Sonuçta söyleyeceğimizi başlangıçta söylemekte yarar var: Türkiye de uygulanan "istikrar" modelinin öncelikli hedefi enflasyonun alt edilmesi değil, dışa açılmanın gerçekleştirilmesidir. Oysa dışa açılma politikası enflasyona karşı politikalarla bir arada yürütülememekte dahası bunlarla çelişmektedir. Üstelik, aşağıda gösterileceği gibi, enflasyonist politikalar da, kısa dönemde, dışa açılmanın bir aracı olarak görülüp uygulanabilmiştir.

Dışa açılma deyince ilkönce dış talebe yönelik bir üretim yapısını veya kısa dönemde ihracat kapasitesini arttıran önlemler dizisini anlıyoruz. Daha uzun erimde ithalatta koruma oranlarını düşürerek tedricen yerli üretimi dış rekabete açmak, yabancı sermayenin girişini kolaylaştırmak ve belirli alanlarda uzmanlaşarak kapitalist dünya ile iktisadi bütünleşmeyi gerçekleştirmek asıl varılması gereken hedefler olarak gündemdedir. Esasen bugün ihracat konusuna verilen öncelik, başlıbaşına bir amaç olmaktan ziyade, daha geniş kapsamlı iktisadi

entegrasyon hedefi içinde anlam kazanmaktadır.

Burada, Batı ile entegrasyon hedefinin Türkiye'nin gündemine AET ile ortaklık antlaşmasından ve planlı dönem başından beri girdiğini hatırlamakta yarar var. Ancak, 1960'lardan sonra oluşturulan kapitalist Avrupa ile siyasi/iktisadi bütünleşme düşüncesi, entegrasyonu ülkede belirli bir sanayileşme düzeyinin elde edilmesinin uzantısında öngörürken, bugünkü politikalar sanayileşme çabalarını bir kenara bırakarak dünya kapitalist sisteminde Türkiye'ye biçilen rolü kabule hazır görünmektedir. İkinci bir fark ise, her iki dönemde de uygulanan ihracatı teşvik politikalarının kapsam ve sonuçlarında ortaya çıkmaktadır: Birinci dönemde ihracatın bileşiminde sanayi ürünleri payının artışı şeklinde (1970: yüzde 17, 1979: yüzde 35) görülen kısmi iyileşme, ihracat kapasitesinin güdüklüğü aşıma sorununun açık bir başarısızlığa dönüştüyordu. Bunun nedeni, içe dönük olarak kurulmuş ve erkenden tekeli niteliği pekişmiş olan sanayinin iç pazarda uygun talep ve kârlılık koşullarını fazlasıyla bulmasıydı. 1980 sonrasında tüm önlemler tam da bu noktaya yöneltiliyordu: İç pazar için üretim yapmayı caydırmak! İç talebi kısıcı politikalar dış pazarlara yönelmeyi ödüllendiren vergi, kredi ve kur gibi sübvansiyon politikalarıyla birleşince nihayet beklenen ihracat patlaması gerçekleşiyordu.

Bu "ihracat patlaması" konusunda akıldaki tutulması gereken birkaç nokta daha var: **Birincisi**, 1980 öncesi ihracat potansiyeli gereğince kullanılmadığı için (ihracat/GSMH oranı sadece yüzde 5 idi), sığırma yapmayı kolaylaştırıcı bir etken olmuştur. **İkincisi**, 1980 öncesinde kayıtlara girmeyen ve özellikle sınırlarda yapılan kaçak ihracat yüzünden fiili ihracat olduğundan küçük gözükürken 1980 sonrasında artan hayali ihracat dolayısıyla olduğundan büyük görünmüştür; böylece iki dönem arasındaki fark veya sığırma da olduğundan daha büyük görünmüştür. **Üçüncüsü**, ihracat hacminde gerçekleştirilen sığırma ne dışa dönük yeni bir sanayileşme hamlesine veya mevcut sanayide bir yapı değişikliğine ne de üretici sektörlerde hızlı bir üretim artışına dayandırılmadığı için 1983'ten itibaren soluğu kesilmiş ve bugün tıkanma noktasına gelmiştir. Ayrıca GSMH'nin yüzde 15'i sınırlarına dayanan ihracat hacminde, Türkiye'nin bugünkü koşullarında yeni bir sığırma beklemek eskisinden çok güçtür ve aşırı iyimserliktir. Bu durumda diğer nedenleri de hesaba katarsak, Özal Hükümetinin 1985'te politikalarını yeniden gözden geçirme noktasına geldiğini söyleyebi-

lizir. Nitekim unutulmaması gereken diğer bir nokta da ihracat artışının, Türkiye koşullarında daha fazla ithalat anlamına da geldiğidir. İthalat/GSMH oranı 1980'de yüzde 13'den 1984'de yüzde 22'ye tırmanmış ve dış ticaret açığı tekrar büyüme eğilimine girmiştir. Bunun cari işlemler dengesi üzerinde çok olumsuz sonuçları vardır. Dış ticaret hadlerinin 1980'den sonra hızla Türkiye aleyhine gelişmeye devam etmesi ise dışarıya değer aktardığımız anlamına gelmektedir.

Türkiye'de dışa açılmanın enflasyonla ilişkisine gelince, hatırdaki tutulması gereken temel husus, ihracata yönelik çabaların kilit noktasının iç pazarın daraltılması olduğudur. Bunun için de iç talebin en önemli unsurları olan emek gelirlerinin ve tarımsal üretici gelirlerinin düşürülmesi, başka deyişle geniş kitlelerin satın alma gücünün düşürülmesi yoluyla gelir dağılımının daha da bozulması gerekiyordu. Alınan bir dizi önlemin hepsi de bu amaca yönelik olmuştur. İçerideki fiili talebin düzeyini düşüren önlemlerin tümü, iç piyasaya dönük olarak kurulmuş sanayi için iç pazarın cazibesini azaltıcı ve dış pazarlara açılmayı zorlayıcı olmuştur. Bu önlemler, özetle, fiyat, ücret, kur, faiz ve vergi politikaları olarak uygulanmıştır. Fiyat politikasının bir yüzü, 1980 Şubatından itibaren sürekli ağır zamlar zincirinin başlatılması şeklinde belirirken, öteki yüzü de tarımsal ürünlere düşük fiyat verme şeklinde somutlaşmıştır. Gene bir fiyat (döviz fiyatı) politikası olan yerli paranın değerinin sürekli devalüasyonlarla düşürülmesi yani kur politikası da, ithalatı pahalılaştırdığı ölçüde iç fiyatları yukarı çekmiş, buna karşılık ihracatı daha cazip hale getirmiştir. Faiz politikası da bir yönüyle aynı amaca hizmet etmiştir: Büyük ölçüde firma dışı finansman kaynaklarıyla çalışan sanayinin maliyetlerini ve fiyatlarını yukarı çekmiş, yatırım eğilimlerini daha da geriletmis ve sonuçta iç pazarı hem talep hem de arz yönünden daraltmıştır. Vergi politikası da, bir yandan ücretlilerin yarısından fazlasının ortalama gelir vergisi oranlarını 1981 ve 1982 için yükseltir ve dolaylı vergilerin ağırlığını tekrar arttırmaya yönelirken öte yandan ücret dışı gelir sahiplerinin vergi yüklerini çeşitli vergi afları, muafiyet ve indirimlerle aşağıya çekerek gelir dağılımını daha da bozma işlevini yerine getirmiştir. İç talebi gelir dağılımını bozarak, kısmada etkin ve sürekli bir araç olarak ücret politikası ve bunun ayrılmaz ikizi olan enflasyon politikası da kullanılmıştır.

Enflasyona karşı ciddi önlemler alınmamasının asıl nedenini, bunun

ihracat politikasıyla uyumsuzluğuna bağlamıştık. Nitekim eğer önceliği iç pazarı daraltarak dışa açılmaya veriyorsanız, bunun için kullanacağınız araçların çoğu (özellikle fiyat kurt ve faiz politikaları) enflasyonu hem maliyet hem de, kısmen, talep yönünden (enflasyondan kazançlı çıkan yani faiz ve kâr cinsinden gelir elde edenler açısından) besleyen süreçleri canlı tutacaktır. Enflasyonun hızının azaltılmasının başlangıçta (1981'de) dışa açılmayla aynı yönde bir gelişme içinde olması ise şaşırtıcı olmamıştır. İç tüketimi daraltan bütün politikalar, önce zorlama bir enflasyon şoku yaratacak (1980), sonra da paradan kaçış ve taleple beslenen enflasyonu geriye çekecekti (1981). Ancak üçlü rakamlardan aşağıya çekilen ve tahammül edilir sınırlar (% 25 ile % 30'lar) içinde denetim altına alındığı varsayılan enflasyon artık bir sorun olarak görülmekten çıkacağı gibi, enflasyona karşı mücadele kisvesi altında gelir bölüşümünü ücretliler ve küçük üreticiler aleyhine, iç ve dış tekeli sermaye lehine daha da bozmanın bahanesini canlı tutabilecekti.

"Türkiye ekonomisi ihracatın daha fazla zorlanması konusunda artık bir yolağzına gelmiştir. Bundan sonra mütevazı ihracat artışı bile içeride üretim düzeyinin kararlı artışına bağlıdır...."

Dış ticarete ilişkin politikaların öncelikle hedefler arasında baş sırayı almasının IMF açısından da tercih konusu olacağı açıktır. Türkiye'nin ihracat gelirlerinin artmasının ekonominin dış borç ödeme kabiliyetini arttıracak sonuçlara ulaştıracağı varsayıldığı için başta IMF olmak üzere uluslararası mali kurumlarca da destek bulunmaktadır. IMF'nin enflasyon hedefleri konusunda özellikle belli oranlar aşılmaz gösterdiği titizlik, bütçe dengesizliği ile sadece enflasyon arasında değil, bununla dış borç ödeme potansiyelinin düşmesi arasında da yakın bir ilişki olmasındandır. Ayrıca ekonominin yeniden yapılanması da (dışa dönük ve tarıma dayalı sanayileşme, yabancı sermaye girişini teşvik ve buna paralel olarak KİT'lerin

rolünün azaltılması, kısaca uluslararası iktisadi entegrasyon) enflasyonun kamudan kaynaklanan nedenlerinin denetimini gerektirmektedir. ANAP Hükümetinin bugün içine düştüğü açmazlar da bütün bu söylenenler çerçevesinde anlam kazanmaktadır.

ANAP'IN AÇMAZLARI

1983'ün son ayında iktidar olan Özal Hükümeti dışa açılma veya enflasyonu geri çekme hedefleri arasındaki tercihini açıkça ihracat artışı lehine kullandığı gibi, mali/iktisadi politikalar bütünü de açıkça fiyat artışlarının hızlanmasına yol açacak bir biçimde uygulamıştır. Bunda, 1983 yılında her iki alanda da gelişme sağlanmasına yönelik politikaların hem ihracatın geriletilmesi, hem de enflasyon hızının yıl sonundan itibaren artış eğilimine girmesine yol açmış olmasının etkileri olabilir. 1982 düzeyini aşamayan 1983 ihracatında yeni bir sıçrama yapmak nisbeten daha kolay olduğu için bu alana tüm güçlerle yüklenmek, buna karşılık vebali önceki iktidara yüklenebilecek enflasyonist gidişatta tüm ipleri koyuvermek Özal iktidarına akılcı bir tercih olarak görünmüş olabilir. Bunlara bir de kamu kesiminin ekonomideki yerini küçültmeye çalışan küçük bütçe, az yatırım, vergi gelirlerinden vazgeçme yoluyla gönüllü tasarrufları özendirme gibi politik ve ideolojik tercihleri de eklersek ANAP icraatını daha iyi değerlendireme olanağına kavuşuruz.

1984 uygulamasına hızlı bir göz atış bile Özal'ın bilinçli enflasyonist politikasını sergilemeye yetebilir. Enflasyonist bir ortamda bütçe açıkları sağlam kaynaklarla finanse edilerek kapatılacağı yerde çeşitli vergilerde (Banka ve Sigorta Muameleleri vergisinde, mevduat faizlerinin gelir vergisi stopajında, çeşitli gümrük vergilerinde, vb.) önemli indirimler yapılmış ve bu yolla 1984'de yaklaşık 1 trilyon civarında vergi kaybına neden olunmuştur. İlginç bir paralellikle 1984 bütçesi de 1 trilyonluk bir açık vermiş; bu açık dolayısıyla da yüksek faizli iç istikraz ve Merkez Bankası kaynakları daha fazla zorlanarak enflasyon her iki nedenle de körüklenmiştir. Fiyat artışlarının üzerinde tutulan/zamp politikası, mevduat münzam karşılıklarına Merkez Bankası'nca yüksek faizler ödenmesiyle genişletilen para arzı, vb. hep enflasyon yaratıcı uygulamalar olmuştur. Bu politikaların bilinçsizce yürürlüğe konduğunu düşünmek ise, eğer naiflikten kaynaklanmıyorsa, aşırı kolaycılık olacaktır.

Bununla birlikte bu politikalar çeşitli açmazlara yol açmaktadır ve muhtemelen daha da açacaktır. Bunları ve Özal iktidarını bekleyen deva-

sa sorunları şöyle özetleyebiliriz:

— Türkiye ekonomisi ihracatın daha fazla zorlanması konusunda artık bir yolağzına gelmiştir. Bundan sonra mütevazı ihracat artışları bile içinde üretim düzeyinin kararlı artışına bağlı kalacaktır.

— Oysa sinai yatırımlar 1980'lerde, kamu kesimi dahil olmak üzere, bilinçli bir şekilde geriletilmiş veya yeterince desteklenmemiştir. Bu durum gerek kamu harcamaları ve kamu yatırımlarının, gerek özel yatırımların nicelik ve niteliği, gerek teşvik belgelerinin dağılımı gerekse de toplam sabit sermaye yatırımlarının bileşimi açısından kendisini göstermektedir. Tasarruf ve yatırım eğilimi çok yüksek olan kamu kesimini vergi gelirlerinden yoksun bırakan bir gönüllü tasarrufları teşvik politikasının bugün vardığı nokta, toplam tasarruf hacminin çok ciddi olarak gerilemesi olmuştur. Dolayısıyla, yatırım artışını sağlamanın tek yolu vergi gelirlerinin hızla artırılmasından geçmektedir. Bu da, Özal'ın şimdiye kadarki politikalarına sırt çevirmesi anlamına gelecektir.

— Kamu harcamalarının geriletilmesi bugün artık Türkiye koşullarında deflasyonist değil enflasyonist politikalar sayılabilecek duruma gel-

miştir. Çünkü kamu harcamaları genellikle en alt sınırlarına çekilmiş ve çeşitli alt-sektörlerde üretim yetersizliği sorunları fiyat artışlarını beslemeye başlamıştır. Oysa son alınan kararlar büyüme hızının düşürülmesi ve en az 300 milyar liralık kamu yatırımının daha devreden çıkarılması yönündedir. Bu kararlar sorunları büyütme-ten başka bir işe yaramayacaktır.

— Ulusal ürünün önemli bir bölümünün başta savurma olmak üzere üretken olmayan alanlara tahsis edilmesi de üretim ve arz yönünden tıkanıklığı beslemektedir. Oysa ekonomik sorunları çözemeyen bugünkü siyasal yönetimin bir çıkmazı da, ordunun modernleşme taleplerine gene de yeterli fonları ayıramamasından kaynaklanmaktadır.

— Kaynak sorunlarını dış tasarruflarla (dış borç) çözmek de pek mümkün görünmemektedir. İstikrar programı her ne kadar bir dış borç ödeme programı olarak yürürlüğe konmuş olsa da Türkiye'nin ana para ve faizleri cinsinden dış borç yükü 1980'den sonra azalmak yerine artmıştır. 1980 öncesinde bütçeden yapılan dış borç ödemeleri konsolide bütçe gelirlerinin yaklaşık yüzde 2,5'ine denk düşerken, bu oran 1984'de yüzde 18 düzeyine çıkmıştır. Bu ürkütü-

cü gelişmenin bütçe üzerinde oluşturduğu ve giderek artması beklenebilecek baskının yol açacağı önemli politik sonuçlar da olabilecektir.

— Kaynak sorununu çözmek için yabancı sermayeye çıkarılan sayısız davetiyeinin ise kısa dönemde anlam-lı büyüklükte bir akıma yol açacağını sanmak ise aşırı hayalcilik olacaktır.

— Aynı şekilde KİT'lerin satılması veya gelir ortaklığı senetleri yoluyla pazarlanması vs. iktidar için anlık ferahlamalar sağlayan, ekonominin yatırım kapasitesini artırıcı olmayan kısır politikalarlardır.

Bütün bu açmazlar karşısındaki ANAP Hükümetinin kendisi için uygun saydığı koşullarda erken seçimi gündeme getirmesine şaşmamak gerekecektir. Unutulmaması gereken bir nokta da politik olarak kendisini alternatifsiz gören Özal ve partisinin henüz tüm manevra yeteneğini yitirmiş bir şekilde köşeye sıkışmamış olduğudur.

(*) Bu konuda daha kapsamlı bir makalemiz *Bilim ve Sanat* yayınları arasında bugünlerde çıkacak bir derlemede yer alacak. Buradaki görüşleri ayrıca daha önce ASO'nun "Türkiye Ekonomisi" seminerinde 5 Nisan'da ve Odalar Birliği'nin 1'ci İktisat Kollog'unda 12 Nisan'da sözlü ve yazılı olarak dile getirdik.

ODTÜ ÖĞRENCİ DERNEĞİ İÇİN BAŞVURU YAPILDI

1985 Yılı, Gençlik Yılı olarak kutlanıyor. Bu yılın ilkeleri, Birleşmiş Milletlerce "Katılım, Gelişme Barış" olarak belirlenmiştir. Katılım ilkesini, gençliğin toplumsal yaşama etkin ve doğrudan katılımı olarak benimseyen ODTÜ'lü öğrenciler de, 29.4.1985 tarihinde, dernek kurmak için gerekli tüm belgeleri tamamlayarak, Ankara Valiliğine başvurdular. Dernek tüzüğünde, derneğin amacı "ODTÜ öğrencilerinin eğitim, öğretim, çalışma, moral, beslenme, dinlenme ihtiyaçlarının karşılanması, beden ve ruh sağlığının geliştirilmesi ve öğrencilerin bu konularda kurum idaresi ve diğer kuruluşlar nezdinde temsil edilmesi" olarak belirtiliyor.

Üniversite öğrencilerinin günlük kararlarla değişen YÖK yönetmeliklerine uyum göstermekten, göz açtırmayan vize sınavlarına; yurtlardaki kuralların getirdiği olumsuz çalışma ve yaşama koşullarıyla boğuşmaktan, eğitim ve öğretimde, gün geçtikçe, bilimseldüşünce ortamından uzaklaşmalarına ve her türlü sosyal etkinliklerinin kısıtlanmasına dek uzanan bir dizi sorunla yüzyüze kaldığı bugünkü koşullarda; bu sorunları çözebilmenin en önemli adımının, gene üniversite gençliğinin bu sorunlara sahip çıkması ve çözümleriyle bizzat uğraşması olduğuna inanan ODTÜ'lü öğrenciler, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığının vereceği kararı bekliyorlar.

Bunalımdan Çıkış Çabaları ve Türk-İş'in Sıkıntıları

Yıldırım Koç

ÜCRETLER DÜŞÜYOR, İŞSİZLİK ARTIYOR, ÇALIŞMA KOŞULLARI KÖTÜLEŞİYOR

Son yıllarda Türkiye'de yaşamını aldıkları ücretle sürdüren insanların net gerçek gelirlerinde büyük düşüşler oldu. Biliyor ve yaşıyoruz. Sigortalıların prime tabi günlük gelirleri her ne kadar ücretlilerin gelirlerinin aynı değilse de, bu veriler genel ücret düzeyindeki değişikliklerin göstergesi olarak kullanılabilir. Merkez Bankası tarafından yayınlanan net gerçek gelir verileri, Sosyal Sigortalar Kurumu'nun hazırladığı sigortalıların prime tabi günlük gelir verilerinden hesaplanıyor. Bu verilere göre, sigortalıların 1984 yılı Eylül ayındaki net gerçek gelirleri 1976 yılındakinin tam yarısı düzeyinde. 1975 yılı fiyatlarıyla 1976 yılında 64 lira olan net gerçek günlük gelir 1980 yılında 29 liraya düştü. 1981 yılında 33 lira, 1982 yılında 31 lira, 1983 yılında 33 lira oldu. 1984'te de 32 liraya düştü. (Merkez Bankası, *Yıllık Rapor-1984*, s. 108.)

İş ve İşçi Bulma Kurumu'na kayıtlı açık işsiz sayısı toplam işsizliğin gerçek yüksek düzeyini yansıtmaz. Buna karşın, Kuruma kayıtlı açık işsiz sayısı 1980 yılında 263 bin iken, 1981 yılında 341 bine, 1982 yılında 469 bine, 1983 yılında 549 bine ve 1984 yılında da 761 bine çıktı. Devlet Planlama Teşkilatı'nın 1985 yılı için işgücü fazlası tahmini ise 3 milyonun üstünde.

Mevzuatta ve toplu iş sözleşmelerindeki değişikliklerle ücretlilerin çalışma koşullarında görülen gerilemeleri sergileyecek bir indeks ne yazık ki yok. Ama bu gerilemelerin etkileri ve sonuçları yaygın bir biçimde her gün yaşanıyor.

Özetle; ücretliler açısından gerçekten sıkıntılı günler söz konusu. Yukarıdaki verilere sahip olmayan sıradan bir gözlemci bile kolaylıkla bu yargıya varabilir ya da bu yargıyı paylaşabilir.

DÜNYADA SENDİKAL DURUM

1970'li ve 1980'li yıllarda gelişmiş Batı ülkelerinde sosyal refah harcamalarında görülen kısıntılar ile net gerçek ücretlerde görülen düşüşler, sistemin bunalımdan çıkış için ön gördüğü stratejinin parçaları. Bu değişik strateji ise, sistemin sendikalara karşı takındığı tavırda değişikliğe yol açtı.

Gelişmiş Batı ülkelerinde sendikalar genellikle mevcut sistemle bütünleşmiştir. Bir denge söz konusudur. Sistem, işçilerin en yaygın örgütlenmesi olarak sendikaları meşru birimler olarak tanır; karşılığında da sendikalarca sistemin kendi meşruiyeti onaylanır.

1970'lerin bunalımının farklı niteliğinden dolayı, bunalımdan kurtulmada izlenen yeni strateji bu dengeleri bozdu. Farklı dengeler kurulmaya çalışılıyor. Gelişmiş Batı ülkelerinde ve özellikle Avrupa'da ve Japonya'da, güçlü bir işçi hareketi geleneği temelinden kaynaklanan sendikalar, sistemin bu yeni denge arayışlarına işçi hareketinin birliğini yeniden sağlavarak, taleplerini artırarak ve alternatif programlar geliştirerek yanıt veriyorlar. Bu gelişmelerin bir bölümü *Bilim ve Sanat*'ın Haziran 1983 sayısında

"Uluslararası Sendikal Harekette Gelişmeler" isimli yazımda özetlenmişti (bkz.s.44-45). Kanımca bu doğrultudaki önemli yeni bir olay, 4-6 Şubat 1985 tarihleri arasında Yeni Delhi'de gerçekleşen Kalkınma ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen konulu Asya ve Okyanusya Sendikalar Konferansı.

Bu konferansta dünya düzeyinde üç büyük sendikal merkezin üyeleri biraraya geldi. 21 ülkeden 35 örgüt bu konferansa katıldı. Bu örgütlerin 18'i bağımsız, 10'u Dünya Sendikalar Federasyonu, 5'i Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve 2'si Dünya Emek Konfederasyonu üyesi. Konferans sonrasında yayınlanan ortak belgede silahlanma yarışının ücretlilerin yaşama ve çalışma koşulları üzerindeki olumsuz etkileri yerildi, kalkınma ve barış konularında ortak talepler öne sürüldü. Bütün ülkelerdeki sendikalara da, birlik ve dayanışma çağrısında bulunuldu.

Özetle; birçok ülkede yaşanan ekonomik bunalım sonucunda sistemin işçiler aleyhine yeniden düzenlemeye çalıştığı yeni dengeler, işçilerin ve sendikaların tepkisiyle karşılaştı. Grev ve direnişler arttı. Sendikalara karşı sistemin benimsediği yeni tavır, özellikle son 35-40 yıldır birçok ülkede bölünen sendikal hareketin bütünlüğünü yeniden sağlama eğilimlerini artırdı. Baskılar, sendikal hareketi güçlendiren bir uyarıcı işlevi gördü.

TÜRKİYE'DE SENDİKALARIN DURUMU

1970'lerde başlayan ve 1980'lere sarkan ekonomik bunalım, azgelişmiş ülkelerin ucuz işgücü kaynağı olarak önemini artırdı. Özellikle Avrupa'da ekonomik bunalımla birlikte sendikaların ve işçilerin kurulmak istenen yeni dengelere karşı yoğun bir mücadele ve direniş girmeleri, bu yeni denge arayışında azgelişmiş ülke işçileri-

Bekleyiş / Fotoğraf: Günay Ulutunçok

nin giderek artan bölümünün ihracata dönük üretim birimlerinde istihdam edilmesini gündeme getirdi.

Sendikalarda daima işçiler bulunur. Ama her sendika, işçilerin kendi temsil ettiği kesiminin kısa dönemli çıkarlarını temsil eden ve koruyan bir örgüt değildir.

Bugün Türkiye'de yaşanan sorun, sendikaların ve en fazla sayıda işçiyi bünyesinde bulunduran Türk İş'in, işçilerin kısa dönemli çıkarlarını temsil eden bir örgüt (a) olup olmadığı, (b) olmaya niyeti bulunup bulunmadığı ve (c) niyeti varsa bile bu niyeti gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği.

Türk İş ve bağlı sendikaların yöneticilerinin kavramaları gereken önemli bir nokta var: Bu gün sendikalar karşı takınılan tavır ne 1955'in, ne 1958'in, ne 1960'ın ne de 1971'in tavrıdır. 1955'te, 1958'de, 1960'da bazı sendikalar ve sendika birlikleri geçici olarak faaliyetten alıktı.

1971 döneminde ise Türk İş böyle bir yara almadı. Bazı uygulamalar bu dönemleri anımsatsa bile, bugün çok daha farklı, kapsamlı ve kalıcı bir karşı tavır alış söz konusu. 1955, 1958 ve 1960, ilkbaharın ara sıra görülen soğuk günleridir. 1980'lerde ise bütün dünyada ve ülkemizde kış var. Bu farkı kavramadan yapılacak plan ve atılacak adımlar yenilgiye mahkumdur. Türkiye'de net gerçek ücretler

1963-1976 döneminde arttı. Bu artışta sendikaların ve Türk İş'in küçümsenemeyecek bir rolü var. Sendikalar, eski yapıları ile bu artışa katkıda bulundular ama artık işleri o kadar kolay değil. Ve bu durum kısa süreli değil. Batı'da işçi hareketini birleştiren ve aktifleştiren yeni denge arayışları ve zorlayışları Türkiye için de geçerli. Bazı sendikalar, geçmişte üyelerinin kısa dönemli çıkarlarını güçlü bir biçimde savunmadan da bünyelerinde bulundurdıkları işçilere bazı haklar sağlayabildiler. Bugün saflar daha net. Sendikalar ya boyun eğecek, empoze edilen yeni dengeyi ve ona uyum koşulları kabul edecek, yada kendi belirlediği koşullarla yepyeni bir denge gerçekleştirmeye çalışacaklar. Avrupa ve Japonya sendikaları ve üst örgütleri ikinci seçeneği seçti. A.B.D. ve Kanada sendikalarında ağır basan eğilim de bu.

TÜRK İŞ TABANININ DURUMU

Ekonomik bunalımla birlikte Türkiye'de de yeni denge oluşturma arayışları gündeme geldi. Türk İş yönetiminin ve birçok sendikacının davranışlarındaki günlük değişimler, kanımca, bu yeni stratejiyi kavramamış olmalarından ve farklı yaklaşımlardan kaynaklanıyor.

Son yıllarda yaşanan ekonomik bunalım ve ekonomik bunalımdan çı-

kış için öngörülen strateji, net gerçek ücretleri düşürdü ve daha da düşerecek. Türk İş ağırlıkla kamu kesiminde örgütlü. Bu strateji ise en katı biçimiyle kamu kesiminde uygulanıyor. Diğer bir deyişle, Türk İş'e bağlı sendikaların üye tabanı fiziki anlamda bir mutlak yoksullaşmanın huzursuzluğunu yaşıyor. Ancak bu huzursuzluğun bugüne kadar ne ölçüde örgütlü yada örgütsüz bir tepkiye dönüştüğü tartışılabilir.

Bu huzursuzluk kademe kademe sendika şube yönetimlerine, sendika yönetimlerine ve Türk İş yönetimine yansıyor. Yıllardır genellikle özel sektördeki ücretlerin üstünde ücretlerle ve daha iyi çalışma koşullarıyla istihdam edilen kamu kesimi işçilerinin ilk kez karşılaştıkları yeni durum kaçınılmaz olarak sendikal örgütlenmeye de yansıyor. Türk İş'e bağlı sendikaların ve Türk İş'in yönetimi, dipten gelecek olan ve gelen bu dalgayı seziyorlar.

Türk İş'in bazı sendikalarının ve Türk İş'in yöneticileri, dünya bakışı, anlayış ve yaşayış olarak tabandan ne kadar kopuk olsalar da, tabandaki gelişmeleri sezme yeteneğine sahipler. Birçok sendikacı, sırf tabandaki ve siyasal alandaki gelişmeleri sezme ve bunlara uygun tavır alma yeteneği sayesinde yerinde kalabiliyor. Birçok sendikacının ilkelere bağlılığı, üyesi işçilerin çıkarlarını koruması ve gelir kaynakları sorgulanabilir ama bu sez-

gi yetenekleri konusunda kuşumuz yok.

Türk İş'e bağlı bazı sendikaların yöneticileri gerçekten üyelerinin çıkarlarını korumak için belirli çabalar içine girerken, bazı sendikaların ve Türk İş'in Yönetimi bu sezgiye dayanarak yerlerini korumaya çalışıyor.

SENDİKALAR SIKIŞTIRILIYOR

Türk İş ve bağlı sendikaların yöneticilerini yeni tavırlar almaya iten diğer öge, yeni çalışma mevzuatı ile sendikacılığın dizginlerinin iyice kısılması. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Maliye ve Gümrük Bakanlığı, sendikaları idari ve mali açılarından sürekli olarak denetliyor.

Sendika yöneticiliği için fiilen 10 yıl süreyle işçilik yapmış olmak önkoşulu da etkin bir biçimde kullanılıyor. Başka diğer uygulamalarla da bir taraftan abanın altından sopa gösteriliyor, diğer taraftan gerektiğinde sopa abanın altından çıkarılıyor.

SENDİKACILARIN TEPKİLERİ FARKLI

Türk İş ve bağlı sendikaların yöneticilerinin bu durum karşısında tavırları ne?

Bir grup yönetici, ne olup bittiğinin farkında bile değil. Mevzuattaki değişiklikleri ve uygulamadaki kısıtlamaları geçici dalgalanmaların bir yenisi olarak değerlendiriyor.

Yöneticilerin önemli bir bölümü ise, dipten gelen dalgayı ve mevzuatla uygulamadaki değişikliklerin temelli olduğunu seziyor. Buna uygun önlemler öneriyor. Ama önerdiği önlemler kendi dünya görüşüne, işçi hareketinin potansiyeline bakışına, sistemle çeşitli biçimlerdeki ilişkilerine göre değişiyor. Sanırım bu gruptaki yöneticileri de şöyle sınıflandırabiliriz:

Bir kısım yönetici, yeni mevzuat ve uygulamaların anarşiyi hortlatacağı ve işçileri "iyi ve güvenilir" sendikaların denetim ve güdümünden çıkaracağı tehdidini kullanarak, mevzuatı ve uygulamaları değiştirmeye işverenleri ve Hükümeti ikna etmeye çalışıyor. Örneğin, Türk İş genel sekreteri Sadık Şide bir süre önce 2821 sayılı Sendikalar Yasası ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası'nda değişiklik yapmanın zorunlu olduğunu vurgulayarak, "Korkarız ki, bu yasalarda gerekli değişiklikler yapılmazsa, 12 Eylül öncesi ortam, kendiliğinden yaratılacaktır," dedi.

Bir kısım sendika yöneticisi ise, "Gürlerim ha!" diye tehdit ederek yada bir parça gürlüyerek, yağacakmış izlenimini vermeye ve böylece mevzuatı ve uygulamaları değiştirmeye Hükümeti ve işverenleri ikna etmeye çalışıyor. Türk İş ve bağlı sendikaların

"Bir kısım sendika yöneticisi sendikacılıktan umut kesti. Tez Koop İş Başkanı, bu yasalarla sendikacılık yapılmaz diyerek istifa etti.,,"

yöneticilerinin büyük bölümünün bir konuda daha hakkını teslim etmek gerek. Çok gerçekçiler. Kesinlikle hayallere kapılmıyorlar. Bugüne kadarki deneyim birikimi, yapısı ve örgütlülüğüyle Türk İş'in nelere muktedir olduğunu çok iyi değerlendirebiliyorlar. Ayrıca, bugün sendikalar karşı yöneltilen stratejilere karşı kendi üye tabanlarına dayanırlarsa ve dipten gelen dalgayı örgütlerlerse, yarın kendi yerlerini koruyup koruyamayacaklarından da emin değiller. Bu nedenle, Türk İş yönetimi üye sendikalara gönderdiği genelde her sendikanın ayrı eylemlerde bulunmamasını istiyor. Bu kısımda sınıflandırılacak sendikacılar bir taraftan gürlüyorlar, diğer taraftan hem yağamayacaklarını, hem de yağmalarının kendi zararlarına olabileceğini bilecek kadar gerçekçiler.

Bir kısım sendika yöneticisi ise sendikacılıktan umudunu kesti. Türk İş'e bağlı Tezkoop İş Başkanı Güven Öner, bu yasalarla sendikacılık yapılamayacağını açıklayarak görevinden istifa etti.

Bir kısım yönetici de yürürlükteki yasalar çerçevesinde elinden geleni yapıyor, işçilerin çıkarlarını korumaya çalışıyor.

Bugün kamuoyuna Türk İş'in tepkileri olarak yansıyan politikalar bu farklı ve genellikle çelişen yapı ve yaklaşımların karmaşık bir bütünlüğü. Ayrıca Türk İş'in merkezileşen bir yapısının olmaması ve üye sendikalar arasındaki büyük farklılıklar Türk İş yönetiminin gücünü ve etkinliğini kısıtlıyor. Türk İş içinde merkezi bir disiplin olmadığı da biliniyor. Türk İş'in gerçekçi yöneticileri de işverenlerin ve Hükümetin bunları çok iyi bildiğinin farkında.

TÜRK İŞ NELER YAPTI?

Türk İş somut olarak neler yaptı? Yüksek Hakem Kurulu'ndaki iki üyesini çekti. Ama Kurul, çalışmalarını sürdürüyor.

Toplu sözleşme Koordinasyon Kurulu'nun protesto edilmesi için kamu kesimi toplu sözleşmelerinin boykot edilmesini kararlaştırdı. Karar uygulanmadı yada uygulanamadı. İptal edildi.

Toplu Sözleşme Koordinasyon Kurulu'nun ilke kararlarına karşı ilke kararları belirlendi. Türk İş'in merkezi bir toplu sözleşme politikası ol-

madığı biliniyor. Bu önlemin de işverenlerce ve Hükümetçe ciddiye alındığını yada alınacağını sanmıyorum.

Hükümetle zirve toplantıları, çeşitli Hükümet yetkilileriyle görüşmeler yapıldı. Hükümet sürekli olarak umut veriyor. Kapıları açık bırakıyor. Türk İş'i işçilerin gözünde çok zor duruma sokacak gösterilerden de bir ölçüde kaçınıyor. Türk İş yönetiminin gönlünü de alıyor gözüküyor. Ama sonra da son derece tutarlı bir biçimde kendi politikasını uyguluyor.

Türk İş bu arada salon toplantıları düzenliyor. Ancak bunların kendi başına bir yarar sağlamayacağı da o kadar açık ki.

SONUÇ

Türk İş belki de ilk kez ciddi bir sınavla karşı karşıya.

Bu gelişmelerin farkında olmayanların bir an önce işin ciddiyetini kavramaları gerekli.

İşverenleri ve Hükümeti çıkabilecek kontroldışı olaylar karşısında ürktürerek değişiklik sağlama çabaları başarısızlığa mahkum. Hükümetimiz ve işverenlerimiz bu konuda yeterincede, kararlı, tutarlı ve deneyimli.

Yağmadan gürlümek yada gürlüme tehdidinde bulunmak da birşey değiştiremez. Hükümet de, işverenler de bu tehditlere inanmayacak kadar bilgili ve uyanık.

Sendikacılık yapılmaz deyip ayrılmak da, alternatif yokluğunda, kanımca bir çözüm değil.

Yapılması gereken, sona kalan grubun önerileri: Yasalar çerçevesinde elden geleni yapmak. Bütün dünyada gerçekleşen gelişmeler doğrultusunda, sendikal hareketin birliğini gerçekleştirmeye çalışmak. Gücünü kendi üye tabanından alan, sendika-içi demokrasinin işletilmesiyle üyelerin katılımını ve potansiyelini devreye sokan bir sendikal yapıyı yaratmak. AAF-LI gibi kuruluşlarla ilişkileri gözden geçirmek.

Birçok sendika 1980'lere kadar bünyesinde işçileri barındıran ve işçileri Hükümet ve işverenlerin talep ve çıkarları doğrultusunda denetim altında tutan ve yönlendiren birer örgüt oldu. Bu arada işçilere bazı haklar da sağlandı.

Bu uygulama bundan sonra mümkün değil.

Dileriz, hayat, sendikaların çoğunu (a) işçilerin çıkarlarını koruyan ve kollayan, (b) gücünü birbirine karşı harcamayan, aksine lekmek, özgürlük, barış ve demokrasi mücadelesinde birleştiren ve (c) bunları gerçekleştirmek için kendi üyelerinin gücüne güvenen ve dayanan ve bu gücü harekete geçirebilmek için sendika-içi demokrasiyi en yaygın bir biçimde uygulayan kuruluşlar haline getirir. □

Nezir Danyal

1982'lerde, Ankara'da Evrensel Sanat Galerisinde, daha sonra 1983'te İstanbul'da "Maltepe Resimleri"yle görünmüştü Orhan Taylan. Bu kez, yine Ankara'da ve "Hasret Resimleri"yle.

Niye "hasret", "kime hasret?" sorularıyla bakıyorsunuz resimlerine Taylan'ın. Tüm tuvalere dağıtılmış, bütünleşince kocaman bir hasreti çağrıştıran bir sergi. İnsanlar, tuval boyu insan figürleri hep resimlerinde taylan'ın. Korkunç çizgi ustalığını süsleyen renklerle, insanı alıp uzaklara götürün, sağlam adımlarla yürüten figürler öyle bireyci bir hasretin umutsuzluğunda tükenmişlik sinmiş mi diye bakıyorsunuz resimlere. Öyle ya hasret dediğimiz bizim, kara sevdalarla yaşar, çoğu kez ölümün haberci baykuşudur hasret Anadolu'da. Oysa Taylan'ın resimlerinde hasret, umutlu insanların hasreti.

Aynı tuvallerdeki insanların kimi dün anlatıyor, kimi yüzler de bugün anlatırken, yarına senir gibi. Ve, tümü de bu insanların güzel ve onurlu bir hasretin umutlu taşıyıcıları sanki.

Sürgünlerde doğmuş gibi, hiç yadırgamadan yerini, sürekli insanlarını çizmiş Türkiye'nin. Sılayı, özgürlüğü anar gibidir renkleri, o insanların. Ve en önemlisi Orhan Taylan'ın figürleri, plastik değeri en güzel biçimde vurgular. Kendi insanlarına, büyük bir duyarlılıkla yaklaşır. Hazır kalıplar olan, denenmiş biçim oyunlarından uzak kalmayı da bilen bir yorumcudur.

Daha önemlisi Orhan Taylan, Türkiye'de sanatın demokratikleşmesi eyleminde önde gideni korkmadan, yüreğinin tüm cömertliği ile halka yaklaşan, halkla bütünleşen bir sanat ekolünün temsilcisidir de. Nedir bu sanatın demokratikleşmesi eylemi? Aziz Nesin, Bilim ve Sanat'ın Mayıs 1985 sayısında "Sanat Eğitiminin Yığınsallaşması ve Sanat'ın Demokratikleşmesi" başlıklı yazısında, sanatın demokratikleşmesi olayını, sanatın oluşması ile açıklıyor. Sanatın oluşmasını da şu üç ögenin bütünleşmesinde görüyor: Sanatçı, sanatçının yapıtı ve sanatçının yapıtı aracılığıyla süslediği kişiler. (İzleyiciler).

Aziz Nesin, bu üç ögeden birinin eksikliği söz konusu olduğunda, sanat olayının varolamayacağını vurgularken, en azından bu üç öge arasında ilişki kopukluğu olduğunda, sanatın oluşmayacağını da belirtir.

Bugün Türkiye'deki resim sanatına baktığımızda çok açık olarak şunu görmemek ve Aziz Nesin'e hak vermemek olası mı? Özellikle Ankara, İstanbul, İzmir gibi üç büyük kentimizde, sanat galerilerinin sayısı şaşırtıcı rakamlara ulaşmıştır. Örneğin, salt

Sanatın Demokratikleşmesinde Orhan Taylan Gerçeği

Gazi Güneş

Ankara'da 30'un üzerinde galeri vardır. Bir yerde, bu sayısal durum onur vericidir. Ancak madalyonun arka yüzü hiç de onurlandırıcı bir durum göstermez. Bu galerilerin çoğu açılış günlerinin dışında, izleyiciden yoksun, bomboştur. Bir kopukluk, yapıtla izleyici arasında bir iletişim kopukluğu söz konusudur burada. Bu kopukluğun sorumlusunu ya da suçlusunu aramak gerek. Kimdir sorumlu ve niçin suçlu? Evet, iyice araştırmak gerek bu soruların yanıtlarını. Doğru yanıt bulunmadığında, Türkiye'de sanatın demokratikleşmesi için gerekli çabalar da boşa gidecektir. Biliyoruz, çoğu kişi bu soruların yanıtlarını ararken işin kolayına kaçacaktır.

Halk anlamıyorsa, sanatçı ne yapsın buna, diyecektir.

Günümüz Türkiye'sinde iktidarlar da hep, "Halk anlamazsa sanatçı ne yapsın?" felsefesiyle yaklaşmışlardır sanata. Halkın anlamasını, yani sanat açısından eğitilmesini, tanrının insafına bırakırken, sanatçıyı da gizlice halkla bütünleşen, halkın anlayacağı türdeki sanatı üreten sanatçıyı ezmeğe geri kalmaz. Gerçekte egemen sınıfın ideolojisi de budur. Egemen sınıf ve onun temsilcisi iktidar, halkın sanata yaklaşımını engellemek için ilgili eğitim kurumlarının programlarına el atarken, sanatçıyı, halkla bütünleşmesi için sürekli bir tür gözetim altında tutar. Orhan Taylan'ın buna örnek olarak gösterilebilir mi? Aziz Nesin, buna örneği yakın tarihimizdeki yaşanmış bir olayla veriyor, yukarıda sözü edilen yazısında:

"Şimdi Devlet Resim Heykel müzelerinde ve galerilerde değerli resimleri bulunan —hemen hepsi öldü— Güzel Sanatlar Akademisinin ressam hocaları, öğrencilerinin sergilerine polisçe birlirkişi atanıyor ve mahkemeler için öğrencileri aleyhine yazanak düzenliyorlardı. 27 Mayıs 1960 Askeri yönetiminin cezaevine attığı iki gazeteciden biriydim. (ötekide milletvekili İhsan Ada) biz cezaevindeyken, resim sergisi açmış olan dört ressam tutuklanıp cezaevine sokulmuştu. (Marta Tözge, Avni Mehmedoğlu, Kemal)"

Aziz Nesin'in örneğinden giderek, örnekleri çoğaltmak olası

mı? Hergün Ankara gibi bir ilimizde, en az otuz, İstanbul'da bunun çok daha üstünde sanatçımızın yapıtlarını sergileyen galerilerde, Aziz Nesin örneği kaç olay yaşanır? Yaşanması gerekir anlamı çıkarılmamalıdır bundan. Nasıl olsa resim sanatçılarımız yerine, yazın sanatçılarımız, bu görevi üstlenmiş gibi. Türkiye'de sanatın demokratikleşmesi savaşımında, plastik sanatlarla uğraşan sanatçılarımızın da katkısı olmaktadır.

Orhan Taylan, sanatın Türkiye'de demokratikleşmesi süreci içinde, incelenmesi gereken bir sanatçı. Toplumcu, gerçekçi sanat anlayışımız yazıldığında, yeri ne olmalıdır?

Son sergisindeki resimlerinde, öteden beri gözlenen sağlam desen anlayışına, değişik bir renk anlayışı da eklemiş Taylan. Uçuk kahverenkli figürlerine, kırmızının en uyumunu giydirmiş. Özü verebilmek için, biçimsel zorla-

malardan çok, desen gücüyle, gerçekteki güzeli yakalamış. Anatomik yapı abartmalarını, devingenliğin emrine vermiş gibi. Özellikle, 57 No.lu, çalgıcılarla bütünleştirdiği rakkase tablosunda, stilizasyonun en güzel örneğini vermiş.

Ve en güzeli Taylan, bu sergisiyle kendisini değiştirmekle kalmamış, "dünyayı güzelleştirmek için çiçek de gereklidir" der gibi çiçeklere vurmuş kendini, çiçekleri bir baş kol algılamış, afiş renkleri ile değil, kendi renkleri, "orhan taylan" renkleriyle boyamış.

Hiç kuşkusuz sanatın demokratikleşmesi üretim ilişkilerinin demokratikleşmesi eyleminde gerçekleşecektir. Türkiye'de sanatçının, en azından halkı bu bilince götürme görevi olmalıdır. Orhan Taylan bu görevi üstlenmiş, omuzlamış götürüyor. Darısı diğer plastik sanatlarla uğraşan sanatçılarımızın başına... □

"Münhasıran Hasret" Resimleri

Önder Şenyapılı

Orhan Taylan'ın son dönem resimleri Ankara'daki Tanbay Sanat Galerisinde sergileniyor. Sergiye "Hasret Resimleri" adı verilmiş. Ve Orhan Taylan, "bu sıralar mesele, çoğumuz gibi benim için de, münhasıran hasrettir" diyor. "Kullandığım modeller geniş

zamanda yaşadığımız duygulardır" diye açıklıyor.

Kullanılan model 'duygu' olunca, doğal olarak, 'duygu yükü' ağır basan resimler çıkmış ortaya. Gelgelelim, Taylan, geniş zamanda yaşanmış duyguları 'biçime kavuşturmakla' yetinmeyip değişik bir resim tadı elde et-

me uğraşı içine girmiş. Bizim 'resim tadı' dediğimizi, kendisi 'dil' olarak anıyor. 'Yaşanan her şeyden sözedebilecek bir dili' elde etmeğe çalıştığını söylüyor.

İşte, belirttiği yolda bir 'dili' elde etme yolundaki çabasıdır ki, Orhan Taylan'ın resimlerini yalnızca duyguları yansıttığı ve de izleyende yeni duygulanmalara yol açtığı için üzerinde konuşulacak çalışmalar olmaktan çıkıyor, daha çok yönlü bir değerlendirmeyi gerektiriyor.

Bikez, gerçekten her şeyi, ama her şeyi konu olarak seçip işliyor Taylan, aynı rahatlıkla. Bir sap karanfile, bir gül guncasına duyulan 'hasret' kadar ayrı düşünülmüş sevgiler, sevgililerin 'hasret'i de aynı güçte yansıtıyor resimlerinde. Ve elbette, bu 'yansıtlı' belkemiğini, sanatçının "duygunun hızla biçime kavuştuğu en elverişli tür" di-

ye tanımladığı desenden kaynaklanıyor. Ne var ki, 'anlam zenginliği zorlandığında, edası ve malzemesinin doğası gereği tekseşlilikle sınırlanıveren' desene yetinmiyor.

Nitekim, sergide, sanatçının salt desenleri de yer alıyor. Bu desenlerle yeni bir dil elde etmeyi denediği resimleri karşılaştırıldığında, desen ile boya arasında bir 'denge' kurma yolundaki çabasının nedeni açıkça ortaya çıkıyor. Orhan Taylan, boyayı "duygunun ve düşüncenin kıvraklığını aşındıran" bir öge olarak tanımlıyor. Bu bakımdan, aşırı bir renk kullanımı yerine, desenin anlam zenginliğini artıracak, desenin tekseşliliğini engelleyecek bir zorlamayı ortadan kaldıracak bir 'katkı' gerci olarak boya kullanmayı yeğliyor. Gene kendi anlatımıyla, "desenle boyanın sınırları arasındaki tampon bölgede arıyor" elde etmek istediği 'dil'i.

Ara bölgedeki bu arayışı, sanırım, sürüp gidecek. Ancak, sergilenen resimlerinde arayışının olumlu sonuçlar verdiği gözleniyor. "Münhasıran hasret" resimleri, "münhasıran resim" olarak "şu sıraların -bir- meselesi"ne daha bütün olumluluğuyla dikkat çekiyor. Orhan Taylan'ın yapıtları, resmin "münhasıran" ciddi bir iş olduğunu animsatıyor. □

ALİ TAYGUN'A AMERİKAN PEN KULÜP'TEN SONRA İNGİLİZ PEN KULÜP DE ONUR ÜYELİĞİ VERDİ.

Amerikan Pen Kulübü'nün geçen yıl onur üyeliğine seçtiği tiyatro sanatçısı ve eleştirmeni Ali Taygun'a İngiliz Pen Kulübü de onur üyeliği verdi.

Uluslararası Ozanlar Denemeciler ve Romancılar Derneği'nin İngiltere Bölümü Genel Sekreteri Josaphine Pullein Thompson yaptığı açıklamada, Yönetim Kurulu'nun 24 Nisan günü yaptığı toplantıda Ali Taygun'a Kulübün onur üyeliğinin verilmesinin kararlaştırıldığını bildirdi.

Amerikan Pen Kulübü de geçen yıl 20 Eylül'de yaptığı toplantıda Ali Taygun'a onur üyeliği verilmesini kararlaştırmıştı.

Barış Derneği davasından tutuklu olarak halen Sağmalcılar Cezaevi'nde bulunan Ali Taygun böylece hem Amerikan hem de İngiliz Pen Kulübü'nün onur üyeliği vermiş olduğu az sayıda yazar arasına girdi.

Tiyatro eğitimini Amerika'da Yale Üniversitesi'nde yapan Ali Taygun yurda döndükten sonra Kent Oyuncuları, İstanbul Şehir Tiyatrosu, Ankara Sanat Tiyatrosu ve Devlet Opera ve Balesi'nde yönetmen ve oyuncu olarak çalıştı.

Desen: Orhan Taylan —ORHAN KEMAL—

Toplumların yapı taşlarını oluşturan, sanat, töre, hukuk, teknik gibi kurumlar arasında en yenisi olan doğa bilimi, son üçyüz yıl içinde öyle bir atak yaptı ki, günlük yaşamımızın pratik ve düşünsel boyutlarındaki etkileri, diğer bütün kurumların etkinliklerini gölgede bıraktı.

Teknik kolaylıklar üretmeye ya da dinsel-felsefi dünya görüşlerine doğa olaylarından destek sağlamaya yönelik, sistemsiz araştırmalar aşamasından sonra kurumsallaşan bilim, yapısı ve yaklaşımları bakımından sürekli değişiklikler göstermiştir. Dolayısı ile, her toplumsal sistemde ve tarihin her çağında farklı görünümleri olan bilimi, bir tek tanımın kalıbı içine sığdırmaya olanağı yoktur.

Doğa biliminin dikey gelişim ve değişimleri yanında; bir kurum olarak, bir teknikler ve üretim araçları gelişimi olarak, uslaımlama ve yargılamaların bir yöntem olarak, biriken bilgi olarak, ve düşünce kaynağı olarak çeşitlenen yatay görünüm zenginlikleri de gözardı edilemeyecek boyutlar kazanmıştır. Böyle-sine çok işlevli organizmanın giderek çeşitlenen ve karmaşılaşan nitelikleri ile yaşamamızı adım adım egemenliğine alması hiç de şaşılabilecek bir olgu gibi görünmüyor.

Çağımızda, etkileri ile dört bir yandan kuşatıldığımız bilimi, çeşitli öge ve görünümleriyle ele alırsak bu toplumsal oluşumun yani doğa biliminin belirleyici nitelikleri daha kolay ortaya konabilir.

Yüzyılımızda, hele son on yıllar içinde, fizikçi, kimyacı ve biyologlardan oluşan bir ordu, dünyanın dört bucağında —kimi politik, ekonomik zorluklar ve engellemeler içinde olsalar bile— araştırmalarına gümüşmüş, kendi alanlarındaki bilgiye yeni katkılar sağlamaya çalışmaktadırlar. Üstelik her bilim ağacı, arda uzmanlık dallarına bölünerek kendi içinde araştırma alanları da geliştirmiştir. Bu alt dallar, kimileyin iki ayrı bilim alanının ortaklaştığı ara kesitleri oluşturmuş ve böylece, fizikokimya, jeofizik, biokimya gibi araştırma bölgeleri ortaya çıkmıştır. Çeşitli bilgilerin arasında yeni ilişkiler kurulmasıyla, yeni buluşların bilgi dağarcığına yerleştirilip eski bilgilerle arasındaki etkileşiminin saptanması, bilimsel bilginin birikimci geleneğinin göstergesidir. Bilim, binlerce kişinin araştırma, deneyim ve düşüncelerinden oluşur. Sürekli büyüyen, birikirken yenilenen ve derinleşen bilgi bir yığına gibi değil, yükseltilebilir yapıdaki uygun ve gerekli yerlere yerleştirilen yapı taşları işlevinde görülür.

Zaman içinde kimi duvarlar yıkılıp yeniden örülür, hatta temel

Bilim Bilim Dedikleri

Osman Gürel

taşlarından kimileri çıkarılır ya da daha güçlü taşlarla desteklenirken, yapının tümü hem yükselir hem de —güncel ilgi alanlarının görece gelişim hızına göre— yanlara doğru büyür. Yeni olguların yeni bulgulara yol açması ya da tersi ile bilginin artışı ve birikimiyle bilimin gelişmesi, aldığı faiz sonucu parasının çoğalmasıyla sarrafın zenginleşmesine benzer. Bilimsel bilgi, her an doğrulanma, denetlenme ve değiştirilmeye açık olduğundan bilim yapısının hiçbir zaman tamamlanmayacağı da apaçık ortadadır.

Bilimin en göz alıcı etkileşimi, yeni teknikler ve araçlar üretiminde görülür. Toplumsal etkinlik olarak bilimin pratikle sınanması da, gene bu yanıyla teraziye vurulmaktadır. Bir ağaç kütüğünü ya da benzeri silindirik bir nesneyi sürüklemektense yuvarlayarak götürmenin daha az yorucu olduğunu gözleyen insan oğlunun zamanla tekerlek yapımına ulaşması ile başlayan doğanın denetimi, günümüzdeki olağanüstü boyutlarına bilimsel araştırmaların doğrudan uygulamasıyla ulaşmıştır. Bilginin değeri, ürettiği maddi nesne olsun, görüş ve düşünce olsun, toplumun içinde yaşamın mihenk taşına vurulmadıkça anlaşılamaz. Bu sinama tek yanlı ve tek yönlü bir eylem değildir. Geliştirilen teknikler, yeni araştırma aşamalarına, daha incelikli ve duyarlı ölçümlere yol açar. Giderek yetkinleşen tekniklerle gelişen bilimin arasındaki arabağlantılar, her iki kategorinin özgül niteliklerini oluşturan dokular olarak görülmelidir.

Doğa bilimlerinin temel niteliklerinden ayırdedici özellik taşıyan bilimsel araştırma yöntemi ya da bilimsel yaklaşım, diğer toplumsal kurumların yapısını oluşturan değer yargılarıyla bilim arasında geçmişi kopan büyük çabışmanın kaynağını oluşturur. Her bilim alanının kendine özgü ara-

tırma yöntemleri olmakla ve bunlar sürekli değişim içinde bulunmakla birlikte, kuşbakışı değerlendirilemeyecek bilimsel yöntemi bir tür olguyu inceleyen kişinin, o olguları yöneten genel yasalar bulunmasını sağlayacak gözlemlerle bulunması olarak tanımlayabiliriz. Yani amaç, uygun gözlemler yapmak ve bir yasaya ulaşmaktır.

Gözlem aşaması, bilimsel araştırmanın ilk adımıdır. Neyi gözleyeceğimiz, hangi olguların bir ortak küme oluşturduğu; yani anlamlı olguların neler olduğunun seçimi çok önemlidir. Araştırma doğrultusu içinde benzerlikler gösteren niteliklerin, öbürlerinden ayıklanabilmesi gerekir. Asıl sorun, bir yasayı aydınlatabilecek olguların aranmasıdır. Bu noktadan sonra da, etkin gözlem diyebileceğimiz deney aşaması ortaya çıkar. Anlamlı olguların koşulları yapay olarak düzenlenerek, aynı küme içinde yer alarak yeni olgular gözlenir ki yapılan bu deneyler belirli sınıflandırma ve ölçme işlemlerinin bir sonucu olur.

Deney aşaması, —araştırılan ortaklıklar doğrultusunda— incelenen koşulların ve niteliklerin ya-lınlaştırılması ve diğer etkilerden elden geldiğince yalıtılması ile yürütülür. Doğa olayları, neredeyse sayısız etkinin bileşkesi ile oluşmaktadır. En basit olaylarda bile etkilerin paylarını tümüyle değerlendirmek olanaksız olduğundan yapılan yaklaşımlar ve kurulan modeller, kesin ve tam doğruya ancak belirli yaklaşıklıkla ulaşmaktadır. Bilimsel anlamda tam doğru yargı olmaz. Sonuçlar yanlıgı paylarıyla ve ardışık yaklaşıklıklarla verilir.

Deney ve gözlemlerden sağ-lanan bilgilerin arasında ilişkiler ağını kurmak için mantıksal çabalarla geliştirilen sistemler, varsayım olarak adlandırılır. Bir yanda konunun az çok yakın çevresin-

den sağlanan bilgilere dayanan, bir yandan da yeni bağıntılar ör-güsünü kuran varsayımların, pratikte sınanmaları ve doğrulanmaları gerekir. Ancak bundan sonra, araştırma sınırları içinde ele alınan olayların zorunlu oluşum ve gelişimini belirleyici nedensel ilişkiyi sağlayan kural ve genelle-melere varılır. Bu genellemeler —gene yanlıgı payları saklı kal-mak üzere— doğa yasaları olarak tanınırlar.

Yasaların doğal ya da yapay olaylarla sınanmaları ve başka yasalarla uyumlarının araştırılması, gerçeğin daha derinden kavranmasına ve daha genel ya-saların araştırılmasına yol açar. Böylece yeni çözümleme ve bire-şim yolları ve yordamları belirir.

Giderek karmaşılaşan bilgi dokumaları, bilimsel araştırma yöntemi olarak adlandırdığımız ve inceleme-yargılama sistemi in-sanların duyu ve isteklerinden bağımsız yürütülen işlemlerle do-kunmuştur. Bilimsel yargı ve bul-gular, doğa ve yaşama uygulanabilirden başka ölçütlerle değeri-lendirilemezler. İnsanoğlunun kurduğu en görkemli yapı olan bilimin, yaşamını yönlendirdiği yanında düşünsel etkinliğini de kökten etkileyişi başka hiçbir toplumsal kurumun etkisiyle karşılaştırılmaz. Yüzyıllarca metafizik yargıların batağında çabalayan düşünce yapımız, doğa biliminin ve bilimsel yön-temin adım adım kazandığı aş-a-malar sonunda köhne görüşle-rin kabuklarını kırmakta ve köf değerdelerden arınmaktadır. Bu düşünce yapısı üzerindeki bu etki-ler, bilimsel yöntem ve yaklaşı-mın insanlığa büyük katkısı sayılabilir. □

Kültür Sözlüğü: A. Çalışlar. Altın Kitap-lar Yay. 1983.
Materyalist Felsefe Sözlüğü: Rosent-hal, Yudin, Çev.: A. Çalışlar. Sosyal Yay. II. Bas. 1975.
Bilimden Beklediğimiz: B. Russell, Çev.: A. Yakalıoğlu. Varlık Yay. 1962.
Bilim ve Din: B. Russell, Çev. H. Yavuz, Varlık Yay. 1972.
Materyalist Bilim Tarihi: J. Bernal, Çev.: E. Marlı, Sosyal Yay. 1976.
Algılama, Duyuma ve Bilme: Çev. V. Hacıkadiroğlu. Metis Yay. 1984.
Bilim Felsefesi: H.Z. Ülken. Ülken Yay. 1969.
Bilim Tarihi: C. Yıldırım. Remzi Kitabevi Yay. 1983.
Bilimsel Devrimlerin Yapısı: T.S. Kuhn. Çev.: N. Kuyas. Alan Yay. 1982.
Yeni Düşün Adamları: B. Maggee, Düz. M. Tunçay. MEB Yay. 1979.
Dış Dünya Üzerine Bilgimiz: B. Rus-sel, Çev.: V. Hacıkadiroğlu, Alaz Yay. 1980.
Karl Poper'in Bilim Felsefesi: B. Maggee, Çev.: M. Tunçay. Remzi Ki-tabevi Yay. 1982.
Bilim ve Varsayım: H. Poincaré. Çev. F. Yücel. MEB. Yay. 1946.
Bilim ve Metot: H. Poincaré, Çev.: H.R. Atademir, S. Ölçen, MEB. Yay. 1963.
Bilimin Değeri: H. Poincaré, Çev. F. Yücel. MEB Yay. 1963.

“İrk ve İrkçilik” Üzerine Alaeddin Şenel ile Söyleşi

Konuşan: A. Tufan Aydın

Daha önce “Sağcı Düşünüşün Kritik Tarihi” adlı bir kitap yayınlamış ve sağcı düşünüşün, ırkçılığı da kapsayan, geniş bir eleştirisini ortaya koymuştunuz. Ayrıca, “Siyasi Fikirler Tarihi” tekinsiniz de ve “Siyasal Düşünceler Tarihi” kitabınızda, etkisini günümüzde de sürdüren bir takım düşüncelerin geçmişini de incelemiştiniz. Buna karşın, “İrkçilik” üzerine neden ayrı bir kitap yazmak gereksinimini duyduunuz?

Bilim ve Sanat, yayın yaşamının birinci yılında ben-den, doktora tezimin inceleme alanı olan Eski Yunan düşünüşü ile ilgili bir yazı istemişti. Ben, dergide ülkemizin ve günümüzün sorunlarıyla daha yakından ilişkili bir konuda, ırkçılık düşüncesi üzerine bir yazı hazırlamayı önerdim. Çünkü, ırkçı düşünüş sağcı düşünüşün birçok tipik özelliğini içinde taşıdığı gibi, Türkiye’de, sağcı düşünüşün ideolojik bir kolu olarak eyleme dönüşme eğilimi gösteren ırkçılık, o günlerde (1981’de) birçok kimsenin sandığını tersine, ne ideolojik bir savaşımı yenilgiye uğratılmış, ne de siyasal bir karışma ile susturulmuştu; yalnızca bir süre için “sesini kısması” öğütlenmişti ve yeniden günyüzüne çıkarılmasına gerek duyulacağı güne dek, kültürel köklerini güçlendirip derinleştirilmesine izin verilmiş, hatta bu yolda desteklenmişti. Bu durum günümüzde sesini yükseltmeye başlayan Batı Avrupa ve Amerika ırkçılığının, yakın geçmişte onu besleyecek ekonomik, toplumsal, kültürel köklerine dokunulmaksızın bir süre için “susturulması”na az çok benziyordu. Öyleyse Türkiye’nin de benzeri bir sonuçla karşılaşması olasılık dışı değildi.

Gerisini siz de biliyorsunuz; kitabın iç kapağında da belirttiğim gibi, Dr. Ümit Doğanay’ın sağcı terörcülerce vurulması üzerine, anısına çık-

ılacak “Ümit Doğanay’a Armağan”’a (1982) benden bir katkımın olup olmayacağı sorulduğunda, armağanın yayınlanmasına yol açan acı olayla ilişkili bir konuda yazmak istediğimi söyledim; “İrkçilik” üstüne makalemi, üç aylık ek bir çalışmayla, aylık bir düşünce dergisi yazısından akademik bir dergi makalesine dönüştürecek biçimde hitel ve nicel olarak geliştirmeye çalıştım; dipnotlarının ve sayfalarının sayısı o zaman arttı.

Yetmişbeş sayfa tutan bu geniş makalenin kitap olarak yayınlanmasını Remzi İnanç önerdi. Dergide çıktığını, ayrıca bir kaç yüz ayrışmasının da yapıldığını söyledim. Bana bunun, yazının yeterince yayılmasını sağlamadığını; yeniden kitap olarak basılıp daha geniş bir çevreye seslenmesinin yararlı olacağını söyleyerek sorumluluk duygusuna seslenince, belli bir süre içinde yetiştirmek zorunda olduğum çevirilerden dolayı zamanımın çok kısıt olmasına karşın, söz konusu makalemi yeni bir ek çalışmayla kitaba dönüştürmeyi kabul ettim. Yayımcı arkadaşlarla kitaba Türkiye’de ırkçılığın ve ırkçı düşünüşün gelişmesinin de katılmasının iyi olacağını düşündük; bu benim ilgi ve bilgi alanımın dışında kaldığı için, bu konunun uzmanı bir arkadaşla işbirliği yapacak, ortak imzalı bir kitap çıkaracaktık. O arkadaşımızın zamanının elvermemesi üzerine, önce “dünyada ırk ve ırkçılık” üzerine benim kitabımın “Türkiye’de ırk ve ırkçılık” üzerine hazırlayacağı kitabın daha sonra basılmasının uygun olacağını düşündük.

Bu yaptınızda ve öteki yapıtlarınızda, size özgü olduğunuzu sandığımız (kuşkusuz öteki bazı düşünce tarihi yazılarında da görülen) bir yöntemle karşılaştığımızı sanıyo-

ruz. Düşünceler ele alınmadan önce uzun hoylu o düşüncelerin içinde yetiştiği tarihsel ekonomik, toplumsal ortam veriliyor. Bu gözlemimizde yanılmıyorsak, sizce böyle bir yöntemin gereği ve yararı nedir?

Yanılmıyorsunuz sanıyorum. Düşünce tarihçilerinin kullandıkları bir kaç farklı yaklaşım vardır. Bazıları, benimsedikleri dünya görüşünün hemen tüm düşüncelerini derler, inceler ve değerlendirirler. Bazıları kendilerini herhangi bir dünya görüşünden soyutlayarak ya da soyutladıklarını ileri sürerek, araştırdıkları alanın malzemelerini toplar ve değerlendirmeye çalışırlar. Ben zamanla bu ikisi arasında bir yöntem edindiğimi anladım. Konuma dünya görüşümün, fazla değil birkaç temel kavramıyla yaklaşıyorum. Öteki kavramları onlardan ve onların yardımıyla yorumladığım malzemeden türetmeye çalışıyorum. O zaman tarihsel, ekonomik ve toplumsal ortama da inmek gereğini duyuyorum. “Genetik-kronolojik yöntem” adını verdiğim bu yöntemle, konunun, başlangıçtan günümüze gelişmesini, ortamı içinde incelerken, onun karakteristik özelliklerini yakalama olanağını bulabiliyorum. Bulgularım ayrıntılarda dünya görüşüme uymaya bilmiyor; ama onun ufak tefek boşluklarını dolduram, ufak tefek noktalarda onu düzeltme ve belki geliştirme şansı veren bir yol tutturmuş oluyorum.

Sonuçta, üçte biri düşünce tarihiyle ilgili olup suyzündeki, üçte ikisi onun tarihsel, ekonomik, toplumsal ortamıyla ilgili su altındaki bölümünden oluşan bir buzdağı ile karşılaşıyorum; makalem kitaba yakın uzunluğa varıyor. Bunun, düşüncelerin geçmişi ve alt yapısı pek iyi bilinmeyen ülkemizde, okurların gereksinimlerine uygun bir yöntem olduğunu sanıyorum. Kuşkusuz bu altyapıyı iyi bilen okur kitleleri için, düşünce tarihi kitapları, yalnızca suyun üstündeki bölümü incelemekle,

ağırlığı düşüncelerin iç yapısına ve birbirleriyle ilişkilerine vermekle yetinebilirler.

Kitabınızla ilgili ve güncel bir sorun duruyor karşımızda: Darwin’i “doğru yerine oturtmak”. Darwin’i nereye kadar savunacağız? Onun düşüncesinde karşı çıkmamız gereken noktalar var mı? Neler?

Darwin’i, yapıtı “Darwin Gerçeği” adıyla Türkçe’ye de çevrilen bilim tarihçisi Benjamin Farrington “doğru yerine oturtmuş” bulunuyor. Benim buna ekleyebileceğim fazla bir sözüm yok. Kitabımda da ondan yararlanmıştım.

Özetle, Darwin içinde yaşadığı kapitalist “yarışma” (rekabet) toplumun bakış açısıyla bitkiler ve hayvanlar dünyasına bakmıştı. Bu kendisine, onların “yaşam savaşı” gerçeğini yakalayabileceğini olanağını vermişti. Ne var ki yakaladığı, gerçeğin tümü değil, yarısı idi; çünkü bitkiler ve hayvanlar dünyasında bile, yaşam savaşı (yarışma) yanı sıra, symbiosis (ortak yaşam) olgusu ile çok iyi bilindiği gibi, bir de “işbirliği” eğilimi vardır. Gerçeğin bu yüzünü atlaması, hele hayvanlar dünyasının gerçeğinin, ağırlığını büyük ölçüde yitirdiği insan dünyasına, ortak üretim nedeniyle “işbirliği”nin çok büyük bir önem kazandığı insan dünyasına, topluma uygulanmaya kalkılmasına varacak kapıyı aralaması, Darwin’in hatası olmuştur. Bu kapıdan geçip ilerleyen Sosyal Darwinciler ise, hayvan sürüsü-insan toplumu farkını görmezlikten geçerek, “insanlığa karşı suç” işlemişlerdir; çünkü düşünceleri şoven, emperyalist savaşların “yasallaştırılmasına” yolaçmıştır.

Ama Darwin’in asıl önemli olan yanı, düşüncesi içindeki, ayrıntı sayılabileceğimiz bu yanlıgısı değil, dinsel yaradılış düşüncesi yerine bilimsel “evrim” kavramını koymasındır. Kitabımda “İrk ve İrkçilik” düşüncesi”, s.22’de, Güney Gönenc’in son

derede yerinde bir uyarısı üzerine, özette şunları söylemiştim: "...Darwin'in en önemli katkısı evrim kuramıdır. Bu kuramla canlılarla ilgili bilimlerin, dolayısıyla toplum bilimlerinin önündeki 'yaradılışçı', 'teleolojik' engelleri kaldırarak, onları bugünkü düzeylerine ulaştıracak ufukları açmış oluyordu."

Öte yandan insanın maymunlarla ortak bir soydan evrim göstererek geldiğini söyleyenlere ben de kızıyorum. Darwin'den bu yana geçen sürede içindeki bilimsel bulgular, soyumuzun geçmişini çok daha derinlere dek aydınlatmışken, onlar maymuna takılıp kalmış bulunuyor. Bu bakımdan soyumuzun maymundan gelmediğini söyleyenler bir dereceye dek haklılar. **Çünkü şanlı geçmişimiz çok daha gerilere, orman faresine kadar dayanıyor.** Gerçekten bugün bilim (merak edenler ilk insanların 2 milyon yıl önce kullandıkları taş araçları bulan Louis Leakey'in oğlu ve 4 milyon öncesine ait bir insan kafatası bulan Richard Leakey ile, New Scientist dergisinin editörü Roger Lewin'in, bu konuda Darwin'den sonraki bilimsel bulguları aktarıp yorumlayan 'Origins' (1977) adlı yapıtlarına baksın) insan soyunu, kırk bin yıl önceki Homo sapiens sapiens'den (bugünkü insan türünden) tutturarak, bir (bazılarına göre birkaç) milyon yıl önceki Homo sapiens neandertalensis'e, ondan önceki, maymunla insan arası bir tür olan hominid'e (insansıya), 12 milyon yıl önce ormandan inen Ramapithecus'a (Rama maymununa) ve 70 milyon önce orman tabanından ağaca tırmanan "prosimiyana" kadar dayandırabiliyor. Ve atamız prosimiyana, bir tür orman faresinden başkası değildir. Farelerle (üzzerlerinde yürütülen tıp araştırmaları anımsanırsa) bedensel (üzzerlerinde yapılan "zeka testleri" ve "meraklıları" anımsanırsa) **düşünsel akrabalığımız** böylesine eskiyken, **hala maymuna duyulan bu muhabbet niye?!**

İrkçilik öğretilerinde tıbbi ve biyolojiye önemli bir rol veriliyor. Bunu neye bağlıyorsunuz? Öjenik, genetik, sosyobioloji gibi disiplinlerin gelişmesinin İrkçi düşünüş üzerin-

IRK ve İRKÇILIK DÜŞÜNCESİ

Alâeddin Şenel

BİLİM ve SANAT YAYINLARI

de ne gibi etkileri olabilir?

Kitabımda, dine dayanamaz olunca, çağdaş sağcı ideolojilerin, sahte-bilimsel de olsalar, kendilerini bilimsel temellere dayandırma gereğini duyduklarını belirtmiştim. Sağcı düşünüşün bu yolda genetikten yararlanmaya, "sosyobioloji" diye bir bilim yaratmaya kalkması, bu eğilimin günümüzdeki ürünleridir.

Yeni bir bilgi dalının ortaya çıkıp gelişmeye başlaması, genellikle bilim dünyasında iyimserlik ve umut dalgalarını, birliğinde getirir. Bu iyimserliğin ve umudun etkisiyle ve söz konusu bilimin öteki bilimlerin açıklayamadığı bazı şeyleri açıklayışına bakılarak, onun hemen herşeyi açıklayabileceği sanılır. Darwin'in evrim kuramı, bitkiler ve hayvanlar dünyası ile ilgili gözlemlerine dayandığı halde, bulguları insan, hatta toplum, tarih olgularını da açıklayacak biçimde genelleştirmeye çalışılmadı mı?

Aynı durum bugün genetik için geçerlidir. Genellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında görülen hızlı gelişmeler, bu bilim hakkında aşırı umutların beslenmesine yol açmıştır. **Genetğin biyolojik düzeye sınırlı tutulması gereken kuramlarını, sosyolojik, hatta tarih-**

sel, felsefi düzeyleri kapsayacak biçimde genelleştirmeye çalışanlar çıkmıştır. Böylece "sosyobioloji" yaratılmıştır. Sosyobiolojinin "allahı" Edward O. Wilson, Sociobiology (1975) adlı yapıtında, sosyolojiyi biyoloji indirgemeye kalkmakta, genetiğin insan biliminin "fiziki" saymakta ve sosyobiolojinin amacının toplumsal davranışın "genetik temellerini araştırmak olduğunu" söylemektedir; bu yolda, ahlakın filozofların elinden alınıp biyolojikleştirilmesinden söz edecek kadar ileri gitmektedir. Vardığı sonuç, bir türün üremesine, genlerini olabildiğince yaygınlaştırmasına yarayan her davranış ahlaka uygundur! **Bu düşünceden hareketle ve Sosyal Darwin'ci bir "yaşam savaşı" kavramına dayanarak, "soykırımı" nı bile yasallaştırmak güç olmasa gerek.**

Wilson bu yolda tek değil; kendisinin, The Evolution of Human Sexuality adlı yapıtında, kadına toplumsal davranışlarında erkeğe benzemeye kalkıp, genetik yapısını zorlayarak mutsuz olmamasını öğütleyerek, "otur oturduğun yerde" diyen Donald Symons gibi "peygamber"leri var. "Sosyobiolojist"lerin Fransa'da ırkçı bir çizgi tutturdıklarını (ya da ırkçıların sosyobiolojik bir çizgi tutturduk-

larını) biliyoruz.

Ve kapıda "genetik mühendisliği" bekliyor. Eşitlikçi, insancıl, barışçı bir ideoloji, ondan insanlar arası patolojik biyolojik farklılıkları (örneğin aşırı kilo farklılıklarını) gidermede yararlanabilecekken; sağcı, eşitsizlikçi, ırkçı, emperyalist, militarist bir ideoloji, onu "süpermen" yaratmada kullanmaya kalkabilir.

İrkçi düşünüşe hizmet eden ya da ondan etkilenen çok önemli sanatçılardan, bu arada kompozitör Richard Wagner, yanı sıra Jack London gibi yazarlardan söz etmişsiniz. Oysa ülkemizde ilerici olarak tanınip sevilen kimselerdi.

Demek ki tüm yönleriyle tanıımıyordum. Ben de tanıımıyordum. Bazı yapıtlarındaki yorumları kafamda soru işaretleri yaratmıştı o kadar. Onların bu yüzlerini bana tanıtan, kitabımda kendisinden en çok yararlandığım yazar olan, Race, The History of an Idea in America adlı büyük yapıtın yazarı Thomas F. Gosset oldu. Bazı düşünürleri, bazı düşünceleri iyice tanımadan benimsemek, temelde doğru bir görüşü savunmaları ileride güç durumda bırakabiliyor. Örneğin Fransa'nın tarihini devrimcilerin bakış açısından bakarak yazan Thiers, aristokrasinin yasal temellerini sarsacağı düşüncesiyle, Fransız halkının yerli Galliler; soyluların, onları kaba güçle boyunduruk altına alan ve topraklarını ellerinden alan Frank'ların soyundan geldiklerini ileri sürerken, herhalde bu düşüncenin ileride, soyluluğu ırk üstünlüğü düşüncesine dayandırmak isteyen, soyluların ayrıcalıklarını bileklerinin gücüyle, "fetih hakkı" ile elde ettiklerini ileri süren Boulainvillier'in çok işine yarayacağını düşünmemişlerdi. (Burada Boulainvillier'in ırkçılık öğretisini, Thiers'in bu görüşünden yararlanarak kurduğunu, kitabım basıldıktan sonra, çevirdiğim Hobsbawm'ın "Devrim Çağı"ndan öğrendiğimi, kitabımda bu noktanın eksik olduğunu açıklamalıyım.)

Kitabınızda ırkçılığın kökeninde ve özünde aristokratik bir ideoloji olduğu, daha sonra burjuvazi tarafından benimsendiği, emperyalizmin aracı kılınarak, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarına benimsetildiği, hatta az gelişmiş ülkelerin işçi sınıflarına ve aydın tabakalarına ihraç edildiği anlatılıyor. Aristokratik bir ideolojinin bir yandan aydınlar, bir yandan emekçi sınıflar, işçi sınıfı arasında yayılabilmesinin nedenleri nelerdir?

Bu, genel olarak ideolojinin yapısıyla ilgili bir olgudur. Bir ideoloji, belli bir sınıfın çıkarlarını savunduğu halde, ideolojik savaşımı kazanmak, yayılmak için, daha çok boyun eğdirmek, sömürmek istediği sınıfın değerlerini kullanır. Bu değerlerde, o sınıfın kendi yaşam koşullarını, doğrudan, saptırmadan yansıtan, kendi-

ler bulunduğu halde faşizm Almanya'da neden ırkçı bir nitelik gösterdi dersiniz?

Bir ideolojiyi dokuyan ip-lerin biri ekonomik, toplumsal koşullarsa, öteki kültürel gelenek ve düşünürlerdir. Kültürel bir gelenekle beslenmeyip, düşünsel bir formülle dile getirilmedikçe, ekonomik ve toplumsal bunalımlar, ideolojileri ve siyasal akımları değil, kaos yaratırlar. **Almanya'da Naziler, ekonomik ve toplumsal bunalımı, Yahudi düşmanlığıyla ve ilkel Cermen kabile toplumunun yığıtlık gibi erdemlerine ilişkin romantik kültürel gelenekle dokudular, uygar (sınıflaşmış) toplumun bunalımına, ilkel toplumun erdemlerine dönmek düşüyle tepki gösterdiler. Eşitsizlikçi dünya görüşlerinin bakış açısıyla, ilkel toplumdan (örneğin onun eşitlikçi yanlarını değil) savaştı, "ilkel" yanlarını seçip almaları, ırkçı bir ideoloji kurmalarına yol açtı. Rus devrimcileri ise, bazı kalıntıları Rus köy komününde buldukları ilkel topluluğun (toprakta) ortak sahiplik gibi değerlerini seçip alarak, ondan eşitlikçi ideolojilerini örnekte yararlandılar. Unutmamak gerekir ki Cermenler, Avrupa'ya en son gelen, en son uygarlaşan halklardan idiler; dolayısıyla savaştı ilkel göçebe dönemlerinin anıları, kültürlerinde ve düşüncelerinde varlığını, öteki halklarından daha güçlü bir biçimde sürdürüyordu.**

Kitabınızda ırkçılığın kökeninde ve özünde aristokratik bir ideoloji olduğu, daha sonra burjuvazi tarafından benimsendiği, emperyalizmin aracı kılınarak, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarına benimsetildiği, hatta az gelişmiş ülkelerin işçi sınıflarına ve aydın tabakalarına ihraç edildiği anlatılıyor. Aristokratik bir ideolojinin bir yandan aydınlar, bir yandan emekçi sınıflar, işçi sınıfı arasında yayılabilmesinin nedenleri nelerdir?

Bu, genel olarak ideolojinin yapısıyla ilgili bir olgudur. Bir ideoloji, belli bir sınıfın çıkarlarını savunduğu halde, ideolojik savaşımı kazanmak, yayılmak için, daha çok boyun eğdirmek, sömürmek istediği sınıfın değerlerini kullanır. Bu değerlerde, o sınıfın kendi yaşam koşullarını, doğrudan, saptırmadan yansıtan, kendi-

since türetilmiş düşünceler olmayıp, genellikle, ya bir önceki sosyoekonomik düzenin egemen sınıfının değerleridir ya da içinde yaşanan toplumun egemen sınıfının (kendisi, ideolojik bir "çifte değerler" sistemiyle, ikiyüzlülükle, sunup savunduğundan farklı değerlere göre yaşadığı halde) kültürel hegemonya yoluyla yönetilen sınıfa dayattığı değerlerdir. Dolayısıyla hem bu değerleri sunan egemen sınıfın, bilinçli olarak ya da bilinçsizce usaklığını yapan aydınlar, hem de "üstün ırk" kavramıyla uzaktan yakından ilişkileri olmayan (ama onların üstün olma özlemlerine denk düşen) orta tabakalarda, hatta (bilinçsiz) işçi sınıfı katmanlarında, ırkçı düşünüşe rastlanmasına şaşılmalı. Ayrıca gerici ideolojik düşüncelerin, kültürsüz, önyargılara eğilimli, eğitimsiz kafalarda, "gübre içine düşmüş tohumlar" gibi hızla yayılıp boy atabildikleri unutulmamalı.

Alman ırkçılığı dışındaki

emperyalist ırkçılıklar pek bilinmemekte; ya da eksik bilinmekte. Bu bakımdan, bugün gelişmekte olan en tehlikeli ırkçılıklar hangileridir?

Japonya, Uzakdoğu'da ırkçı bir gizlülük taşıyan ülke olarak görünüyor. Geçmişte olduğu gibi gelecekte de ırkçı bir çizgiye girebilmesi olasılık dışı değil bu olasılık ileride doğacak ulusal ve uluslararası koşullara bağlı. İleride takılabileceği ırkçılık, ikinci dünya savaşında olduğu gibi yalnızca yörenin akraba olan ve olmayan Asyalı ırklarına karşı değil, geçmişte beyaz ırkçılığın sarı ırka yönelttiği aşağılanmanın öcünü almak için, beyaz ırka yönelmesi "tehlikesi" de var. Hiç merak etmeyin, Avrupalılar işte o zaman Almanya'dan ve Amerika'dan başka bir de Japonya'nın ırkçı olduğunu dünyaya duyurmayı kendilerine görev edineceklerdir.

Geçtiğimiz günlerde, tutukevlerindeki hükümlülerin, özellikle siyasi suçluların "doğuştan suçlu" olduklarını ile-

ri süren bir "düşünürümüz" çıktı; onun bu düşüncesinin (ve benzerlerinin) ırkçı olduğunu söyleyebilir miyiz?

Bu tür bireysel olguları kalıtıma bağlayan kimselerin, toplumsal, ulusal çapta olayları ırkla açıklamaları, bu konularda ırkçı bir eğilime girmeleri olasılığı var. İnsanlar doğuştan eşit yeteneklerle doğmazlar; ama doğuştan ıblis ya da aziz olarak da dünyaya gelmezler. Birbirlerinden farklı ve bazen çeşitli "ham" yeteneklerle doğarlar; kimi biraz daha çöşkulu, kimi serin kanlı; kimi enerjik, kimi bunun tersi bir fizyolojiye sahip olabilir; bu yetenekleri çevresel koşullar içinde ve toplumun elinde biçimlenir. Örneğin enerjik doğulu bir insan, ortama göre, bir halkın olduğu kadar bir çetenin yöneticisi olarak yetişebilir. Bu konuda eşitsizlikçi, hatta ırkçı düşünceleri olan "Platon" bile gerçeğe, "doğuştan suçlular"dan söz edenlerden daha yakın. Platon doğuştan en yeteneklerle doğanlar, en fazla eğitime gereksinimi olanlardır diyor; bu yeteneklerini iyi yönde geliştirmelerine yardımcı olursak, topluma en büyük yararları sağlayabilecek olan bu kimseler, kendilerine gerekli ilgi ve eğitim gösterilmezse, topluma en büyük zararları veren suçlular olurlar diye ekliyor. Biz de ekleyelim; topluma zarar veren yeteneklilerin mutlaka tutukevlerinde bulunmaları gerekmez. Böyle kimselerin yönetim makamlarında da bulunabildiklerini tarihten biliyoruz.

Yetenekli kimselerin suça itilmeleri, elverişsiz ortamın, toplumsal eşitsizliğin (ihtiyaçların ve iktisatların) kötü toplumsal örgütlenişin ürünü olarak görünüp, bana hep onların uğradığı bir şanssızlık, onlara yapılmış bir haksızlık gibi gelir. Bu şanssızlığın, bu haksızlığın giderilmesi onarılması gerekirken, onları cezalandırmak katmerli haksızlıktan başka nedir? Öte yandan, siyasal rüzgar başka yönden esseydi, bugün onlara "doğuştan suçlu" diyenler, belki de kendilerini "doğuştan kahraman" diye alkışlıyor olacaktı. İkisi de yanlış; insan ne doğuştan suçludur ne doğuştan kahraman. Teşekkür ederiz, sayın Şenel.

Politik Strateji ve Ekonomik Çıkar Aracı Olarak Irkçılık

Örnek: Güney Afrika Cumhuriyeti

Gürhan Uçkan

"Bir gencin babası yanında gerekli izne sahip olmadan oturduğundan şüphelenen her polis memuru, günün herhangi bir saatinde hiçbir arama emri olmadan eve girip arama yapabilir."

"Bir Afrikalı işçi için greve katılmak yasa dışıdır. Bu suçu işlediği kanıtlanırsa 500 sterlin tutarında para cezasına, ya da üç yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilir."

"Devlet başkanı (ve bazı hallerde adalet bakanı), devlet güvenliğinin tehlikeye olduğuna ya da geçerli yasaların yetersizliğine inanırsa, her polis memuruna herhangi bir kişiyi mahkeme kararı olmadan tutuklama yetkisi verilir."

Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası, paragraf 12, 28 ve 29.

"Girdiğimiz her savaşta yanımızda yer almalı, stratejik olarak özgür dünya için çok önemli olan bu ülkeyi hiç yüstü bırakabilir miyiz?"

Başkan Reagan, 3 Mart 1981.

GİRİŞ

Yaşamı kenci kişisel çıkarları açısından görmeyen, yeryüzünün tüm insanlara onurlu bir yaşamı verebileceğine inanan ve hava bulutlandığında hemen karamsarlığa kapılmayan herkes için günümüzün en acil ve önemli sorunu yeryüzünde kalıcı bir barışın sağlanmasıdır. İnsanların büyük bir çoğunluğu için en doğal insan hakları ulaşılmaz bir şey durumundayken ve başkalarının yaşayıp yaşamayacaklarına bile karar verme yetkisini kendilerinde bulan bir avuç azınlık, vurgun üzerine vurgun yaparken yeryüzünde barış içinde birlikte yaşamak olanaksızdır. Ortadaki büyük denge bozukluğunu gidermek için

her şeyden önce emek sömürsüne son vermek gerekir. İşte bu da, belirli egemen güçlerin en hassas yerlerine basmak gibi bir şeydir. Çünkü azınlık saltanatı, mutlak emek sömürsü üzerine kurulmuştur ve faşizm, ırkçılık gibi belirli bir ideoloji gereği edinilen hastalıklar hep bu saltanatı korumak için yaratılmıştır. Günlük yaşamda karşımıza çıkış şekilleri de, tümüyle ortama bağlıdır. Pazar serbest, koşullar uygunsa saltanatlar da güler yüzlüdürler. Baskının dozu, büyük kârlar için katlanılan "zahmetin" derecesine bağlıdır. Yaşamın değişken özelliğinin bilincinde olan bu güçler, kılık değiştirmekte de ustadırlar. İşlerine geldikçe ırkçıdır, işlerine geldikçe değil. Eğer siyonistler zamanında nazilerle işbirliği yapmışlarsa, Güney Afrikalılar kara tenli diktatörlerin elindeki gerici ülkelerle iyi ilişkiler kurabiliyorlarsa, bu böyledir. Yazımız ilerleyince örneklerle geçeceğiz.

Günümüzde ırkçılık, eskisinden daha da belirgin olarak belirli bir ideolojinin gereği olarak karşımıza çıkıyor. İş, beyazların karaları sevmemesi gibi basit açıklamalarla bitmiyor. Bir yandan benzeri görülmemiş ekonomik sömür, öte yandan korkunç bir silahlanma ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan nükleer tehlike, tüm ırksal tehdit eder hale gelmiştir. Eğer ırk ayrımcılığı üzerine kurulmuş Güney Afrika'da bu politika "yasal yönetim şekli" olarak bugünlere bulabilmişse ve bu ülkenin yöneticileri -aynen İsrailli kardeşleri gibi- içinde nükleer silahlardan yararlanabileceklerini açıkça söyler hale gelmişlerse, bunun en önemli değil, tek nedeni kendilerine yurt dışından yapılan destektir. Nüfusun beşte birini oluşturan "Avrupalılar", kölelik yasaları altında yok pahasına edindikleri işgücünü, Batı'nın buyruğuna vermişler; bir yandan ülke doğal kaynaklarını soydururlarken,

kendileri de çevrelerindeki az gelişmiş ülkelere Afrika'nın ABD'si rolünü oynamaya başlamışlardır. Bu görünümün gereği olan sıkı antikomünizm, kara işçilerin tüm sendikallik hak isteklerini kan dökerek bastırma-ya gerekçe olarak gösterilmiştir. Batı için ideal yatırım ortamı böylece eksiksiz olarak yaratılınca, demokrasi konusunda en parlak söylevleri veren güzide yöneticiler Afrika'nın bu köşesine akbabalar gibi üşüşmüşlerdir. Yabancı sermayenin getirdiği %40-45'lik net kâr, başka hiçbir ülkede yoktur.

Güney Afrika'nın oynadığı ikinci önemli rol, NATO'nun güney yarım küresindeki ileri karakolu olarak görev yapması ve kendi yayılma politikası gereği olarak gerçekleştirilmede olduğu müthiş silahlanmayı, "komünizmi durdurma" nağraları ile gizlemeye çalışmasıdır. Birleşmiş Milletler'in aldığı kararlara karşın Namibiya'dan çekilmemeleri, bağımsızlıklarını kazanmış Angola, Mozambik gibi ülkelerdeki gerici güçleri açıkça desteklemeleri, işte bu gerçeklerin verdiği güvenden ötürüdür.

EKONOMİK SÖMÜRÜ ARACI OLARAK IRKÇILIK

Güney Afrika, Afrika'nın "gayri safi milli hasılasının" %25'ini, madden ürünleri ile elektrik enerjisinin %50'sini ve tüm taşıma araçlarının %43'ünü üretmektedir. Afrika'nın en gelişmiş kara ve demiryolu ağına sahiptir. Batı ülkelerindeki altının %70'ini, kromun %74'ünü, platinin %70'ini, uranın %30'unu, elmasın %90'ını ve bazı asbest türlerinin de tümünü üretir. Dünya para dengesinde çok önemli yeri olan altının çıkarılması ve işlenmesi tümüyle Batı'nın büyük sermayelerinin elindedir. Nükleer sanayiler için büyük önemi olan uran konusunda da durum aynıdır.

Güney Afrika'nın dışsattımının yarısından çoğunu altın oluşturur. 1967-68 yılları arasında, uluslararası para piyasasında yaşanan kriz ve bundan ötürü dolar ile sterlinin değer yitirmesi, yine de bu altınlarla durdurulmuştur. Nitekim 1969 yılında ABD'nin altın rezervinin 10 milyar dolarlık üçte ikisi, Fransa'nın 4.5 milyar dolarlık altını ve Federal Almanya'nın 5 milyar dolar tutan altın rezervi, Güney Afrika'dan gelen altın ile oluşmuştur.(1)

Ülkenin dışsattımında önemli yeri olan diğer maddeler ise yün ürünleri, küçük endüstri eşyaları ve yiyecek maddeleridir. En önemli dışalım maddesini ise petrol oluşturur. Bunu bazı kimyasal ürünler, taşıma araç-gereçleri ve büyük makinalar

izler.

İkinci dünya savaşı süresince Amerika Birleşik Devletleri'ne borçlanan İngiltere, Güney Afrika'da çeşitli endüstrilerin kurulmalarına onayak oldu. İç politikada artan baskı, ülkenin endüstriyel patlamasını kolaylaştırdı. 1939-49 yılları arasında endüstride işe alınan Afrikalıların sayısı, 126.000'den 292.000'e çıktı. Bir yandan kara işgücüne büyük gereksinime duyan beyaz azınlık, öte yandan işçilerin örgütlenmesinden korkuyordu. Hitler taraftarı beyazlar, bazı gizli örgütlerin aracılığı ile hem nazilere destek oldular, hem de ülkede faşizan hava estirdiler. Malan ve Verwoerd gibi tanınmış beyaz önderler, ülkede 1948'den beri başta olan Milliyetçi Parti'nin ileri gelenleri arasındaydılar.

Nelson Mandela: 22 yıldır "Robben Island" hapishanesinde yatan kara önder.

Güney Afrika'da en büyük yatırıma sahip ülke, tüm yabancı yatırımların %60'ı ile İngiltere'dir. Çeşitli uluslararası konferanslarda ırk ayrımcılığını ölçülü ve diplomatik bir dille de olsa kınıyan İngiltere, çıkar ilişkileri açısından bu ülke ile kenetlenmiş durumdadır. 1979'da bu ülkedeki yatırımları 6 milyar doları geçmişti. 1975-76 yılları arasında iki büyük devlet kuruluşu British Steel ve British Leyland ile Hollanda'nın Royal Dutch Shell Oil, Güney Afrika'da 1975-1985 yılları arasında 575 milyon dolarlık yatırım yapacaklarını açıklamışlardı. (2) Öte yandan İngiltere'nin dış ticaret yaptığı ülkeler sıralamasında Güney Afrika'nın ABD'den sonra ikinci yeri alması, iki ülke arasındaki algülüm-vergülüm ilişkisinin açık örneğidir. Londra'da toplanan ve ırk ayrımcılığına karşı önlemler konusunu tartışan komitenin, Güney Afrika'yı protesto için boykot edilecek bu ülke ürünü mallar arasında bir tek konserve yiyecekleri göstermesi -yani altın, uran, elmas gibi ekonomik ve stratejik öneme sahip maddeleri gör-

memezlikten gelmesi- bilinen İngiliz ikiyüzlülüğünün apaçık dökümüdür. Dünyada sömürden ve vurgundan pay kapmakta birinciliği genellikle pek başkalarına kaptırmayan Amerika Birleşik Devletleri, bu ülkede yatırımda henüz ikinci durumdadır. Ünlü Amerikan politikacısı ve işadamı Satterthwaite, Güney Afrika'nın ABD ekonomisindeki yerinin "salt dolarla ölçülemeyecek bir düzeyde" olduğunu söylemiştir. (3)

G. Afrika'yı "çok seven" İngiliz Parlemlerler'den birkaçı:

- Lord Carrington (NATO Genel Sekreteri): Barclays Bankası ve Cadbury, Schweppes'in G. Afrika'daki direktörü; Rio Tinto Zinc ve GEC'nin şimdiki başkanı.
- Sir Goffrey Howe (İngiltere Dışişleri Bakanı): G. Afrika'da şubeleri bulunan EMI ve Sun Alliance'in Direktörü.
- John Nott (Eski Dışişleri ve Savunma Bakanı): Burmah Oil'in mali danışmanı.
- Tom King (Çalışma Bakanı): Sale, Tilney & Co'nun Başkanı.
- Cecil Parkinson (Muhafazakar Parti Başkanı-Eski Ticaret ve Sanayi Bakanı): Metal Boc Formasi çalışanı.
- Julian Arery (eski Muhafazakar Parti Milletvekili): G. Afrika'nın ikinci büyük maden işletmesi Du Vaal Reefs Exploration ve Mining Co'nun Direktörü.
- Sir A. Kershaw: Çok Uluslu MAT Endüstrileri tekeli danışmanı.
- T.Normanton: Midland Bankası Danışmanı ve Commercial Union Assurance Direktörü.

Sevgül Uludağ-"G. Afrika'da İrkçi Rejime Kimler Arka Çıkıyor", Yeni Düzen, 21-23.3.1985)

Daily World'un bildirdiğine göre ülkedeki Amerikan yatırımı 1978'de 2 milyar doları bulmuştu. Aralarında General Motors, Ford, Chrysler, IBM, Firestone, General Electric, Mobil Oil, Exxon ve hiç kuşkusuz ITT'nin de olduğu 13 dev şirket, bu yatırımların %75'ini gerçekleştirmiştir. Pretoria rejimi ile ilişkisi bulunan Amerikan şirketlerinin sayısının 6000'i aştığı sanılıyor. Ortamı kendileri için de çok uygun bulan büyük Amerikan bankaları -Chase Manhattan, City Bank, Bank of America v.b.- Güney Afrikalı işadamlarına toplam tutarı 2 milyar doları aşan krediler vermişlerdir. (4)

Federal Almanya ile Fransa da yatırımlarını giderek arttıran Güney Afrika dostları arasındadır. 1979'da başlarında Volkswagen, Siemens ve

Tissen olmak üzere 400'ü aşkın Alman şirketi burada şubeler açmış, 1 milyar dolar tutarında yatırım yapmışlardır. Aynı sayı, Fransa için 900 milyon dolardır. (5) Fransa'nın Güney Afrika'daki yatırımlarında daha sonra değineceğimiz askeri malzemeler ve araç-gereçler dışında, otomobil sanayi, elektronik, kimyasal maddeler ve kozmetik başta geliyor. Credit Lyonnais ve Credit Commercial de France gibi dev bankalar, bu ülkedeki çeşitli kuruluşlara milyonlarca dolarlık kredi açmışlar, açmaktadırlar.

Güney Afrika ve Namibia'daki madenlerin işletilmesi, bu dört büyük ülkenin egemenliği altındadır. Çeşitli boykot girişimlerinden sıyrılıp üretilen mallar için pazarlar bulmayı da yürüten bu ülkeler (ve onların İsrail, Şili gibi iyi yetişmiş evlatları) çeşitli dev monopollerin aracılığı ile kendi ekonomilerine, boşluğu başka hiçbir kaynaktan karşılanamayacak katkıda bulunmaktalar. Bir tek Consolidated Gold Fields şirketi (İngiliz) ülke altın madenlerinin yarısının hisse senetlerine sahiptir. Diğer madenlerde büyük payı olan birkaç şirket örneği daha verelim: İngiliz Rio Tinto-Zinc Corp (bakır), İng. Lonhro (kömür, platin, altın), Amerikan Newmont Mining Corp. ve Metal Climax (bakır), Union Carbide (krom ve vanadium). ABD'nin kobalt gereksinmesinin %98'i, platiniumun %48'i, vanadiumun %57'si ve kromun %30'u buradan geliyor. Federal Almanya ise tüm uran, antimony, altın, bakır, kobalt ve diğer bazı maddelere olan gereksinimi için yüzde yüz Güney Afrika'ya bağımlı durumdadır.

Güney Afrika ile çıkar bağı olan diğer ülkeler arasında Japonya, Belçika, İsviçre, Norveç ve İsveç ön sıralarda yer alıyor. İtalya'nın da göz ardı edilmemesi gerekir. Japonya'nın daha çok elektronik piyasasında etken olduğu biliniyor. Bu arada Norveç gemilerinin bayraksız ve adsız olarak bu ülkeye petrol taşımaları, deniz ticaretinde "petrol korsanları" gibi yeni bir deyim doğmasına neden olmuştur! İrk ayrımcılığına karşı etken görevler yüklenen ve çeşitli direniş örgütlerine para yardımı yaparak sempati toplayan İsveç, Güney Afrika'daki şirketlerin "daha fazla yatırım yapmalarını" yasaklamışsa da, yine de bu şirketlerin Güney Afrika'daki etkinliklerini azaltmayı başaramamıştır. Alfa-Laval, Electrolux, Sandvik, SKF ve ASEA gibi ülkenin tanınmış şirketleri daha 1976 yılında 6000 işçi çalıştırıyorlardı. (6) ASEA olmazsa Güney Afrika'nın elektrik ağına bozulacağı biliniyor. 1979'da bu şirket,

Güney Afrika'da en hızlı gelişen şirketler arasında üçüncü sırayı almıştı. Ülkedeki otomobillerin yarısının SKF çeliği ile yapıldığı açıklandı. (7)

Güney Afrika'nın bölgedeki ekonomik yayılması

Altın ve kömür madenlerinin verdiği üstünlük ile Güney Afrika, daha bölgedeki İngiliz ve Portekiz egemenliği sırasında ekonomik durumu kendi çıkarına göre ayarlamayı başarmıştı. Portekiz sömürgelerindeki etkenliğinin nedeni, Portekiz'in ekonomik olarak çok zayıf olmasından ileri geliyordu. Kendi madenlerindeki işçi ücretlerini çok düşük tutmakta kararlı olan Güney Afrika - lı beyazlar, çevre ülkelerden göçmen işçiler getirmeye başladılar. Bunun ne çapta gerçekleştiğini, aşağıdaki sayılar gösteriyor:

Ülke	Kalan İşçiler	G. Afrika'ya göçenler
Botswana	62 500	24 800
Lesotho	27 500	99 900
Swaziland	62 200	11 700
Malawi	242 000	29 100
Mozambik	625 000	38 200
Toplam	1 019 600	203 700

(Kaynak: Moçambicanos, No.3, 1981, s.75)

Öte yandan özellikle Zimbabve, Botswana ve Zambia'nın dış ticaretlerinde Güney Afrika limanlarına büyük bağımlılıkları (%75, %72 ve %34), ırkçılarının bu ülkeleri ekonomik olarak etkileri altında tutmalarına neden olmuştur.

Güney Afrika madenciliklerini egemenlikleri altında tutan dev şirketlerin, çevre ülkelerde de kendi açılarından çok yararlı yayılmaları olmuş, bu da hem Güney Afrika'ya yaramış, hem de bu şirketlerin kârlarını arttırmıştır. Angola'nın elmasını, Botswana'nın elması, bakır ve kömürünü, Zambia'nın bakırını, Lesotho'nun elmasını ve Swaziland'

in kömürünü daha önce adlarını andığımız bu şirketler kontrol etmektedir. Ayrıca Zimbabve'de önemli ekonomik yatırımları vardır ve Zambia'nın tarım sektöründe de etkilidirler. Bu ülkelerin dışalımının çok büyük bir miktarını Güney Afrika karşılamaktadır. Gerek ulaşım yollarının işlerliği, gerekse uzak ülkelerden gelen malların daha pahalıya patlaması, bu komşu ülkelerin dış ticaretlerinde Güney Afrika'ya bağımlı hale gelmelerine neden olmuştur. Güney Afrika tarımı giderek verimlileşirken, 1978-80 yıllarında görülen kuraklık, komşu ülkelerin tarımlarını geriletmiştir. Aynı dengesizlik, bugün için de geçerlidir.

İrkçiliğin ekonomik çıkar aracı olarak kullanılmasına değinirken, askeri alım-satımları almadık. Oysa, kapitalist dünyada her şey gibi savaş hazırlığının da bir kâr getiren iş ol-

duğunu gözönüne alarak silah alım-satımının ardında yatan büyük paralara bu bölümde değinebiliriz. Biz, işin stratejik yönüne -ekonomik yönünü asla küçümsemeden/azımsa madan- ağırlık vermeyi uygun gördük.

ASKERİ STRATEJİ VE EMPERYALİZMİN ARACI OLARAK İRKÇILIK

"...Güney Afrika'nın ırk ayırmıcılığına dayanan rejimi, Batı ülkeleri için tüm Afrika kıtasında 'komünizm karşı' güçlü, güven verici ve hiç şaşmayan bekçi köpeği olarak kabul ediliyor. (...) Onlara göre seçenек ırk ayırmıcılığı ile demokrasi arasında değil, ırk ayırmıcılığı ile komünizm arasındadır. Pentagon, Whitehall ve NATO, Güney Afrika'yı bu gözle görüyor. Onlar için ırk ayırmıcılığının temelini sarsmak, 'Batı güçlerinin savunmasını' zayıflatmak demek oluyor. Bu ülkenin stratejik değeri, politik değerlendirme gereği saptanmıştır. İrk ayırmıcılığı, sağlam ve güven verici olarak kabul ediliyor; yasalaştırılmış ve bu yasaların yardımı ile emperyalist yatırımları ve bunu izleyen çıkarları garantileyen bir rejim olarak nitelendiriliyor. Bu rejimin gücü, kara-deniz ve hava güçlerinden değil, her şeyden önce nüfusunun beşte birini 'Avrupalıların' oluşturmasından geliyor. İşgücü alımı ile bu rejim, Zambia'ya dek tüm güney Afrika'yı ve iletişim, ticaret ve yatırım kanallarıyla da hemen tüm Afrika'yı kendi ile bağlantılı tutmaktadır. Rodezya'ya giren ilk gerilla güçlerini püskürttükleri zaman kendilerinin çeşitli 'huzur kaçırıcı' girişimlere hızla karşılık verebilecek güçte oldukları kanıtlandı; ülkenin en kuzeyindeki Limpopo'dan

binlerce kilometre uzaktaki Kongo'ya yapılan emperyalist saldırı sırasında paralı askerler gönderebilecek kaynaklara sahip oldukları görülmüş oldu." (8)

Bu sözler, Güney Afrikalı bilimadamı Hosea Jaffe'nin. Kendisinin vatanında yaşayamayıp sürgüne gitmek zorunda kaldığını tahmin etmek güç olmasa gerek...

Kendilerine sorarsanız askeri harcamalarını, "komşu ülkelere ve Afrikada'ki diğer ülkelere karşı güc dengelerini korumak" şeklinde açıklıyorlar. Öte yandan, zamanımızın en hızlı silahlanmasını gizlemeye gerek duymadan yapmaktan geri kalmıyorlar. Aşağıdaki sayılar bunun kanıtı:

Güney Afrika'nın askeri yatırımları 1961-1981	1961	1974	1981
Yıllık askeri giderler (milyon rand olarak)			
1 rand = 8 Frank	72	707	3000
Toplam asker sayısı	79 000	269 000	515 000

Kaynak: "Southern Africa: The Time to 'Chose'" Londra, 11-13 Mart, 1982.

Güçlü bir Güney Afrika, NATO için büyük önem taşır. NATO'nun 15 ülkesi adlı dergide bu örgütün, salt üye ülkelerin topraklarını korumak için değil, onların dünyanın her yerinde çıkarlarını da gözetmek için çalıştığı belirtiliyor. "NATO ülkeleri, salt Avrupa ve çevresinde değil, çıkarları tehlikeye nerede sokulursa orada varlıklarını sürdürmek için çarpışmaya hazır olmalıdırlar". (9)

Uzun süredir üzerinde çalışmaları yapılan Güney Atlantik Anlaşma Örgütü SATO, batıda Şili, ortada Güney Afrika ve doğuda ABD yanlısı devletlerden biri arasında kurulacak işbirliği ağını içeriyor. Bugüne dek Güney Afrika savunma giderlerinin yarısını NATO ülkelerinin karşıladığı ve bu ülkenin çeşitli Batı ül-

kelerinden aldığı lisanslarla silah ve araç-gereçlerinin %75'ini kendi üretebilecek halde olduğu biliniyor.

Birleşmiş Milletler kararları çiğneniyor

7 Ağustos 1963'de Birleşmiş Milletler genel kurulu, her türlü silah ve cephanenin Güney Afrika'ya satılmasını ve gönderilmesini yasakladı. Aynı yıl 4 Aralık günü de, her çeşit askeri malzemenin de aynı yasak içine alındığı belirtildi. Bazı ülkeler araçlarla, bazıları da alenen ırkçı rejime silah satmayı sürdürdü. Fransa, en baştan bu kararla bağlanmayacağını belli etti: denizaltılar, uçaklar, helikopterler, toplar, tanklar ve benzeri savaş endüstrisi ürünlerini sattı. Ayrıca da 100'ü aşkın lisans vermek suretiyle çeşitli savaş malzemelerinin Güney Afrika'da üretilmesini sağladı. Bunlardan en önemlileri, Mirage III ve F1 jetleri; Alouette ve Super Frelon helikopterleri; Daphne denizaltıları; Creusot tankları; Magic havadan havaya, Exocet de-

nizden denize füzeleri ve Atlantic denizaltı torpidolarıdır. Tanınmış otomobil şirketlerinin Güney Afrika askeri araç-gereçlerinin üretilmesinde büyük rol oynadıkları bir gerçektir. Bunların en başta gelenleri, British Leyland, Chrysler, General Motors, Volkswagen ve Toyota'dır. Imperial Chemical Industries bu ülkenin napalm ve gaz bombalarını, SKF mermi ve zırhlı araçlarını üretiyor; ITT ise polislin iletişim ağını geliştiriyor, ayakta tutuyor. Ordunun elinde 1980 yılında 500'ü aşkın tank (İngiliz Centurion, Amerikan Patton) ve yüzlerce panzer (Fransız Panhard) vardı. (10)

Pretoria rejimi Basra Körfezi denizyolunu korumayı gönüllü olarak üstlenmiştir. Simonstown üssü yakınlarındaki Silverton iletişim merkezinden Güney Afrikalılar, Batı Afrika'dan Güney Kutbuna dek her yerdeki gemi ve uçak hareketlerini NATO'ya bildirmektedirler. ABD'nin Vietnam ve İran'dan kovulmuş olması, Güney Afrika'nın Durban Limanının önemini arttırmıştır. AEG-Telefunken, ITT ve IBM, Güney Afrika'nın elektronik ilerlemesinin temel nedenleridir. Bu arada 70 ABD bankasının, bir tek 1977 yılında tam 1.6 milyar dolar tutarında krediyi salt silahlanma giderlerini karşılamaları için Pretoria'yı yöneticilere verdiklerini unutmamak gerekir. (11)

Bu gidişin önlenmesi için Birleşmiş Milletlerce yapılan girişimlerin sonuçsuz kalmasını, Güney Afrika'daki ırkçı ve ırk ayırmıcı suçları inceleme komisyonu başkanı ve Nobel Barış Ödülü sahibi Sean Macbride şöyle açıklıyor: "Son iki yıldır beş NATO ülkesi -ABD, İngiltere, Fransa, Federal Almanya ve Kanada-Birleşmiş Milletlerin işlevlerine karşı cephe almış durumdadır. (...) Bu beş ülke, Namibia'dan çekilme-

"Sharpsville" insan kıyımı

Güney Afrikalı polis tarafından tutuklanan Afrikalı kadın

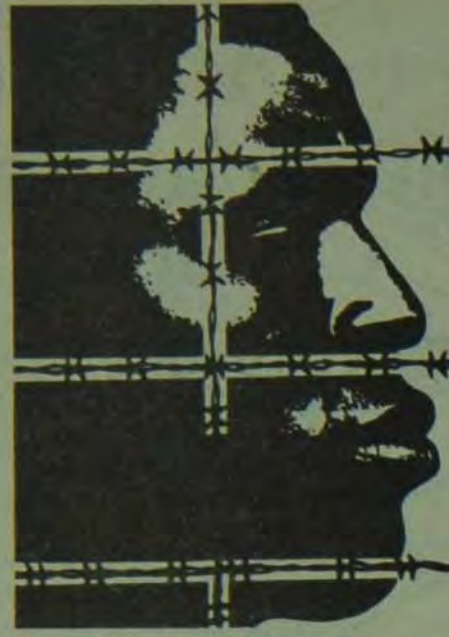
yı kabul etmeyen Güney Afrika'yı açıkça korur durumdadır." (12)

Güney Afrikalı ırkçılar ile "bir çeşit ırkçı" oldukları Birleşmiş Milletlerce kabul edilmiş olan (1975) İsrailli siyonistler, birbirlerine kardeş sevgisi gösterir durumdadırlar. Güney Afrika, İsrail'in silah dışsattımında en önde gelen alıcı durumdadır. Foreign Report'un 2 Kasım 1977 tarihli sayısında, Güney Afrika'nın kuzeydeki benzerine altı adet Reshef tipi savaş gemisi ismarladığı ve bunlardan üçünün derhal teslim edilmiş olduğu açıklandı. Aynı İngiliz dergisi, İsrail'in ayrıca helikopter pistleri ve uzun menzilli füzeler taşıyan yepyeni bir tip gemiyi de bu ülke için yapmakta olduğunu bildirdi. Siyonistler de, Güney Afrika'dan aldıkları napalmırla Filistinlileri bombalamaktadırlar.

NÜKLEER TEHLİKE OLARAK İRKÇILIK

1977 yılında Güney Afrika'nın Kalahari çölünde, atom bombası patlatma hazırlıkları yapıldığı saptandı; 1979'da da Güney Afrika açıklarında böyle bir patlama, Amerikan satelitlerince kaydedildi. Bu konuda genellikle çok sıkı ağızlı olan ırkçılar, bazen açık vermektен çekinmiyorlar. Örneğin, Güney Afrika savunma bakanı yardımcısı H.J.Coetzee, "Savunmamız için son çare nükleer silah kullanmak ise, bunu yapmamak buda lalık olur," demiştir. (13) Aynı şekilde, Milliyetçi Parti'nin kongresinde konuşan maliye bakanı Owen Horwood, "Güney Afrika'nın nükleer potansiyelini barışçı olmayan amaçlarla kullanma hakkı vardır!" şeklinde konuşmuştur. (14) Eski başbakan Vorster de sık sık ülkenin uran işleyebildiğini ve nükleer silah kullanmama anlaşmasına imza atmamış olduğunu söyler dururdu.

Bu adamlara bu güç nereden geliyor? Yanıt ortada: Yine Batı'dan!.. İşin başlangıcı daha 1950'yi yıllara dayanıyor. Çeşitli batı ülkelerinde eğitim gören Güney Afrikalı uzmanlar, bilgilerini memleketlerine getiriyorlardı. Bunlardan çoğu, ABD'nin Oak Ridge nükleer çalışmalar merkezinde eğitim gördü. Pretoria yakınlarındaki Pelindaba Atom Merkezi, burada çizilen plânlara göre kuruldu. 1975 yılında uranı ucuz bir yöntemle işleyebildiklerini açıkladılar. 1976 yılında ise Güney Afrika Atom Enerjisi Komisyonu başkanı Dr Roux, "ABD ve bazı Batı ülkelerinin" katkıları ile çalışmalarının en üst düzeye gelmiş olduğunu açıkladı. Gerçekten aynı yıl Güney Afrika ile Fransa arasında, Cape Province yakınlarında Keberg enerji mer-

kezinin kurulması anlaşması imzalandı; bunun sonucu olarak Güney Afrika, Fransa'dan 900 megawatt gücünde iki atom reaktörü satın aldı. Enerji merkezinde salt elektrik enerjisi üretilmeyecek, askeri amaçlarla kullanılabilecek olan plutonium da edinilecek.

Kamuoyu, sık sık İsrail - Güney Afrika nükleer çalışmaları ve işbirliği haberleri ile endişelenmektedir. Artık gizliliği kalmadığı için açıklanan bir CIA-raporunda İsrail'in daha 1974'de atom bombasına sahip olduğu bildiriliyor ve Güney Afrika ile ortak çalışmalarının bu gerçeğimi ışığında yapıldığına yer veriliyor.

Federal Almanya'nın iki yanı resmi şirketi, Cape Town civarında 1982 ve 1983 yıllarında iki ayrı nükleer enerji merkezini tamamlamış olacaktı. Şu satırların yazıldığı sırada elimizde sonuç hakkında bilgi olmadığı için üzgünüz. Girişimde büyük bir Fransız konsorsyumu da pay sahibidir. İşlenmiş uran ise ABD'den gelmektedir. Bu çalışma, çıkar söz konusu olduğu zaman belirli demokratik ve "özgür" ülkelerin nasıl dünya barışını gözardı ettiklerinin bir başka örneğidir.

Bunun en son örneğini, Uluslararası Atom Enerjisi Organı IAEA'nın 28 Eylül 1984 günü aldığı "Güney Afrika'nın tüm nükleer santrallerini uluslararası komisyonun kontrolüne açması, yoksa örgütten atılacağı" yolundaki kararına başta ABD olmak üzere Batılı on ülkenin karşı çıkması oluşturuyor. 57 ülkenin olumlu oy kullandığı toplantıda ayrıca İsrail'in, "başka ülkelerin nükleer santrallerine hücum etme plânlarından vazgeçmesi" istendi.

SONUÇ

İrkçılık, ekonomik ve politik strateji gereği yaşayabilen ve gücünü koruyan bir ideolojidir. Eğer dış destek

olmasaydı, bugün Güney Afrika Cumhuriyeti, ırkçılığın yönetim şekli olarak bulunduğu ülke durumunda olmayacaktı. Dünya demokratik güçlerinin, bu bilgilerin ışığında, düşmanı birkaç dar kafalı ırkçı kişi olarak değil, belirli bir politikanın ardında yatan dev güçler olarak görmeleri gerekiyor. Öte yandan giderek büyüyen nükleer tehlike, ırkçılığın da, faşizmin de nerede olursa olsun ortadan kaldırılması gerekliliğinin günümüze yansımalarıdır. En küçük seminerden, büyük kitle toplantılarına dek her ortamda ve her olanakta; bir yandan demokrasi ve özgür düşünce söylevleri veren, öte yandan bankaları, çok uluslu şirketleri, monopolleri, silahları ve polisleri ile ırkçılık gibi dünya barışını son derece yakından etkileyen bir ideolojiyi destekleyen ikiyüzlü yöneticileri günışığına çıkarmak ve kınamak gerekmektedir. Yaşadığımız tek bir dünya olduğu için, onun varlığı hangi köşesinden tehdit ediliyor olursa olsun, her ülke o köşeye en yakın ülke durumundadır. Ve bomba kimin tepesinde patlamak üzereyse, bizim de tepemizde patlayacak demektir. Tehlike hiç bir ülkeden ve hiç bir halktan uzakta değildir; bizden de öyle.

- 1 Jaffe, Hosea; Revolten mot rasismen, Stockholm 1970, s.39
- 2 Business Week, No:2459, 22.10.1976, s.24
- 3 Jaffe, H., s.41
- 4 International Affairs, Nisan 1978, s.48
- 5 International Affairs, Temmuz 1979, s.67
- 6 Befrielsekampen i Afrika, Stockholm 1980, s.278
- 7 A.g.e. s.276
- 8 Jaffe, H., s. 24-25
- 9 Ahlsen, Bengt: Sydafrika, Namibia, Rhodesia, Stockholm 1973, s.119
- 10 Befrielsekampen i Afrika, s.248
- 11 International Affairs, Temmuz 1979, s.68
- 12 New Times, No:8, 1981, s.12
- 13 Befrielsekampen i Afrika, s.249
- 14 New Times, No:37, 1977, s.13

SERGI KİTABEVİ

- İlk, orta, yüksek öğrenim ders kitapları
- Bilimsel - sanatsal yayımlar
- Süreli yayımlar
- Kırtasiye gereçleri

HİZMETİNİZDE

Adres: Birinci Beyler Sokak.
Uğur Pasajı 10/B
Tel: 13 72 22 - İZMİR

1984'ün ikinci yarısında, Güney Afrika'daki apartheid rejimine karşı başlatılan kitle eylemleri, giderek görülmemiş bir yoğunluğa ulaştı. Söz konusu eylemler, şimdiye dek görülmemiş bir derecede kitlelerin hoşnutsuzluğunu yansıtmakta.

Pretoria yöneticileri, Güney Afrika'daki ulusal kurtuluş hareketini bölmek amacı ile, "anayasal reform"ları gündeme getirdiklerinde, beklemedikleri güçlü bir protesto dalgası tüm ülkeyi sardı. Bu "reform"ların diğer bir amacı da, son zamanlarda artan uluslararası baskının hafifletilmesi ve uluslararası yalnızlığın giderilmesi için, ülkedeki düzenin "liberalleştirilmesi"ne ancak bir avuç "iyi niyetli"den başka inanan çıkmayınca, ırkçıların girişimi boşa çıkmış oldu. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 39. toplantısı da bu "anayasal reform"ları mahkum eden bir karar aldı.

2 Kasım 1983'te yalnızca beyazların katıldığı referandum sonucu onaylanan yeni anayasa ile, G.Afrika'daki "renkli"lere ve Hint'lilere temsilcilerini seçme hakkı "bahşedildi". Oysa, Hint'lilerin yüzde 83'ü "renkli"lerin yüzde 80'den fazlası, kendilerini "bahşedilen" bu hakka layık görmemişlerdi. Sanırım, bu da gösteriyor ki, henüz "aşağı ırklar", demokrasiye hazır değil!

İşin kötüsü, artık çok daha fazla Güney Afrika'lı, apartheid rejiminin yalnızca ve yalnızca mücadele ile altedilebileceğine inanmaya başladı. Güney Afrika Ulusal Kongresi (ANC), giderek ulusal direniş hareketinin ulusal ve uluslararası düzeyde prestijinin arttığını, dolayısı ile hareketin etkinliğinin yaygınlaştığını belirtti. Apartheid rejimine karşı, Güney Afrika'nın özgürlüğü için, çeşitli örgütlenmeler giderek daha çok birlikte olurken, beyazlar arasında da demokratik tepkiler yoğunlaşmakta. Ve bu ortamda, Güney Afrika'daki anti-apartheid özgürlük mücadelesinin geldiği aşama yeni bir kitle örgütü yarattı: Birleşik Demokratik Cephe (U.D.F.). 1983'ten bu yana şekillenmeye başlayan bu yapı, ulusal düzeyde müca-

Güney Afrika'da Mücadelenin Geldiği Yeni Aşama

A.Tufan Aydın

dele veren tüm örgütlerin üzerlerine düşen sorumluluğun bilincine vararak bir araya gelmelerinden doğan koordine bir kitle örgütüdür. Ancak asıl önemi, 1960'da yasaklanan ANC'den bu yana G.Afrika'da kurulan ilk "yasal-demokratik" örgüt olmasındandır.

Birleşik Demokratik Cephe üyesi olmanın temel koşulu, "antiırkçı mücadeleye sarsılmaz inanç ve G.Afrika'da bölünmez bir devlet kurmak" olarak belirlenmiştir. Yapısal olarak, beş ayrı bölgede faaliyette bulunan, "desantralize" bir federasyon biçimindedir. Birleşik Demokratik Cephe'nin gelişmesi, yönetimi telaşlandırmış, G.Afrika polisini Cephe'yi kitlelerden tecrit edebilmek ve böylece yasal statüden yoksun bırakabilmek için, çeşitli oyunlara girişmek zorunda bırakmıştır.

G.Afrika politik ortamındaki bir diğer önemli olgu, birkaç yıl önce yasaklanmış olan Afrika'lıların sendikaları-

nın üye sayılarının ve etkinliklerinin giderek artmasıdır. İrkçı politikanın yanı sıra, ülkedeki sosyal çelişkileri daha da şiddetlendiren deniz aşırı ve yerel tekellerin baskılarını hissetmeleri nedeniyle, Afrika'lıların böyle bir tavır göstermeleri çok doğaldır. Çünkü, G.Afrika'da işverenler için "süper-karlı işyerlerinde, Afrikalılar günde en az 12-14 saat çalışmaktadır ve işsiz sayısı 3 milyona ulaşmıştır. Afrika'lı işçilerin sendikal mücadelelerinin etkinlik kazanması ve kolektif eylemlerin organize bir şekilde yapılabilmesi, işçilerde ve halkta, ırkçı engellerin ortadan kaldırılabilmesi düşüncesini yaratmıştır. Bu da söz konusu sendikaların giderek politikleşmesini doğurmuştur. Son zamanlara dek kendilerini ekonomik taleplerle sınırlarken, bugün apartheid rejiminin yıkılmasına varan politik talepler önde gelmektedir.

Ülkedeki mücadeleyi böyle bir düzeye "sıçratan" en önemli olaylardan biri, ekonomik ve politik taleplerin

birlikte yapıldığı, ülkenin sanayi bölgelerinde geçen Kasım ayındaki iki günlük grevdir. Grev, işçilerin yanı sıra, ülkedeki ırkçı eğitim sisteminin protesto eden 250 bin orta ve yüksek öğretim öğrencisinin katılması, olayın boyutlarını daha da büyüttü. L'Humanite, söz konusu eylemlerin, apartheid rejimine karşı, Birleşik Demokratik Cephe öncülüğünde verilen ve politik taleplerin öncelikli olduğu ilk büyük mücadele olduğunu belirtmişti. Hatta G.Afrika Ticaret İşverenleri Birliği Sekreteri, Vinsent Brett bile, grevde işçilerin önemli rolleri olduğunu teslim etmek zorunda kaldı. Grev katılma oranları, "Vaal triangle" bölgesinde yüzde 90, ülkenin doğusunda yüzde 60, Johannesburg kent merkezinde yüzde 50 dolayında idi.

Ancak, G.Afrika yönetimi, grevi insafsızca bastırdı. Onlarca insan öldürüldü, yürürcesi yaralandı. Polisin kentlerde başlattığı, "asayiş" operasyonları ülkede geniş tepkiler getirdi. Yönetimin silah kullanması, olayı bir kitle kıyımına dönüştürdü, dolayısı ile kitlelerin yönetimle daha geniş bir şekilde karşı karşıya gelmelerine yol açtı. Birleşik Demokratik Cephe, ülkede ordunun nüfuzunun artması ve rejimin askerileşmesinin, bu sonucu yaratmasına şaşırarak gerektiğini belirtti.

G.Afrika'daki son gelişmelerin, özellikle de Birleşik Demokratik Cephe'nin kuruluşunun ve gelişmesinin gösterdiği en önemli sonuç, kendisi "gayrimeşru" olan bir yönetimin, "gayrimeşru" ilan ettiği eylemlerin, kitleleşme karşısında kendiliğinden "meşruiyet" kazanabilmesinin mümkün olmasıdır. Ve en baskıcı rejimlerde bile, "kitleleşme"nin yasal çalışma için büyük olanaklar sağlayabileceğinin mümkün olmasıdır. Bugün G.Afrika'daki mücadeleye, gençler ve öğrencilerin de büyük desteğini alan çalışan sınıflar ve geniş halk kitleleri damgalarını vurmuşlardır. G.Afrika'da görülmüştür ki, hiç bir "reform" ve manevra, tarihsel olarak ırkçı rejimin yenilgisini engellemeyecektir... □

Güney Afrika'da Kitle İletişimi

Mahmut Tali Öngören

Güney Afrika'da çoğunluğu oluşturan Kara Afrikalılar için çok önemli bir yıldönümü geçen yıl bu ülkedeki beyaz azınlık tarafından geçirildi. 3 Kasım 1884 günü "Kara Düşünce" adlı bir gazete çıkmaya başlamıştı. "Imve Zabantsundu" (Kara Düşünce) yerli Afrika dilinde çıkan ilk gazeteydi. Gazetenin 100. yıldönümünün üzerinde hemen hemen hiç durulmaması, bir yanda Güney Afrika'daki basın özgürlüğünün içler acısı durumunu gözler önüne sermesi, öte yanda da ezilen Kara Afrikalı çoğunluğun kitle iletişiminden ne denli az yararlanabildiğini bir kez daha belirtmesi bakımlarından önemliydi.

Basın Şubat 1984'te Güney Afrika resmi çevrelerince açıklanan sayılara göre bu ülkede 22 günlük gazete yayınlanmaktadır. Bunlardan 15'i İngilizce ve 6'sı da Afrikaans dilindedir. (Afrikaans, 1652 yılından sonra ve 1806 yılındaki İngiliz salgınından önce Güney Afrika'ya yerleşen Hollandalı, Alman ve Fransız sömürgecilerin kullanmaya başladığı bir dilin adıdır. Bu dilin temelini Hollandalıların konuştuğu dil oluşturur.) Güney Afrika ülkesinde herhangi bir Afrika dilinde çıkan bir günlük gazete bile rastlamak mümkün değil...

Ayrıca her pazar günü Güney Afrika'da 20 haftalık dergi de var. Ama bunlardan 14'ü İngilizce ve 6'sı da yine Afrikaans dilinde. Güney Afrika'da onbeş günde bir çıkan salt iki dergi Afrika dillerinde yayınlanıyor.

En çok basılan gazeteleri İngilizce olanlar oluşturuyor. Günde yaklaşık 950.000 gazete dağıtılmaktadır. Afrikaans dilindeki gazetelerin günlük dağıtımı ise 190.000'ni geçmez. Güney Afrika'da geçen yıl gerçekleştirilen anketlerden, Beyazlar arasındaki yetişkinlerden yüzde 63'ünün günlük gazete satın aldığı ortaya koydu. Güney Afrika'daki Kara Afrikalıların ise ancak yüzde 13.8'i günlük gazete satın alabiliyor.

Kara Afrikalıların çok az sayıda gazete okumalarının çeşitli nedenleri var. Örneğin okuma yazma oranının

çok düşük oluşu, bu durumun ırkçı yönetim tarafından özellikle düzeltilmemesi, Güney Afrikalı gazetelerin Kara Afrikalılara karşı tutumları ve gazete edersinin Kara Afrikalıların gelirine göre giderek yükselişi... Afrikaans dilinde çıkan yazılı basını okuyanların tümünün de beyazlar olduğunu ayrıca belirtmek gerekiyor.

Her iki resmi dilde basılan haftalık dergilerin satışı ise günlük gazetelere kıyasla daha yüksek. Pazar günleri yaklaşık 1 milyon 230.000 İngilizce ve 525.000 Afrikaans dilinde dergi satılıyor.

İşin daha önemli bir yanı da, Güney Afrika basınının tümünden Beyazlarca yönetilmesidir. Bu nedenle de tüm gazeteler ve dergiler salt Beyazların düşüncelerini ve görüşlerini yansıtır. Hatta Kara Afrika okuyucu kitlesine yönelen yazılı basın da Beyazların elindedir. (Natal'da basılan iki haftalık derginin ve Cape Town'da basılan bir dinsel gazetenin dışında...) Gazeteleri ve dergileri ellerinde tutan Beyazlar ise güçlü birer tekel kurmuş durumdadır. Gözlemcilere göre, Güney Afrika'daki gibi kapitalizmin sözcülüğünü yapan bir başka basına dünyada rastlamak çok zordur.

Güney Afrika'daki en güçlü basın tekel, Argus Group adını taşıyor. Argus Group'un 14 yazılı basın organı var. Bunlardan 7'si günlük gazetedir. Argus Group aynı zamanda da 37 şirketin sahibidir. Ülkemizdeki kimi iş çevrelerinin bir sürü şirkete ve bir de gazete ya da gazetelere sahip olduğu anımsanırsa, Güney Afrika'daki durumu hiç yadırgamamak gerekir. Argus Group, Güney Afrika'nın her kentinde en az bir gazete çıkarmayı başarmıştır.

Madencilikle ilgili şirketler CNA diye tanınan Güney Afrika'nın önemli haber ajansının hisselerine sahip bulunuyorlar. Tam adı Central News Agency olan CNA, aynı zamanda da Güney Afrika Basın Derneği'nin denetimini elinde tutmakta ve ülkenin başlıca gazete dağıtım işini de yürütmektedir.

Argus Group'tan sonra, 5 gazetenin sahibi olan African Associated

Newspapers Ltd. (SAAN) adlı şirket ikinci basın tekelini oluşturmaktadır. Gerçekten, Argus Group ile SAAN arasında sıkı bir işbirliği olduğu gözlemler tarafından belirtiliyor. SAAN'ın yönetim kurulunda Argus Group'un üç yöneticisi var.

Afrikaans dilindeki günlük gazeteleri de Nasionale Pers Beperk ve Pers-Korporasie adlı iki dev şirket aralarında eşit bir anlayışla bölüşmüş durumdadır. Başlangıçta bu gazetelerin Güney Afrika'daki küçük burjuvazinin alçakgönüllü tasarrufu ile yayına geçmesine karşın, iş şimdi büyümüş ve geniş bir tecimsel çevre oluşturmıştır. Afrikaans dilinde çıkan gazetelerin tümü eskiden beri iktidardaki Milliyetçi Parti ile ilişki içindedir. Bu gazetelerin kimi yöneticileri hükümette bakan olarak da görev yapmıştı.

Güney Afrika'da İngilizce çıkan gazetelerin aksine Afrikaans dilindeki gazeteler "Haberleri yansız bir tutumla yansıtmıyoruz" gibi bir aldatmacaya başvurmayla kalkmazlar. Hepsi açıkça yanlı davranmaktadır.

RADYO

1977 yılına dek Güney Afrika'da radyo-TV alanında devlet tekelini vardı. Güney Afrika Yayın Kurumu, radyo ve TV yayıncılığını tek başına götürüyordu. Ama 1977 yılında iki özel radyo istasyonunun kurulmasına izin verildi. Bu özel radyoları basın tekelini kurmuştu.

Güney Afrika Yayın Kurumu iki resmi dilde yayın yapıyor: İngilizce ve Afrikaans dilinde... Ayrıca, yurt içi yayınlarında 7 Afrika diline de yer verilmektedir. Aynı yayın kurumu yurt dışına ise İngilizce, Fransızca, Almanca, Portekizce ve ayrıca Swahili, Tsonga, Bemba, Ndebele, Shona ve Lozi dillerinde de izlenec yayımlıyor.

Güney Afrika Yayın Kurumu'nun yönetim kuruluna seçilebilmek için siyasal çevrelere yakın olmak gerektiği artık Güney Afrika'da açıkça biliniyor: Çünkü radyo-TV yayınlarında hiç çekinmeden iktidardaki Milliyetçi Parti'den yana görüşlere yer verilmektedir.

Anketlerden anlaşıldığına göre Beyazların yüzde 97'si radyo dinleyebilmektedir. Radyodan yararlanabilen azınlıkların oranı ise şöyle: Kızılderililerin yüzde 87'si, Asyalıların yüzde 89'u ve Kara Afrikalıların yüzde 65'i...

TELEVİZYON

TV, Güney Afrika'da aşağı yukarı on yıl önce başladı. Beyazların çoğunluğu TV izleyebiliyorlar. Kara Afrikalıların ise ancak yüzde 40'ı televizyondan yararlanabiliyor. Nedenler şöyle: Yoksulluk, Kara Afrikalıla-

Johannesburg'dan 50 km. uzaklıktaki Ebokeng adlı siyahların oturduğu kasabaya Güney Afrika ordusunun ve polisinin düzenlediği baskın.

rın oturduğu bölgede elektrik yokluğu, yayınların içeriğinin Kara Afrikalılara göre düzenlenmemesi...

Güney Afrika televizyonu yayınlarının üçte ikisini yerli yapımlar oluşturur. Bu yapımlar bir gün İngilizce, öbür gün de Afrikaans dilinde yayımlanmaktadır. İkinci TV kanalı ise tümünden Afrika dillerinde yayın yapar. Bu kanalda salt yerli yapımlara yer verilir. Devlet sansürü ve TV yönetiminin dar görüşü yayınların ilgi çekici bir düzeye gelmesini başlangıçtan beri engellemiştir. Bu nedenle, Bophutatswana'daki kukla hükümet kendi TV yayınlarına başlamaya karar verince, binlerce kişi antenlerini o yana çevirmişti.

GENEL DURUM

Güney Afrika gazetelerinde çoğunlukla Beyaz gazeteciler çalışıyor. Sonuçta da ülkeyi ilgilendiren her konuda Beyazların görüşleri gazetelerde yer almaktadır. Oysa Beyazlar Güney Afrika nüfusunun salt yüzde 17'sini içermektedir. Ülkede Beyazlar ile Kara Afrikalıların arasındaki çatışmalar, Güney Afrika basınında sürekli olarak Beyazlardan yana bir anlayışla yansıtılır ve yorumlanır.

Güney Afrika'daki reklam harcamalarının yüzde 38'i basına gitmektedir. Radyo ise bunun ancak yüzde 12'sini çeker. Reklam yayımlamayı yeni kabul eden televizyonun, sonunda en büyük dilimi alacağı şimdiden anlaşılmıştır.

Güney Afrika'daki ırkçı rejim basından ve radyo ile televizyondan yararlanmak için her yola başvurmadan çekinmez. Haberlerin, yorumların salt Beyazlardan yana olması değil, aynı zamanda da ırkçı rejimi kollama-

sı gözetilmektedir. Bu nedenle de Güney Afrika basınının kendi içinde bile özgür bir örgüt kurması ve demokratik anlayışla çalışması mümkün değildir.

1964 yılından beri de basının polise işbirliği yapması sağlanmıştır. Eğer basın kendi olanaklarıyla devlet güvenliğine zarar verici bir olay hakkında bilgi edinmişse, bu konuda polise bilgi vermek zorundadır. Ayrıca, polis devlet güvenliği ile ilgili bilgileri kullanması ya da kullanmaması için basına yol gösterebilir. Dahası da var. Eğer herhangi bir gazete adını vermeden bir güvenlik görevlisinin demecini yayınlarsa, istek üzerine bu görevlinin kimliği polise bildirilir.

Öte yandan, CNA haber ajansı da ırkçı rejim alayhtarı herhangi bir

haber ya da makalenin kopyasını arşivlerinde saklamamakla yükümlüdür. CNA bu görevini o denli büyük bir dikkatle yerine getirmektedir ki, ırkçı rejim aleyhinde yabancı basında çıkan haberler ve makaleler bu gibi gazeteler Güney Afrika'ya geldiğinde CNA görevlileri tarafından kesilmektedir.

Tüm bu önlemlere ve çabalara karşın Güney Afrika'daki ırkçı rejim basın ve radyo-TV üzerindeki baskısını giderek arttırıyor. Ama işin tuhaf olan yanı, gerek basında ve gerek radyo-TV yönetiminde bu devlet baskısına karşı bir direnişin bulunmamasına karşın, ırkçı rejimin kitle iletişim araçlarını ağır bir denetim altında tutmakta dayatmasıdır. Demek ki, bu devletin yine de korktuğu bir şey var.

Mehmet Mümtaz Tuzcu

YALAN YAZIN YELLERİ

İsteme Adresi: Gündem Yayınları P.K. 83 Basmane İZMİR

Dünyayı Bekleyen Tehlike

Kaya Umut

Bir yanda bilim adamları uzayın silahlandırılmasıyla insanlığı bekleyen tehlikeye işaret ederken, diğer yanda da ABD'deki uzayın silahlandırılması karşıtları dikkatleri aynı tehlikeye çekebilmek için kamuoyu oluşturma çalışmalarına hız veriyorlar. Bu çalışmalar Beyaz Saray'ın Reagan'ın denetimindeki basın ve yayın organlarının tüm engelleme uğraşlarına rağmen sürüyor.

Washington'daki "Uzayın Güvenliği ve Barışsal Amaçlarla Birlikte Çalışma Enstitüsü" yetkililerinden, aynı zamanda roket ve uzay tekniği uzmanı Amerikalı Bayan Carol S. Rosin, Belçika'nın Brüksel şehrinde yapılan uluslararası basın toplantısında gazetecilerin konu ile ilgili sorularına şu yanıtları veriyor:

□ Reagan ABD Kongresine uzay roket sistemini anlatırken bunun "Manevi bir görev" olduğunu, uluslararası güvenliği sağlamlaştıracığını ve saldırı silahlarının yapımını gereksiz kılacağını söyledi. Bu konu da görüşünüz nedir?

□ Kesinlikle söyleyebilirim ki, ABD uzay programı bunun tam aksine ulaşacaktır. Uluslararası durum gerginleşecek, silahlanma yarışı hızlanacaktır. Gerçek "Manevi görev" uzayı her türlü silahlanmadan uzak tutmakla yerine getirilir.

□ Yıldızlar savaşı silahlarının dünya politik durumuna etkisi nasıl olur?

□ Uzay silahları bir ülkenin uzaydaki gözü, kulağı, elidir. Buna karşın, karşı taraf da boş durmayacak, bunlardan korunacak yeni silah tekniği araştıracaktır. İşte dünyamızı bekleyen birinci tehlike budur. İkincisi, uzay silahlarının dört-dörtlük, mükemmel olduğunu kimse iddia ede-

mez. Meydana gelecek teknik hatalar, karşı tarafça saldırı biçiminde anlaşılabilir. Böylece, sonucunu insanlığın hesaplaması imkansız felaket doğabilir.

□ Bilindiği gibi önlemin karşılığı "Karşı önlemdir". ABD basınının bildirdiğine göre, ABD silahlı kuvvetlerinin gücünün yüzde 70'i uzay satelit sistemine bağlı. ABD'nin kendi oturduğu dah kesmesi anlamına gelmez mi?

□ Amerikan kamuoyu uzayın silahlandırılması konusunda endişe duymaktadır. Ayrıca, önce de söylediğim gibi, teknik de yanlıdır. Örneğin, teknik bir aksaklık sonucu yanlış bir alarm verildiğini, atom silahlarının harekete geçtiğini düşünün. Yanlış bir alarmı, doğru bir alarmdan ayırmak için zaman gereklidir. Böyle bir araştırmanın yapılabilmesi için de ABD uzmanlarının 6 dakikaya gerek vardır. Uzay Laser ışınları silahları bu zaman içerisinde çoktan harekete geçmiştir. Bu nedenlerle, günümüzde bir ülkenin, diğer bir ülkeye askersel üstünlük sağlaması düşünceleri, belirli bir silaha sahip olan ülkenin, bu silahla karşısındakine istediği koşulları dikte ettirebileceği düşünceleri hayalciliklerdir. Buna hiç bir ülke izin vermez. Ayrıca belirtiyim ki, ülkeler böyle bir gelişmeyi önleyecek güçtedir de. Başka bir ülkeye karşı yeryüzü ve uzayda üstünlük sağlamayı düşünmek bile provakatörce ve gerçekleşmeyecek bir düşüncedir. Tarih, yaşam bunu çok ke-re belgelemiştir.

□ ABD-Sovyet SALT 2 anlaşmasına kanatlı roketlerin de alınması önerildiğinde, ABD buna karşı çıkmış, tekniği sayesinde bu alanda üstünlük sağlayacağını hesaplamıştı. Bunun ardından Sovyetlerde uzun menzilli kıtalararası kanatlı roketleri yapıverdi. ABD hemen sonra hava ve deniz kuvvetlerini aynı roket sistemiyle donatmaya başladı. Bu bile silahlanma yarışına örnek değil midir?

□ Üstünlük sağlama tehlikeli bir ha-

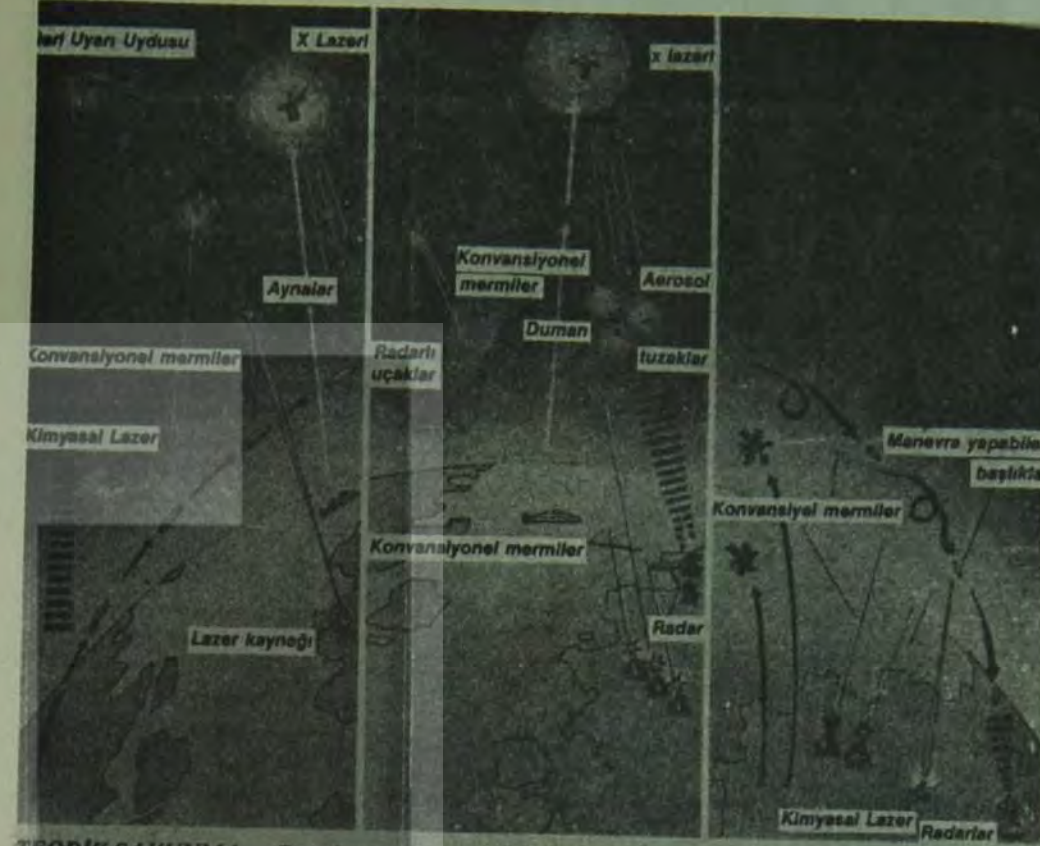
yalcılıktır. Bu tür düşünceler silahlanma yarışını körükler. Uzayın silahlandırılması planları da buna dahildir. Bu planın savunucuları, "Uzay silahları kanalıyla Balistik saldırı roketleri ateşlendikten hemen sonra, daha yoldayken imha edilebilir. Böylece nükleer atom savaşı başlamadan önlenir. Durum böyle olunca da, nükleer saldırı silahları yarışı da gereksizleşeceği için durdurulabilir. Çünkü uzay silahları duvarını aşmanın olanağı olmadığı görülecektir" diyorlar.

Bu görüş cazip olmasına rağmen yanıltıcıdır. Dünyamızdaki bütün uzmanların ezici bir çoğunluğu, uzay duvarının kesin olarak aşılabileceğinin günümüzde olanaklı olduğu ve gelecekte de aşılabileceğinin önlenemeyeceği konusunda bilimsel olarak görüş birliği içerisinde. Böyle aşılamayacak bir uzay duvarı kurmanın ne günümüzde, ne de gelecekte bilimsel olanağı yoktur. Atom yüklü nükleer roketlerin en azından (En azından diyorum) yüzde 10'u bu duvarı aşacaktır.

Dünyamızda mevcut dev silah yığını gözönüne alındığında yüzde 10'luk bu rakam bile tüm insanlığı bir kaç kez yoketmeye yeterlidir. "Ne kadar çok silah olursa, hedefine ulaşacak silah oranı o derece fazladır" sözü mantıki değil de nedir? Dahası var: Bunun sonucu olarak da, uzay korunma silahları sistemi kalite ve sayı açısından genişletilecektir. Daha dahası var: Balistik roketler daha yoldayken Laser ışınları silahlarıyla yok edileceğinden, yok edilmesi imkansız daha modern stratejik bomba, denizaltı, Cruise Missile gibi sistemlerin yapımı körüklenecektir. Ve bütün bunlara karşı "Korunma" silahlarının yapılacağını da düşünürsek, daireyi kendi ekseninde çevirme olayı, dünyamızın felaketine kadar sürdürülecektir.

□ Gelişmeler gösteriyor ki, ABD yönetimi "Yıldızlar Savaşı" programından vazgeçmeyecek. Sizin görüşünüz nedir?

□ ABD'nin uzayın silahlandırılması programı, 5 yılda gerçekleştirilmesi öngörülen gizli "ABD Korunma Direktifi Planı" ile bağlandı. Bu yol kararlı bir biçimde izleniyor. Bunun için de "Uzay Komandosu" kuruldu. Bu iş için korkunç paralar ayrıldı, araştırmalar geliştirildi. ABD yönetiminin dilinden düşürmediği "Barış" sözüne gelince: Bu konuda şimdiye kadar inandırıcı hiç bir uygulama yapılmadı. Söylenenler sadece kamuoyunu yatıştırmak içindir. Özünde, silahlanma gelişmeleri Amerikan halkını ürkütüyor, endişelendiriyor. ABD yönetiminin izlediği politikadan endişe duyan yüksek rütbeli bir subay bana, üzerin-

TEORİK SAVUNMA — Resmi adıyla Stratejik Savunma İnisiyatifi-SDI, gayri resmi adıyla Yıldız Savaşları projesinde "savunma" üç aşamalı. Birinci aşamada hedefe fırlatılan füze, gideceği yer, sürat, yörüngesi vb. belirleniyor. İkinci aşamada, füzenin hangi anda nerede olacağı hesaplanıyor, yerden gönderilen lazer ışınları uzayda yerleştirilecek bir ayna yardımıyla füzenin üzerine yönlendiriliyor. Füze bundan da kurtulursa, öteki araçlar yardımıyla füzenin fırlattığı nükleer savaş başlıklarını yakalamaya çalışıyor. Teorik olarak füzenin bu üç aşamalı "savunma"dan kurtulması "mümkün değil."

de "Gizli" damgası taşıyan, ABD Cumhurbaşkanı ve çevresine yakınlığı ile tanınan "Heritage Foundation" örgütüne hazırlanan bir doküman verdi. Doküman, anti-savaş güçlerine karşı, yeni silahlanma taraftarlarının nasıl örgütleneceğini içeriyor. Hedef ise, barış maskesi altında ABD'nin uzay programını ayakta tutabilmek. Politik ve duygusal açıdan iyi süslenmiş böyle bir paket, silahlanma konusunda halkı ikna edici olabilir.

□ Bu durum, ABD üst düzey politikacılarının kendi konumlarını güçlendirmek için aldatmaca yöntemlere başvurduğunu göstermiyor mu?

□ Kendi suçunu, başkalarının günahına işaret ederek örtme uğraşları yeni bir metod değildir. Beyaz Saray, bu konuda varolan uğraşları hiçe sayacak "Yıldızlar Savaşı" silahlarının geliştirilmesine başladığından beri, anlaşmaların karşı tarafça çiğnendiğini yılmaya çalışıyor. Bunun nedeni açıktır: Bu maske altında kendi yaptıklarını kamuoyunda önceden haklı çıkarmak.

Buna paralel olarak Washington kamuoyunu, Reagan'ın uzay planlarının

gerçekleştirilmesinin yararı ve gerekli olduğunu inandırabilmek için yoğun bir "Beyin yıkama" işlemine girişmiştir. Bu işlem için birçok basın, radyo ve televizyon kuruluşu harekete geçirilmiştir. Örneğin, şu anda ilköğül çocuklarına, uzayın silahlandırılmasının kendilerini nükleer bir savaştan nasıl koruyacağını "İnandırarak" bir Video film kaseti hazırlanmaktadır.

1984'de Washington'da 1000 kadar firma sahibi ve endüstri uzmanının katıldığı gizli bir toplantı yapıldı. Hükümet ve Pentagon sözcüleri bu toplantıya katılanlara uzay silahlarından kazanılacak milyarları anlatmış, fakat üretim için siparişlerin verilmesinden önce ABD Kongresi delegelerinin, Reagan'ın isteği olan silahlanma harcamalarına karşı çıkmamaları konusuna, firma sahiplerince razı edilmesinin gerektiği bildirilmiştir.

□ Silahlanma işyerleri açar mı?

□ Benim branşım olan havacılık ve uzay endüstrisinden örnekler vereyim: Bu branşta bugün bomba ve roket üretilen, yarın insanlığın yararına olan bir çok dalda üretime başlayabilir. Böylece yüzlerce milyar dolar para yararlı işler için kullanılmak üzere aç-

ğa çıkar. Geçenlerde meslektaşım ve "Satellite Corporation" şirketi başkan yardımcısı C. Sheffield ile ortaklaşa çıkardığımız "Uzay Yolu" adlı kitabımda, uzayın endüstri ve çalışanlar açısından barışsal amaçlar için kullanılmasının örneklerini verdik.

□ Uzayın silahlandırılmasından tasarruf edilen paralar hangi alanlarda, hangi işler için kullanılabilir?

□ Bir çok alanlarda. Fakat yıldızlar savaşı düşünceleri gündemde kaldığı sürece bu parayı tasarruf edemeyecek, açığa çıkaramayacağız. ABD ve Sovyet Satelitlerinin uzayda birleştirilip, uzay araştırmacılığının ucuzlatılması ve insanlığın yararına olacak amaçlar için kullanılması olanaklıdır. Uluslararası uzay araştırmacılığı gerçekleştirilebilir, buralarda çeşitli ülkelerden uzmanlar çalıştırılabilir. Geniş tabanlı çalışma ağı, insanlığın yararına olan bir çok dalda kullanılabilir. Hep birlikte, ortak çalışmalarımızla uzay laboratuvarı kurulabilir.

Bu çalışmalar sadece işyerlerinin güvence altına alınmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda, dünyada karşılıklı ilişkilerin yumuşamasını, karşılıklı güveni getirir. Eğer uzayın silahlandırılmasını engellemezsek, gelecek kuşaklar bizi affetmeyeceklerdir.

SİLAHLANMA SOSYAL FELAKETTİR.

Stockholm'daki "Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü" nün (SIPRI) araştırmalarına göre, silahlanma giderleri 40'lı yılların sonundan 80'li yılların başına kadar 4 kat arttı. Artışın özellikle içinde yaşadığımız 10 yılda hızlandığı, yine SIPRI tarafından gözleniyor. Reagan'ın iktidara geldiği 80'li yılların başından itibaren üç yıl içerisinde, ABD'nin silahlanma harcamaları 750 Milyar Doları bulmakta. Dahası var: 1984-1989 yılları arasında planlanan silahlanma harcamaları tutarı, 2 trilyon dolar.

Dünya'daki politikacılar, bilim adamları, çeşitli örgüt, kuruluş ve dünya kamuoyunun en geniş kesimi, silahlanma harcamalarının insanlık yararına kullanılabileceğini ortada kaldırdığı ve silahlanmanın, dünyanın neresinde olursa olsun sosyal gelişmeyi engellediği konusunda görüş birliği içerisinde.

Şu anda dünya yüzünde 2 Milyar insan içme suyundan mahrumdur. Bu nedenle de bulaşıcı hastalıklarla karşı karşıyadır. 1,5 Milyar insan her türlü sağlık olanaklarından yoksundur. 1 Milyar insan kelimenin tam anlamıyla açlık ve yoksullukla mücadele

etmektedir. 450 Milyon insan eksik ve az beslenmektedir. 800 Milyon yetişkin insan okuma-yazma bilmemekte, 250 Milyon okul çağındaki çocuk okula gidememektedir. 600 Milyon insan işsizdir. UNO'daki en katı yürekli temsilciler bile kendilerinin saptadığı bu araştırma sonuçlarını "Korkunç" bulmaktadırlar.

Tüm uluslararası kuruluşların, bilim adamlarının, yazarların araştırmalar sonucu ortaya koydukları gerçek şudur: Silahlanma yarışının durdurulması ve gerçek silahsızlanmaya dönüş ile insanlık içinde bulunduğu bu felaketten kurtarılabilir.

Araştırmacıların biri şu ibret alınması gereken örneği gözler önüne seriyor: "Dünya'daki silahlanma harcamalarından yapılacak yüzde 0.5 (Evet yüzde yarım) tasarrufun tahıl ve toprak aletlerine harcanmasıyla geri bırakılmış ülkeler 1990 yılına kadar kendi kendilerini doyuracak duruma gelebilirler"...

Tehlikenin diğer bir yanı da, geri bırakılmış ülkelerin son yıllarda artan bir hızla silahlanma yarışına çekildiği ve bu ülkelerin yıllık silahlanma bütçelerinin sürekli şekilde arttığıdır. Şöyle ki, bu ülkelerin silahlanma giderleri 70'li yılların başından, 1983'e kadar 2,5 kat artarak, 1980 yılı para değerine göre, 113 Milyar Dolara yükselmiştir. Aradan geçen zaman içerisinde korkunç bir süratle artan silah fiyatları, bu ülkelerin silahlanmaya ayırdığı her doların değerini, 25 sente düşürmüştür. Bu durum ve artan silahlanma giderleri adı geçen ülkelerde ekonominin büyümesini önlemek, enflasyonu körüklemekte, yaşamsal ve yakıcı sorunların çözümünü arka plana iterek sosyal felaketi ülkeye iyice yerleştirmektedir.

Silahlanmanın getirdiği sosyal felaketin faturasını ödeyen sadece geri bırakılmış ülkeler değildir. Çeşitli Batı Avrupa ülkelerinin her yıl artan silahlanma harcamaları, ülkelerin sosyal hizmetlerinden kısılmaktadır. Batılı ülkelerin yıllık bütçelerindenki ödeneği olağanüstü arttırılan tek bakanlık, Savunma Bakanlığı, kısıtlama yapılan bakanlık ise, Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığıdır. Bu ülkelerde sosyal sorunlar, işsizlik giderek artmaktadır. Sadece Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) üyesi ülkelerdeki işsizler sayısı toplamı 15 Milyonu geçmektedir. Bu rakkama, topluluğa yeni katılan İspanya ve Portekiz'deki işsizler ordusunu da katacak olursak, işsizlik 20 Milyonu çoktan geçmektedir. Federal Almanya 2,6 Milyon kayıtlı ve 1,5 Milyon gizli işsiz ile savaş sonrası tarihinin en büyük işsizler ordusuna sahiptir.

ABD'DE DURUM NEDİR ?

Dünya'da silahlanmaya en büyük bütçeyi ayıran ABD'deki sosyal yaşantı diğer Batı ülkelerinden farksız, hatta daha da kötüdür.

ABD halkının 38 Milyonu kelimenin tam anlamıyla aç yatıp, aç kalmaktadır. (Federal Alman Televizyonu açıklaması). Sadece 1983'de yoksullar ordusuna katılanların sayısı 1 Milyondur. New-York'da hergün 600.000 kişi Belediyenin dağıttığı çorbadan yararlanarak, günde bir kez olsun yemek yiyebilmektedir. İşçi bölgesi olarak bilinen, otomobil üretiminin hakim olduğu Detroit bölgesinde halk Belediyenin çorba kuyruklarını doldurmaktadır. İşsizler sayısı 10 Milyon, okuma-yazma bilmeyenlerin sayısı ise 23 Milyondur. "1001 olanak ülkesi" olarak bilinen Amerika'da insanın bu sayılara inanması gelmiyor, fakat gerçekler bunu gösteriyor.

Bütün bunlara rağmen Reagan, ABD bütçesinden sosyal ödenekleri kısma-ya devam ediyor. Sadece 1981-1984 yılları arasında ABD bütçesinin sosyal programında yapılan kısıntı 110 Milyar Doları bulmakta. Yapılan bu

kısıntının, 27 Milyar Doları işsizlik ödeneklerinden, 19 Milyarı yoksullara yardım fonundan, 14 Milyarı da eğitim fonundandır. Bunlara karşılık aynı tarihler arasında yapılan silahlanma harcamaları bütçeden her yıl ortalama 300 Milyar Doları yutmakta, yıllık bütçe açığı 200 Milyar Doları bulmaktadır.

Japon bilim adamlarının yaptığı araştırmaların sonucuna göre, endüstri ülkelerinin 1983-1985 yılları arasında silahlanma giderlerinden yapacakları yüzde 10'luk bir kısıtlama bile, dünya ekonomisini yüzde 0.9 oranında büyütecek, uluslararası ticareti 120 Milyar Dolar arttıracak, geri bırakılmış ülkelerin ekonomisini yüzde yüz oranında büyütecektir.

Bir yanda silah tekellerinin kârları, diğer yanda tüm dünya insanlığının geleceği, yaşama, ayakta kalabilme mücadelesi...

Geleceğimizi sağlıklı insan aklının bu soruya vereceği yanıt tayin edecektir. Çıkması muhtemel bir nükleer savaşta "Yenen-Yenilen" olmayacaktır. Ve "Sağ kalanlar", ölenleri kiskanacaktır. □

Uluslararası İstanbul Sinema Günleri 85

İbrahim Karamemet

Sinema sanatının video karşısında gerilediğini söyleyenler yanırlıyorlar. Video karşısında gerileyen sinema sanatı değil; sinema ticareti. Sinema, hareketli görüntü sanatının ticaretini belki videoya kaptırdı ama, sanat eskisinden daha güçlü olarak sinemada ve böyle de kalacak. Bunun en önemli göstergesi dünyanın çeşitli ülkelerinde yapılan sinema şenliklerinin gittikçe daha sanatsal bir düzeye ulaştığının görülmesi ve daha çok ilgi toplaması. Bizde de geç kalınmış olmakla birlikte bu konuda önemli bir adım atıldı. İlk yıllardaki denemelerden sonra bu yıl resmen yarışmalı olarak İstanbul Sinema Günleri de rüştünü ispatladı. Film sayısının geçen yıllara kıyasla çokluğuna rağmen doyurucu film sayısı geçen yıllardaki kadar çok değildi. Buna karşılık bu yılki sinema günleri organizasyon açısından tamamen profesyonel bir başa ya ulaştı.

ULUSLARARASI FİLM YARIŞMASI

Uluslararası İstanbul Sinema Günleri 85 altı ayrı başlık altında sergilenen filmlerden oluşmuştu. Bunlar: Uluslararası Film Yarışması, Dört Ustaya Saygı, Müzik ve Sinema, Dünya Sinemasına Bir Bakış, İsviçre Filmleri, 1984-85 Türk Sinemasına Bir Bakış. Bu altı bölümden Uluslararası Film Yarışması, şenliğin ana bölümü, İsviçre filmleri de bizce en önemli bölümüydü. Son iki yılın önemli Türk filmlerini toplu halde göstermesi bakımından Türk Sineması bölümü de ilgilenenlere önemli bir bakış sağlamaktaydı.

Uluslararası film yarışmasında Macar sinema yönetmeni Koroly Makk başkanlığındaki Türkan Şoray,

Thomas Harlan, Ömer Kavur, Chris Peachment, Jerzy Plavzevski, Umberto Rossi'den oluşan seçici kurul en iyi film ödülü olan Altın Lale'yi Michael Radford'un George Orwell uyarlaması olan 1984 adlı yapıtına verdi. Ayrıca Erden Kral'ın yurt dışında gerçekleştirdiği Ayna ve Jean-Marie Straub ile Daniele Huillet'in Sınıf İlişkileri adlı filmlerine de birer özel mansiyon verilmesini oybirliğiyle kararlaştırdı.

Hemen her sinema şenliğinde seçici kurul kararı beklenenden daha değişik çıkar. Bu, değişik sanat anlayışlarının seçicilerde öz-gürce ifade bulmasının doğal ve olumlu bir sonucudur. Bu yılki Uluslararası İstanbul Sinema Yarışması sonuçlarıyla pek herkesin aynı fikirde olabileceğini sanmıyoruz. 1984, iletisi açısından üzerinde çok durulması ve iyice irdelenerek eleştirilmesi gereken bir filmse de, sinematografik değeri açısından bakıldığında ödülü hakettiği söylenemez. Ancak yarışmalı bölümdeki Doğu Alman Roland Graef'in Fariaho, Çek Otokar Vavra'nın Oyuncu, Batı Alman Percy Adlon'un Salıncak adlı yapıtları sanatsal yetkinlikleri ve sinematografik değerleri yanında çok daha sağlam dünya görüşlerinin iletisini taşımaları nedeniyle de ödüle daha yakın filmler olabilirlerdi. Doğaldır ki, böyle değerlendirebilmek seçiciler kurulunun ortak eğilimine bağlıdır. Seçiciler kurulu bu filmleri değil de 1984'u değerlendirmiş olabilir. Ancak, asgari temelimiz sinema ise, Seçici Kurulun verdiği özel mansiyonları hiçbir şekilde kabul etmek olanaklı değil. Bir Türk yönetmenin uluslararası bir yarışmada değerlendirilmesi sevinilecek bir olayken, Erden Kral'ın Ayna ile mansiyon almasına sevinmek mi gerekir, üzülme mi bilemedik. Birce bu mansiyon Türk sinemasına bu hakarettir. Türk sinema-

sı bu kadar ilkel filmlerle mansiyon alacak kadar düzeyi düşük bir sinema değil. Ayna filmi sinematografik anlatımının zayıflığı yanında ne demek istediği de belli olmayan ve dramaturjik yetkinlikten de tamamen uzak bir yapıt.

Jean-Marie Straub ile Daniele Huillet'in Kafka'nın Amerika adlı yapıtından uyarladıkları Sınıf İlişkileri ise modası çoktan geçmiş ve artık pek taraftar da bulamayan bir akımın örneği. Sinema sanatına bir tür düzey-sel başkaldırı biçimi denemesi. Zaten mansiyon verilmesinin gerekçesi de anti-sinema örneği olması. Ne ki, bu yarışma bir anti-sinema filmleri yarışması değildi. Ayrıca bu tür anti-sinema deneyleri 60'lı yıllarda modaydı ve birkaç sivrî yönetmenin ne amaçla sürdürdükleri belli olmayan uğraşları dışında pek rağbet görmemektedir. Bu konudaki son uluslararası yanılı 1983 Venedik Şenliğinde Jean-Luc Godard'a Adı Carmen adlı yapıtıyla Bertolucci başkanlığındaki seçiciler kurulunun altın arslan (en iyi film) ödülünün verilmesi oldu sanıyorduk, meğerse bu tür yanılmaların daha sonu gelmemiş. Amaç salt sinemaya karşı olunca bir şey elde edilemez. Nitekim, Godard'ın Adı Carmen filmi de ödülüne rağmen bir yere ulaşamadı. Öte yanda anti-sinema yoluyla; salt sinemaya karşı çıkmanın ötesinde birşeyler amaçlayarak önemli sonuçlar elde eden Aleksander Kluge ve Wim Wenders gibi yönetmenlerin varlığını da belirtmek gerekir sanıyorum.

Sinema Günleri 85'in yarışmalı bölümünde 1984 adlı yapıtın büyük ödülü almasına, bizce ödüle değer daha önemli yapıtlar olmasına karşın fazla birşey diyemeyiz ama, mansiyonların çok yersiz verildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu mansiyonlarla sanki ilgi çekmek için anlaşılmas olmak ilkesi ödüllendirilmiş oldu.

İSVİÇRE FİMLERİ

Sinema Günlerinin yarışmalı bölümünden sonra en ilginç bölümü kuşkusuz İsviçre filmleri bölümüydü. Bundan on yıl kadar önce sinema dünyasında adı bile olmayan İsviçre büyük bir atakla dünyanın en önemli sinema ülkelerinden biri oluverdi. Hem de örneğin, İsviçre olduğu gibi Ingmar Bergman gibi bir veya iki kişinin yüceltilmesiyle değil. Topyekün bir sinema gelişimi söz konusu ve kolektif bir başarı gözlenmekte. İsviçre filmlerinin çok önemli bir ortak özelliği de hemen hepsinin çok sağlam bir dünya görüşünün ürünü olması, çağdaş, insanca bir ileti çabası sinatsal bir biçimde aktarmayı başarabilmesidir. İstanbul Sinema Günleri'ndekiler-

le birlikte değişik zamanlarda hemen hepsi ayrı yönetmenlerden bir düzineye yakın İsviçre filmi izledim. Hepsini belli bir düzeyin üzerinde, çoğu birinci sınıf ve hemen hepsinde de çağdaş olma niteliği gözleniyordu. Çoğu İsviçre'nin tarafsızlığının (özellikle II. Dünya Savaşı vurgulanarak) sahteliğini, ya da İsviçrelinin ayrıcalığı ve rahat yaşamının boşluğunu vurguluyor. Kapitalist dünyanın bankası olan bu küçük ve güvenli ülkeden bu türden nitelikli ve doğru yapılmış filmlerin çıkması oldukça ilginç.

Bu bölümde gösterilen altı film-den özellikle Markus Imhof - **Tekne-de Boş Yer Yok** (Das Boot ist Voll); Claude Goretta - **Dantelci Kız** (La Dantelliere); Yves Yersin - **Küçük Kacamaklar** (Le Petit Fugues) ve Rolf Lyssy - **İsviçreliştirenler** (Die Schweizermacher()) özellikle dikkatimizi çeken çok önemli birer başyapıttı. Belki de Sinema Günleri 85'in ilerde unutulmayacak filmleri olacaklardır.

DÜNYA SİNEMASINA BİR BAKIŞ

Bu bölümde hiçbir tema sınırlandırılmadan önemli bazı filmler yer alıyordu. Bu konuda eleştiri getirmek biraz yersiz. Çünkü, dünya sineması denince o kadar geniş bir erk karşımıza çıkıyor ki, neye göre nereden tutmak gerekir, tartışılır. Kuşkusuz bu bölümde gördüğümüz filmler dünya sinemasının en önemli örnekleri değil ama, Türkiye gibi sinema gösterim dağıtıcısı çok zayıf olan bir ülke için ilginç bir bölümdü ve bu bölümde en ilginç film Werner Herzog'un **Yeşil Karınların Düş Gördüğü Yer** adlı batının uygar sanayii canavarının kendi kendine bakıp eleştirdiği tarafsız yapıtıydı.

Ayrıca Sovyetlerden Elem Klimov'un **Larissa**, S. Sahalov'un **Siyah Beyaz Sinema**, V. Tasarov'un **Jübile** ve Kanadalı Norman McLaren'in **Narsist** adlı birbirinden güzel kısa metrajlı filmleri ister canlandırma, ister gerçek görüntülü olsun bizde hemen hiç önem verilmeyen bir gerçeği, kısa filmin önemini yüzümüze çarpmış oldu.

DÖRT USTAYA SAYGI

Sinema Günleri'nin bu başlıkla sıralanan filmleri Polonyalı Andrej Wajda, Belçikalı Andre Delvaux, Amerikalı Robert Altman ve Sovyet Nikita Mikhalkov'un üçer filminden oluşuyordu. Hepsisi de Türkiye'de duyulmuş ama, az tanınan önemli yönetmenlerin önemli filmleriydi gösterilenler. Wajda'dan **Wilko Kızlar**, Savaş Sonrası Görüntüler, Almanya'da Bir

Aşk adlı filmleri gördük. Wajda her zamanki ustalığıyla büyüledi bizi. Özellikle **Wilko Kızlar** çok yetkin bir yapıtı. Ama gene de bu önemli ustanın hiçbir filmi **Vadedilmiş Toprak** adlı yapıtının üstünlüğüne ulaşamıyor. Sanırım Wajda'nın doruğu ilk dönemlerinde **Küller ve Elmaslar** ise, son yıllarında da **Vadedilmiş Toprak**.

Andre Delvaux bizde hemen hiç tanınmayan çok önemli bir Belçikalı yönetmen. Özellikle **Kurtla Köpek Arasındaki Kadın**, faşizmin tahrip ettiği kendi taraftarlarının onulmaz durumunu, savaş sonrasındaki her şeyin unutulduğu, refah yıllarında işlemleri bakımından çok ilginç bir yapıtı. Delvaux'un sinemasal yetkinliği çok üst düzeylerde. Bu, **Kurtla Köpek Arasındaki Kadın**'da olduğu gibi **Benvenuta**'da da gözleniyor. Salt bir tutkuyu işleyen **Benvenuta** şimdiye kadar rastlamadığımız bir anlatımla hiçbir aşk

ele alıyor. Ve eğer denilebilirse bu konuya çok meraklı birçok batılı meslektaşından çok daha anlamlı bir yapıtı ortaya koyuyordu. Tamamen insancıl ve maddi temele bağlı bir aşk sorunuyla karşılaşıyor bizi.

Aşk Kölesi ise belki de Sinema Günleri 85'de gösterilen tüm filmlerin en iyisiydi. Sovyet Devriminde Kızlarla Beyazlar arasında özellikle Güneyde, Kırım'da süren iç savaşı ünlü bir sessiz sinema yıldızı olmaktan başka hiçbir niteliği ve kaygısı olmayan bir kadının gözlerinden izleyen film, özellikle finaliyle olağanüstü sanatsal bir sinematografik yapıt olarak belleğimize adeta kazındı. Nikita Makhalkov'un filmlerini şimdiye kadar tanımamış olduğumuza üzülürken, Sinema Günleri gibi toplu sinema gösteri ve şenliklerinin önemini bu örnekte bir kez daha kavramış olduk.

Tolstoy / Yönetmen: Sergey Gerasimov

filminde görmediğimiz bir değişik etki yarattı bizde. Bu etki asla bir özdeşleşme değildi ve film çözemediğimiz büyük teknik yetkinlikleri içeriyordu. Kuşkusuz Delvaux büyük bir sinema ustası.

Robert Altman özellikle **Bir Düşün** adlı yapıtıyla ilginçti. Sanırım Anton Çehov 1970'li yıllarda Amerika'da yaşasaydı aynı **Bir Düşün**'de olduğu gibi betimlerde bir Amerikan düşününü.

Kuşkusuz, Dört Ustaya Saygı bölümünün yıldızı Sovyet Yönetmen Nikita Mikhalkov'du. Yönetmenin 1976 yapımı **Aşk Kölesi**, 1977 yapımı **Mekanik Bir Piyano İçin Bitmemiş Parça** ve 1978 yapımı **Beş Akşam** adlı filmlerini ağızımız bir karışık son-suz bir hayranlıkla izledik. **Mekanik Bir Piyano İçin Bitmemiş Parça** ve kendi memleketlisi olarak Çehov'u çok başarılı uyarlayan Nikita Mikhalkov, **Beş Akşam**'da çağdaş insanın yabancılığa ve iletişimsizlik sorununu

MÜZİK VE SİNEMA

Sinema günlerinin bu başlık altında toplanan filmlerinin çoğunu geçmiş yılların pek de önemli olmayan ya da bugün için önemlerini büyük ölçüde yitirmiş eski Amerikan müzikalleri oluşturuyordu. Bu arada birkaç önemli yapıt da bu bölümde yer almıştı. Francesco Rosi'nin sinemalaştırdığı **Carmen** operası ve Amerika'nın en başarılı müzikal yönetmenlerinden bizim **Kabare ile tanıştığımız Bob Fosse'nin** (All That Jazz) **Tümüyle Jazz** olarak çevirebileceğimiz bir tiyatro yönetmeninin anatomisini müzikal olarak irdeleyen yapıtı ilginç filmlerdi. Bu bölümdeki en başarılı yapıtı Doğu Alman Horst Seeman'ın **Beethoven'in Hayatından Günlük** adlı filmiydi. Sanatçının toplumla ezeli çatışmasını çağdaş bir anlayışla ele alan bu film bir Beethoven biyografisinden çok daha ötede özgün bir iletiyi de iletmiyordu.

1984 - 85 TÜRK SİNEMASI

Bilindiği gibi bu bölüme Eczacıbaşı Vakfı bir milyon liralık bir ödül koymuştu. Ömer Lütfi Akad, Atilla Dorsay, Onat Kutlar, Alim Şerif Onaran ve Nijat Özön'den oluşan seçici kurul bu ödülü **Bir Yudum Sevgi** adlı yapıtıyla Atif Yılmaz'a verdi ve ayrıca **Pehlivan** adlı filmiyle Zeki Ökten'e de üstün başarı belgesi verildi.

GENEL DEĞERLENDİRME VE BİR KUŞKU

Bu yılki İstanbul Sinema Günleri geçen yıllardan daha çok filmle bir nicelik aşaması yaptı. Ayrıca, yıl geçtikçe deneyim kazanan düzenleyiciler bu yıl tamamen profesyonelce bir düzeye erişmişti ve kayda değer hiçbir aksama olmadan şenlik başarıyla sonuçlandırıldı. Bu, gerçekten zor ulaşılabilen bir başarıdır. Kutlar, devamını dileriz.

Türk izleyicisini İsviçre sinemasıyla tanıştırmamızın dışında olağanüstü ilginç bir olayla da karşılaşmadık diyebiliriz. Örneğin geçen yıl gördüğümüz Bengalli Mrina Sen'in **Sıradan Bir gün** ve **Açığın Peşinden** ya da Brezilyalı Hermano Penna'nın **Çavuş Gutulio** gibi ilginç, çarpıcı yapıtlarla ya da bu yıl 1984 ile Altın Lâle ödülünü alan Micheal Redford'un ilk film **Başka Bir Zaman, Başka Bir Yer** gibi anlamlı bir sürprizle karşılaşmadık. Her şey sıradan gelişti diyebiliriz. Düzenlenen program daha çok sıradan Avrupa kültürü almış kesimin beğenisine yönelikti ve özellikle Müzik ve Sinema bölümündeki sıradan Amerikan müzikalleri bu beğeni düzeyinin de altında tamamen ticari yapıtlardı. Bunun nedenini bilemiyoruz. Umarız ki, bu sıradan bir rastlantı sonucu olmuştur. Ancak, geçen yıldan bu yıla Sinema Günlerinin düzenleyicisi olan İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı üst yönetiminde önemli değişiklikler göze çarpıyor. Sanat Vakfının yönetiminin önemli iş adamlarımızca devralındığı gözleniyor. Çoğu yurtdışında öğrenim görmüş bu orta kuşak işadamlarının bu gibi işlere el atmaları liberal düğünün sosyal gelişmesinin doğal bir sonucudur. Bu işadamlarımızın yanısıra Nadir Nadi ve Haldun Taner gibi gerçek aydınlarımız yanında Prof. Dr.

Mehmet Kaplan ve Kemal Ilıcak gibi belli politikalara bağlı aydınlarımızın aynı yönetim kurulunda yer almaları da geçirmekte olduğumuz toplumsal dönemin sosyolojisinin gereği olduğunu kabul edebiliriz. Bu arada Sinema Günleri Danışma Kurulunda bir değişme yok, çünkü, konusunda uzman gerçek aydınları bulmak gerçekten zor. Ve Danışma Kurulundaki arkadaşlarımızın iyi niyetinden kuşumuz da yok. Hiçbir şekilde üst yönetimin Danışma Kurulunu etkilediği de söylenemez; böyle bir şeyin olmadığını biliyoruz. Ancak, iki konuda kuşumuzu açıkça belirtmeden de edemeyeceğiz:

Birincisi, üst yönetimin sıradan Avrupalı kültür düzeyinin ister istemez zamanla Sinema Günlerinin beğeni düzeyine yansması ki, bunu eser miktarında bu yıl eski özelliksiz Amerikan müzikalleriyle hisseder gibi olduk.

İkincisi, şu anda olmayan ama ilerde oluşabilecek daha büyük bir tehlike de yönetim kurulunda etkili işadamları ve sağ politik görüşlü yarı aydınların tavır ve beğenilerinin danışma kuruluna sızdırılması ya da çeşitli baskı yollarıyla buna gidilmesi ki, bu İstanbul Sinema Günlerinin sonu demek olur.

Tekrarlayarak, böyle bir olumsuzluk var demek istemediğimizi vurgulayalım ama, olabilirliğine de işaret edelim ve holdingcilerin ve sağ aydınların el attığı bu tür kozmopolit yönetim kurullarının sonuçta böylesi olumsuzluklarını birçok kez görmüş olduğumuz için ilerisine daha şimdiden bu uyarıyı yapmak gereğini duyduğumuzu birkez daha belirtelim.

Dileğimiz sinema alanında bu çok olumlu ve başarılı girişimin yaratıcıları olan Danışma Kurulunu ileride hiçbir müdahalede bulunmadan tamamen özgür bırakılmaları: İstanbul Sinema Günlerinin daha da gelişmesi buna bağlı.

Uluslararası İstanbul Sinema Günleri 85'e dönersek, geçen yıl gördüğümüz filmler kadar üst düzeyde yapıtlara rastlayamadıysak da hareketli ve değerli bir sinema onbeş günü geçirtmesi ve bunu aksamayan bir program gerçekleştirilmesiyle övgüye değer bir düzenleme olduğunu söylemek isteriz. □

BİLİM ve SANAT Münih'te !

BİLİM ve SANAT Dergisi'ni artık Hauptbahnhof'da bulabilirsiniz.

46. SAYISINDA

- İlhan Selçuk "Gençlik Gençliğini yaşamak için tez elden olgunlaşmalı"
- 1959-1964 arasını tartışıyor (Hüseyin Onur, Osman Saffet Arolat, Toktamış Ateş)
- Kadın ve Sinema konusunu işliyor (Jannike Ahlund, Vanessa Redgrave Daisy Granados, Gertrud Koch, A.Fidaner)
- Gençlik tiyatrosu tartışılıyor (Yılmaz Onay, Ali Meriç, A. İhsan Kaleci, Yasemin Çongar)

YARIN • 45. Sayısı, BİR DAHA YAŞAMAMAK İÇİN, ZAFERİN 40. YILI • 43. sayısı, YASALARDA ve UYGULAMADA ÖĞRENCİ DERNEKLERİ • 42. sayısı, GÜNEY AFRIKA VE İRKÇİLİK • 41. sayısı, ULUSLARARASI GENÇLİK YILI • YARIN YARIN • 14.kitabı GÖRÜLMÜŞTÜR/ HAPİSANEDEN MEKTUPLAR • 13.Kitabı V.JARA/ÖLÜMSÜZ ŞARKI (en çok satan şiir kitapları listesinde 7.sırada) • YARIN YARIN, yazışmalar için, PK 723 Kızılay Ankara, her türlü parasal istemler için Posta çeki: 164860 abone ücreti yıllık 2400, altı aylık 1200 lira, yurt dışı 30 Dm. YARIN, Görülmüştür 400 lira, Ölümsüz Şarkı 300 lira

Gençlik Yılına Gelecekte Bakmak ve "Yaşasın Türkiye"

Nergis Algün Vahit Afşar

Epeydir görüşüyorduk. Oda-sına girince şaşırıldım. Masası-nın üstü bilmediğim bir dilde ki-taplar, gazete kesikleri, yazılarla do-luydu. "Egemen Sınıflar-Siyasal İktidarlar-Gençlik" adlı kalın bir ki-tap yatağının üstüne atılmıştı.

"Bu ne karışıklık, nece bu kitap-lar?"

"Hı.. Onlar mı? Türkçe hepsi. Bugünlerde Türkiye üzerine bir araştı-rma yapıyorum da."

"Türkiye mi?" daha da arttı şaş-kınlığım, "Yirmibirinci yüzyıl Fran-sa'sına ne oldu peki?"

"Hiç, duruyor, daha doğrusu devam edecek. Ama geçenlerde din-lediğimiz (Toplumların tarihinde ege-men güçler ve gençlik) konuşmasını anımsıyor musun? Ne zamandır ka-famı kurcalıyordu gençlik olgusu. Ge-rek çeşitli toplumsal sınıfların belli yaşlar arasındaki kesimi olarak, ge-rekse yetişme sürecindeki, yeniliğe, değişime açık, dinamik, çağdaş bir topluluk haliyle. Ve bir de sermaye-ci, toplumcu düzenlerin gençliğe kar-şı aldığı birbirinden ayrı tutumlar, iz-ledikleri değişik gençlik politikası. Sonra tabi..."

Dayanamadım. "Tamam da ne-den Türkiye?"

"Biraz Türkçe bildiğimden, biraz da.." dedi, duraladı. "Aslında yalnız-ca yirminci yüzyılın son çeyreğindeki Türkiye ilgilendiriyordu beni. Siyasal alanda gençliğin üstlendiği rollerden, ara rejimlerin gençliğine dek... Kuş-kusuz giderek kapitalistleşen bir top-lumda burjuvazinin izlediği gençlik politikası da ilgimi çekiyor. Ve Tür-kiye çok iyi bir örnek bu konuda. 1980-1985 dönemi, sözelimi, gençli-ğin anarşik olayların nedeni gibi gös-terildiği, suçlandığı, sindirilmek isten-diği yıllar. Hele nüfusunun yüzde 60'ından fazlasını 0-25 yaş grubunun oluşturduğu bir ülkede."

Bu konunun onu çok ilgilendir-diği belliydi. "Nüfusunun yarısından çoğunu gençliğin oluşturduğu bir

ülke" diye mırıldandım. "Peki yıl so-nu araştırmanı hangi konuda yapa-caksın?"

Güldü. "(Maydanozun Yararları) değil herhalde. Ha.. ha... Şaka bir yana, raporumu yazmaya başladım bile. (Sınıflı toplumlarda gençlik) gi-bi bir başlık altında, 1980-85 Türki-yesinde gençlik politikası ve gençliğin siyasal, ekonomik, eğitimsel, kültürel durumu olacak konum." Çekmece-sinden bir dosya çıkardı, "al bak istersen".

"Egemen Sınıflar-Siyasal İkti-darlar-Gençlik" kitabından alıntılar-la başlayan bir rapor taslağıydı bu. Okumaya başladım.

"... Sınıflı toplumlarda gençlik grupları, üyesi oldukları toplumsal sınıfların özelliklerini taşırlar, onlarla aynı çıkar, sorun ve hedefleri payla-şırlar. Sermayeci bir sistemde gençlik de burjuva gençliği, işçi gençlik, köy-lü, memur, esnaf gençleri kapsayabi-lecek esneklikte bir küçük burjuva gençliği gibi sınıflara ayrılır. Sorun-ları, o sorunların çözüm yolları bu ay-rıma göre belirlenir. Ancak gençliğin bir de, yoğun öğrenme, yaşamı tanı-ma, sistemli ya da sistemsiz eğitim görme gibi ortak yaşam süreçleri, ge-leceğin sahibi olma gibi ortak nitelik-leri vardır. Bu benzeşme çerçevesin-de başlı başına bir toplumsal kesim-dir gençlik. Burada da sorunlarla he-deflerin birbirine yaklaştığına tanık olmak olası. Gençliğin sahibi olursa geleceğin de sahibi olacağını bilen ege-men sınıf, kendi çıkarları doğrultu-sunda yönlendirir gençliği. Sermaye-ci toplumda sınıflar arasındaki eşitsizlik, eğitimde fırsat eşitsizliği olarak kendini gösterirken, egemen sınıfların denetimindeki eğitim kurumlarının verdiği bilgilerin içeriği de çıkarlar doğrultusunda belirlenmiştir. Sözkonusu sistemin yirminci yüzyılda gide-rek artan bunalımı ise gençlikte en açık bir yansımasını bulmaktadır..."

"Bakıyorum, ciddi ciddi okuyor-sun" dedi.

"Hımm, iyi bir giriş yapmışsın. Ama sermayeci sistemde gençliğin bu-nalımını herkes biliyor artık, giderek yüzeysel çözümlerin yetersiz kaldığı-nı, altyapısal değişim arayışlarına gi-dildiğini... Biliyorsun, geçen yıl (Top-lumsal Değişimin Oluşumu) dersinde de okuduk bunları. Ben asıl Türkiye'-ye ilişkin bölümü merak ediyorum. Yani 1900'lerin sonlarında olanları. Ara rejimler dönemini. Az önce suç-lanmaktan filan söze..."

"Gel buraya," diye kesiverdi.

"Hı?"

"Gel buraya."

Bilgisayara yeni bir disket yerleş-tirdi. Programı başlattı. Birbirini iz-leyen tablolar geçti ekrandan. Bir düğ-meye bastı.

"İşte 1985 Türkiye'sinde işsizlik. Şuraya bak. 15-25 yaş arasındaki ça-lışabilir nüfusun 2 milyon 685 bini iş-siz, üstelik iş bulma umudunu da bü-yük ölçüde yitirmiş durumda." (1)

Bir düğmeye daha bastı ve yeni bir tablo çıktı ortaya.

"1985'de yine yüksek okullarda okuyup da birdenbire ilişkisi kesilive-renlerin sayısı 20 bin kadar."

"Peki ama neden?"

"Eğitim hakkı, eşitlik ve özgür-lük gibi terimlere pek sığmayan ne-denlerden ötürü herhalde. Bir de şu-na bak."

"1985'de üniversite öğrencisi ola-bilmek için iki aşamalı bir sınava gir-me başvurusu yapanların sayısı 480 bin. Üniversiteye girebilenler 130 bi-ni geçmiyor."

"Haa, fırsat eşitliğinden olsa ge-rek."

Bu arada disketi çıkardı. Oda-nın içinde dolaşmaya başladı. Yatağının üzerindeki kitabı aldı. Sayfalarını ka-rıştırdı. Aklımı olabildiğince de işaret-dan edemedim. "Suçlanma olayını hâlâ anlatmadın."

"Hangisini?"

"Türkiye'de gençliğin suçlandı-ğı yıllardan söz ediyordun az önce."

"Haa, evet. 1980'lerde, Türkiye gençliğinin sistemin getirdiği ağır eko-nomik koşullar, çalışma ve eğitim ya-samının güçlükleri bir yana, önemli bir sorunu da güvenilmeyen, kuşku duyulan bir kesim oluştu. Çeşitli öz-gürlüklerin kısıtlanmasının dayandı-rıldığı etkenlerden biri de bu zaten."

"Hangi özgürlüklerin?" dedim.

"Tüm demokratik hak ve özgür.. Daha doğrusu, siyasal yaşama, eğiti-me, sosyo-kültürel pek çok etkinliğe demokratik katılım yollarının tıkan-ması sözkonusu olan. En basit örne-ği, o dönemde 18 yaşın oy kullanama-ması."

"Niye kullanamam," diye sor-dum safça ve safça olduğunu anlar anlamaz düzelttim. "Neden oy hak-kı tanınmıyor?"

"İşte dedim ya, kuşku, güvensizlik," diye yanıtladı. "1980 öncesi Türkiye'deki (anarşi ve terör orta-mı) nı bilmelisin. (Toplumsal Barış ve Terörizmin Boyutları) yazısını ben de-ğil, sen yazdın. İşte o 1975-80 döne-minde, altyapısal sorunları yenme mü-cadelesinin, senin de çok iyi bildiğin kesimler tarafından terörün bilinçli ve planlı biçimde örgütlendirilmesi, tır-mandırılması yoluyla çürütüldüğünü anımsa. Tabi anarşik olaylara en çok itilen kesimin de gençlik olduğunu, ge-ne bu olaylarda en büyük yitkiler ve-renlerin gençler olduğunu benden da-ha iyi biliyorsun. Günde 20'den çok gencin öldürüldüğü yıllara ilişkin az veri toplamadın."

"Evet," dedim. "Ama gene de güvensizliği anlayamıyorum."

"Sanırım senin yazının eksik yanı da büyüdü. Terörün boyutlarında bı-raktın işi. Sonrasını araştırmadın. Bel-ki de seninkini devam ettirmek oluyor şimdi benim araştırmam. Neyse... 1980 sonrası huzur ortamının yaratıl-masından sonra, açık hedefi olduğu anarşik olayların suçlusu durumuna düşürüldü gençlik. Toplumda bir kuş-kudur, bir güvensizlikler aldı yürüdü. Onun için gençlik örgütleri sanki açıl-mamacasına kapatıldı, uzun süre öğ-renci derneklerine izin verilmedi, öğ-rencilerin katılımından uzak üniversite yönetimi özerklikten de uzaklaştı gi-derek. 18 yaşındakinin siyasal görü-şü olamaz, denildi. Olmaması için herşey yapıldı belki de. Bir kitapta okudum, analar babalar "kitap oku-ma, ders çalış" gibi tümceler söyler-miş o zamanlar. Düşün sen. Oku-mak bile tehlikeli sayılmış. Ders çalış-maksa, yalnızca demin sözünü etti-ğimiz güdümlü eğitimden payını alma-sıymış gençliğin. Zengin olmak, köşe dönmek, dansetmek, güzel görünmek, sakız çiğnemek gibi mutluluklar ba-kanlık açıklamalarından reklamlara kadar türlü yollarla önerilmiş gençli-ğe. Eee, ne demişler sermaye, serma-ye, sermaye!"

"Dalgayı bırak," diye kesecek oldum. Doğruldu.

"Ne dalgası, sana bir toplumun giderek sermayenin emrine daha çok girmesinden söz ediyordum. O (gençli-ğe güvensizlik) ortamında, bir yıl için-de mercimeğin yüzde 284 oranında "değer kazanmasından", 18-29 yaş arasındaki gençlerin yüzde 69'unun şans oyunlarına bel bağlamasından (2), 1985 yılının ilk altı günü içinde 14 gencin canına kıyivermeinden (3). Dalgası bunun neresinde?"

Sinirlenmişti, haklıydı. "Tamam tamam, özür dilerim. Peki söyler mi-sin, demokratik haklar tanımadıkları gençliğin nasıl olmasını istemiş yö-neticiler?"

"Sessiz, ilgisiz, gamsız, düzene dümenini yudurmuş kuklalar gibi her-halde." Bunu söylerken, masanın üze-rindeki gazete kupürlerini karıştırdı. Birini buldu. Türkçe çok yabancı bir dildi bana. Çevirmeye başladı.

"Bak, ne diyor. O 480 bin baş-vurulu müthiş üniversite sınavının en yüksek puanını alan öğrenciyi dinle: (En büyük amacım, işletmeci olup, Suudi Arabistan'da sermaye yapmak, sonra ülkeme dönünce Uzakdoğu ül-keleri ile ticaret...)(4) En büyük amaç zengin olmak."

"Olamaz," dedim. Güçlü inan-ması. "Hiç mi gençlik örgütü yoktu o dönemde?"

"Sonraları oldu tabi. Ama bir sü-re hiçbir şeye izin verilmedi. Hatta sırf sorunlarını gidip parlamenterlere ak-tardılar diye, 14 öğrencinin tutuklan-dığı bile olmuş. İnanılası değil gerçek-ten."

Birden aklıma geldi. 1985 yılı Dünya Gençlik Yılı idi. Onikinci Dün-ya Gençlik Şenliği'ne katılanların bil-dirilerini kapsayan bir kitap vardı kü-tüphanemde. İçinde hemen her ülke-den gençlerin görüşleri varken...

"Yoksa," dedim, "Onikinci gençlik şenliğine Türkiye katılmadı mı?"

"Belli bir gençlik derneği olma-dığı için, hiçbir örgüt tarafından tem-sil edilmedi bildiğim kadarıyla."

"Peki gençlik yılında Türkiye ça-pında hiçbir şey yapılmadı mı?"

"Bak, bunu özel olarak araştı-rdım," dedi. Kızgınlığı tam geçmemiş-ti. Ama muzipçe gülümsüyordu.

"Gençlik yılında birşey yapılmaz olur mu hiç? Müthiş kutlamalar ger-çekleştirildi. Bir üniversite Gençlik Yı-lı nedeniyle (Geleneksel Türk El Sa-natlarında Tekne Sergisi) açmış, aynı kurum (Gençlik yılı bağlamında kent çöpünden enerji üretimi konulu kon-ferans) düzenlemiş (5), büyük bir ken-tin belediye başkanı (gençliğin yüksek tansiyonu en iyi böyle düşürülür) di-yerek dans pisti açtırmış, 14 yaşında-ki gençlere mevduat açma olanağı ver-miş bazı bankalar. Sonra gençler top-lumsal yaşama katılım sağlasınlar di-ye, köy çeşmelerinin onarımı içinde yardımlarına başvurulmuş... Bu ara-da, örneğin sayıları onbinleri aşan si-yasal hükümlü gençlerden biri cezae-vinden (gençlik yılında hava ve güneş istiyoruz) diye seslenmiş yöneticilere. Bir diğeri özgürlük, bir diğeri barış is-temiş. Birleşmiş Milletler'in o zaman-lar Gençlik Yılı ilkelerinden biri ola-rak belirlediği barış ise huzur olarak anılıyormuş Türkiye'de. Sonra bir başka genç yatacak yer, yiyecek, oku-yacak kitap istiyor..."

Kaptırmış gidiyordu. Kesmek zo-runda kaldım. "İyi bir araştırma ola-cağa benzer."

"Umarım," dedi. "Tüm bunla-rı yazacağım."

"Şaşılası şeyler anlattın bana, ama artık gitmem gerek. Çok şaşırıldım inan."

Masasından kalktı. "Neden? Ni-ye şaşırıldın?"

"Türkiye hakkında anlattıkları-na bak. Bir de bugünün Türkiye'sine. İşsizliğin olmadığı, herkesin parasız eşit biçimde eğitildiği her türlü gençlik örgütünün, kuruluşunun, etkinlik-lerini sürdürdüğü, bu yıl dünya gençlik şenliğinin yapılacağı Türkiye'ye. Gel de şaşma!"

"Şaşma!" dedi, gözlerini açarak. "Şaşacak bir şey yok." Kapiya ya-slandı. "Eğer böyle olmasa şaşmak gerekirdi asıl. Tarih yolunu değiştir-se. Tersine dönse dünya. Ve bugün Türkiye'de hâlâ eşitsizlikten sözede-bilse. İşte o zaman gerçekten, ciddi ciddi şaşırarak gerekirdi."

Başımı sallayıp çıktım. Yolboyu düşündüm. Haklıydı.

Üç şey geldi aklıma: "Şaşmaz gerçeklere şaşmamak gerek. Umutlu olmak ve Yaşasın Türkiye!"

1. Demiryol-İş Sendikası Raporu
2. Cumhuriyet Gazetesi (15 Nisan 1985)
3. Milliyet Gazetesi (6 Ocak 1985)
4. Cumhuriyet Gazetesi (8 Mayıs 1985)
5. Cumhuriyet Gazetesi (17 Nisan 1985)

KİTAPLAR

J.M. COETZEE

BARBARLARI BEKLERKEN

Barbarları Beklerken,
J.M. Coetzee,
Çeviren: Beril Eyüboğlu,
Adam Yayınevi,
İstanbul 1985.

17 Yüzyılın ilk yarısını tamamladı diğ sırada başladı herşey Güney Afrika'da. Siyah adam beyaz adamla tanıştı. Tıpkı Amerikan yerlilerinin Cortes ile tanışmaları gibi. Hani kimileri "yazgı" derler ya, yazgıları da birlikte mi yazılmıştı kara insanlarla, dünyanın öbür ucundaki kırmızı insanların, kimbilir? Sarı maden peşinde koşan beyaz adam hem kırmızı derililerin hem de kara derililerin düzenini alt üst etti. 19. yüzyılın sonlarına doğru beyaz adam sarı madenin yanı sıra siyah adamın kol gücünün de yararlı olacağını düşündü, Pretoria'lar kurdu, daha bir kırdı geçirdi Güney Afrika'yı.

"Tutukluları, kör solucanları iç avluya çıkarıyor, duvarın önüne dizdiriyor ve bir bir, mırıl mırıl, vurduruyor tümünü.

Şimdi tutuklular en büyük güvenlik içindeler, s i r."

Böyle betimliyor Breyten Breytenbach siyah adamın öyküsünü. Mangana Serote'nin, Christopher Van Wyk'in, Nkathaza KaMnyayisa'nın, Ingaopele Madigoane'nin dizelerinde de var siyah adam, elleri bağlı, duvara dayanmış. Vuruluyor ama düşmüyor. Dippedi, taze, sıcak ve canlı. Bir de artık Chinua Achebe'nin Okonwosu gibi doğal bir tepkiyle karşı koymuyor siyah adam. Beyaz adamı o kadar iyi tanıdı, beyaz adamdan o kadar çok şey öğrendi ki.

J.M. Coetzee Güney Afrikalı bir yazar. İlk romanı Dusklands 1974 de yayımlandı. 1977'de Ülkenin Kalbinde ve 1980 de Barbarları Beklerken adlı romanlarıyla Güney Afrika'nın en önemli edebiyat ödülü olan CNA'yı iki kez kazandı. Barbarları Beklerken, ayrıca İngiltere'de Geoffrey Faber ve James Tait Black ödüllerini aldı.

Coetzee en sonunda apak bir demir yumruğun altında kopkoyu, kapkara bir yaşam sevinci biçiminde iyice somutlaşmış.

Barbarları Beklerken, salt siyah adamı anlatmıyor. Siyah adamın "kara" yazgısını yaşayan, paylaşılan bir beyaz adamın yalnızlığını anlatıyor. Beyaz adamın yalnızlığını, ümitlerini, düş kırıklıklarını, sevdasını siyah adamın "tevekkül" ve "metanet"i çevreliyor. Siyah adamın tevekkül ve metanetini sıcak sıcak yaşarken F.Kafka'nın Cezza Sömürgesi'ndeki o korkunç infaz aygıtını anımsamak mümkün değil. Infaz aygıtının parçalanıp dağılmazdan önce yaratıcısını mahkûm ederken Kafka'nın sergilediği o soyut, Coetzee'nin Afrika'sında, bereketli topraklarında daha da zenginleşmiş, "yazgı"yı ortaklaştırıyor. Hem beyaz hem de siyah adam için:

"Bu bereketli topraklara kim ayak bassa, büyüüne kapılmaktan kendini alamazdı. Yaşam mevsim değişimlerine, hasat zamanına, su kuşlarının göçlerine göre ayarlanmıştı bu diyarda. Yıldızlarla aramızda hiçbir çatışma yoktu. Burada daha uzun süre yaşayabilmek için ne yapmak gerektiğini bilebilseydik, hiçbir ödünden kaçınmazdık. Yeryüzündeki cennetti bu ülke."

Özgürlük savaşımının hızla boy attığı şu günlerde tüm gözler Afrika'nın güneyinde. Barbarları Beklerken, Güney Afrika'dan ve yazının dan bir ses bir soluk getiriyor.

Cengiz Gürsu

İnci San

Sanat Eğitimi Kuramları

Sanat Eğitimi Kuramları,
İnci San,
Tan Yayınları,
Aralık 1983, 214 sayfa

Araştırmacılık zahmetli bir uğraştır. Özendirici hemen hiç bir unsurun bulunmaması, araştırmacıları bireysel çıkışlara itmekte; böylelikle de, kendi çabalarıyla ancak eteklerinde dolaşabilecekleri dev bir dağın doruğuna tırmanmaya zorlanmaktadır. Özellikle son yıllarda üniversitelerde iyiden iyiye tükenen, kuramsal etkinliklerin değerlendirilmesi, yönlendirilmesi ve bunların ideolojik tartışmaları türünden çalışmaların üniversite dışına taşan örneklerinden biridir İnci San'ın kitabı.

İnci San, özellikle terminoloji konusunda son derece hassas davranan bir araştırmacı. Bu alanda da önemli yenilikler getiriyor. Kitabının başında da San, kitabın amacını değişik sanat eğitimi görüşlerinin dayandığı kuramsal temelleri irdelemek, değişik anlayışlar için adlandırmalar önermek olarak özetliyor. Ama bunların da ötesinde yazar, ülkemizde yıllardır hep gözardı edilmeye çalışılan bir konunun üzerine somut verilerden yola çıkarak yüreklilikle atılıyor. Kaynaklarının hemen tümü Alman kuramcılarına dayalı, ama bu, getirilen ayaküstü eleştirilerin aksine, kitaba daha sağlam bir yapı ve anlaşılabilirlik kazandırmış. Sanat ve eğitim konusunda daha önce yapılmış evrensel çalışmaları ve ortaya atılan kuramları, kitabın sayfalarının elverdiği ölçüde, tarihsel bir süreç içinde ele alan San, giderek kendi düşüncelerini de eklemleyerek, sanat eğitimi konusunda önemli bir adım atmıştır. Sanat eğitimcisi için önerdiklerini herşeyden önce

kendisinde gerçekleştirmiştir: "Öğrenimi sırasında öğrendiklerini, düzencenin temeli kabul edip, bu temeli sürekli denetlemek ve sürekli yenilikler eklemek" gereğinin bilinciyle hareket etmiştir. "Çünkü sanat eğitimi artık düzenceler arası bir ortak çalışmayı gerektirmekte, bilimler arası sınırlar zorlanmaktadır."

Ülkemizde sanata yıllar yılı "boş uğraş" gözüyle bakılmıştır. Sanatın düştüğü bu "önemsiz" durum karşısında, sanat eğitiminin gelebileceği sınırlar da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Sanat eğitimcisi, sanatın yeterince değer görmediği ya da sanatın toplumsal etkinliğinin gözardı edildiği bir ortamda, hangi bireysel çabayla, nereye kadar gidebilir? Sanatın salt yetenek sorunu olduğu ve bunun için verilecek bir eğitimin yeteneğin sınırlarını aşamayaçağını savunanlara bir yanıt niteliğini oluşturmaktadır kitap. İnci San, kitabının 204. sayfasından başlayarak, ülkemizdeki, kendi deyişiyle "spesifik" bir konu olan, sanat eğitiminin konumunu sergiliyor ve bu alanda neler yapılabileceğini maddeler halinde sıralıyor. Üstelik San'ın, eğitimcilerin sıklıkla düştüğü "merkez" olma savunusu da yok. Bir ülkenin sanat ve kültür varlıklarının değerlendirilebilmesi için, sanatçıların kendi üsluplarını buluncaya kadar aşmak zorunda kaldıkları engelleri en aza indirmek için, sanatın olumlu etkinliğini yaygınlaştırmak için ortak bir çalışma programı önerilmiş.

Kendi alanında önemli bir çalışma olan bu kitapta İnci San, araştırmacıların karşılaştığı artık gelenekselleşmiş güçlükleri bir bir göğüsleyerek ortaya bir "ilk örnek" çıkarmıştır. Baştan sona yoğun bir kaynak taraması ve özgün önerilerle donanmış bu kitabın gerektiği yankıyı görmemesi, konunun tartışılmayacak kadar sığ bir düzeyde çırpındığının bir kanıtı değil midir?

Mümtaz İdil

çocuklar...
artık
sırdasımız
var!...

SIRDAŞ DİZİ

ÇOCUK KİTAPLARI

- 1- GİZLİ MAĞARANIN SIRRI
- 2- BEYAZ FİNONUN SIRRI
- 3- SİVRİ ŞAPKANIN SIRRI
- 4- SİYAM KEDİSİNİN SIRRI

- 5- MOR ZARFLARIN SIRRI
- 6- KARTAL YUVASININ SIRRI
- 7- 62 NUMARANIN SIRRI
- 8- PERİLER ÜLKESİNİN SIRRI

makrokim
KİMYA SANAYİ ve TİCARET A.Ş.

- Solventler
- Genel ve Özel amaçlı parafinler
- Sünger, ayakkabı ve deri yapıştırıcılar
- Diğer kimyevi maddeler

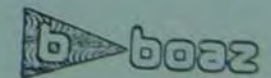
BİZİ ARAR MISINIZ ? Tel: 166 55 06-7

Sivriş Sk. Fidan apt. No. 12 Da.7
Mecidiyeköy-İSTANBUL

Kalem 019

- Tüm petrol türevleri
- Madeni yağlar
- Kara ve deniz taşımacılığında

ÇÖZÜMÜ GÜÇ SORUNLARINIZ VAR MI?

PETROL MAHSÜLLERİ PAZARLAMA ve NAKLİYAT LİMİTED ŞİRKETİ

DÜmen Sok. 1/2 GÜMÜŞSUYU-İSTANBUL
Tel: 145 81 71 - 143 21 61

Kalem 020

Kalem
basın yayın dağıtım tanıtım
ticaret ve sanayi limited şti.

Merkez: Anadolu Cad. 677/1, Şemikler-İzmir, Tel: 11 82 71
Şube: Şehit Adem Yavuz Sok. 16/14, Kızılay-Ankara, Tel: 25 79 65

BULUNAN YAYINLARIMIZ DENEME DİZİSİ

Salah Birsell.....	Bir Zavallı Sarı At.....	750.-
Oktay Akbal.....	Yazmak Yaşamak.....	550.-
İlhan Selçuk.....	Ağlamak ve Gülmek.....	400.-
Nadir Nadi.....	Ben Atatürkçü Değilim 5. bası.....	400.-
İlhan Selçuk.....	Düşünüyorum Öyleyse Vurun 6. bası.....	500.-
Prof. Nermi Uygur.....	Yaşama Felsefesi 2. bası.....	350.-
Prof. Emre Kongar.....	Kültür Üzerine 2. bası.....	350.-
Oktay Akbal.....	Yaşayıp Görmek.....	250.-
Ahmet Rasim.....	Anılar ve Söyleşiler.....	300.-
Vedat Nedim Tör.....	Kemalizmin Dramı 2. bası.....	300.-
Prof. Akşit Göktürk.....	Okuma Uğraşı 2. bası.....	250.-
Prof. Macit Gökberk.....	Değişen Dünya Değişen Dil.....	250.-
Nadir Nadi.....	Uyarılar 3. bası.....	350.-
Hıfzı V. Velidedeoğlu.....	Yol Kesen Irmak.....	350.-
Prof. Nusret Hızır.....	Felsefe Yazıları 2. bası.....	350.-
Mehmed Kemal.....	Şairler Dövüşür.....	250.-
Oktay Akbal.....	Dünyaya Açılmak.....	200.-
Samim Kocagöz.....	Roman ve Yazarlık Onuru.....	200.-

TARİH — ANI — GEZİ — OLAY DİZİSİ

Salih Bozok-Cemil S.Bozok.....	Hep Atatürk'ün Yanında.....	750.-
Türk Hukuku Kurumu.....	Hukuk Devleti ve Velidedeoğlu.....	400.-
Mücap Ofloğlu.....	Bir Avuç Alkış.....	1200.-
Nuri Onat (Yayına hazırlayan).....	Cumhurbaşkanı Gazi M.Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri.....	400.-
T.B. Tavernier.....	Topkapı Sarayı'nda Yaşam.....	400.-
Mehmed Kemal.....	Türkiye'nin Kalbi Ankara.....	350.-
Hıfzı V. Velidedeoğlu.....	Söylev (cilt 1 ve 2) 14. bası.....	1000.-
Kemal Üstün.....	Menemen Olayı ve Kubilay 3. bası.....	250.-
Meral Tolluoğlu.....	Babam Nurullah Ataç.....	200.-
Ebubekir Hazım Tepeyran.....	Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları.....	300.-
Talip Apaydın.....	Köy Enstitüsü Yılları.....	300.-
Cemal Madanoğlu.....	Anılar 1. bölüm.....	500.-

BAĞIMSIZ DİZİ

Philipp Soupoult.....	Şarlo.....	200.-
Kemal Özer.....	Sanatçılarla Konuşmalar.....	200.-
Atena Deponte.....	Yaşayan Kosta.....	200.-
Mümtaz Zeytinoğlu.....	Ulusal Sanayi.....	200.-

(KDV, fiyatların dışındadır)

Not: 4000 liradan aşağı bütün siparişleri ödemeli gönderemediğimizi üzülerek belirtiriz.